

Tartu Ülikool
Sotsiaalteaduste valdkond
Johan Skytte poliitikauuringute instituut

Magistritöö

Juhan Kinks

**Hiina Rahvavabariigi strateegiline
kultuur ja “rahumeelse tõusu” poliitika**

Juhendaja: Holger Mölder, PhD

Tartu 2016

Olen koostanud töö iseseisvalt. Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, põhimõttelised seisukohad, kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

Olen nõus oma töö avaldamisega Tartu Ülikooli digitaalarhiivis DSpace.

JUHAN KINKS

Sisukord

Sissejuhatus	4
1. Strateegilise kultuuri uuringud	6
1.1 Teerajajad.....	7
1.1.1 Jack Snyder	7
1.1.2 Colin Gray	9
1.1.3 Esimene põlvkond tagantjärele-vaates	10
1.1.4 Järgnevad põlvkonnad	14
1.2 Strateegilise kultuuri käsitlused	16
1.2.1 Olulisemad seonduvad mõisted.....	18
1.3 Potentsiaal ja probleemistik	19
1.3.1 Üldised metodoloogilised probleemid.....	20
2. Töös kasutatav metoodika	22
3. Hiina Rahvavabariigi strateegiline kultuur.....	28
3.1 Oluline ajalooline taust.....	29
3.1.1 Tähtsamad kontseptsioonid.....	29
3.1.2 Riigi enesenägemus.....	37
3.2 Ambitsioonikuse tase välispoliitikas	41
3.2.1 Hiina peamised eesmärgid julgeolekusfääris	41
3.2.2 Riigi roll rahvusvahelises poliitikas	43
3.2.3 Tunnetuslikku vastutusalasse kuuluvad geograafilised piirkonnad	44
3.2.4 Ennetav sekkumine kui aktsepteeritav julgeolekupoliitiline vahend	45
3.2.5 Rahuvalveoperatsioonidel osalemine.....	46
3.2.6 Rahvusvahelises raamistikus vs. omapäi tegutsemine	48
3.3 Juhtide võimupiiride ulatus	48
3.4 Välispoliitiline orientatsioon.....	51
3.4.1 Bilateraalsed suhted	51
3.4.2 Suhtumine koostöö- ning julgeolekuorganisatsioonidesse.....	52
3.5 Valmisolek sõjalise jõu, sh tuumarelva kasutamiseks	53
3.5.1 Senised sõjalise jõu rakendamise praktikad	54
3.5.2 Relvajõud kõrvutatuna teiste julgeolekupoliitika vahenditega	55
3.5.3 Relvajõudude põhilised ülesanded ning kaitsekulutused	56
3.5.4 Sõjalised vs mitte-sõjalised vahendid konfliktide lahendamisel.....	57
3.5.5 Tuumarelvastus	59
4. Hiina “rahumeelne tõus” maailmaareenil	61
4.1 Kontseptsiooni taust.....	61
4.1.1 Zheng Bijian.....	64
4.1.2 Hu Jintao	65
4.1.3 Xi Jinping ja “Hiina unelm”	67
4.2 Kommunismilt natsionalismile.....	69
4.3 Välispoliitika “rahumeelse tõusu” kontekstis.....	71
4.3.1 Lõuna-Hiina mere näide	74
4.4 “Rahumeelne tõus” strateegilisest kultuurist lähtuvalt	78
Kokkuvõte	82
Allikad	85
Abstract	95

Sissejuhatus

Teisele maailmasõjale järgnenud kümnenditel väljakujunenud USA ja Nõukogude Liidu tuumavastasseisu tingimustes muutus oluliseks osapoolte arusaam tuumasõja loogikast ning selle potentsiaalsest eskaleerimisest. Seejuures kerkis üles küsimus, miks nägid konflikti osapooled sama situatsiooni erinevate nurkade alt ning omasid samasuguses olukorras eelsoodumust erisuguseks julgeolekupoliitiliseks käitumiseks. Vastust küsimusele prooviti pakkuda läbi strateegilise kultuuri mõiste,¹ kasutades sellega metoodikat, mis tõi riikide käitumise puhul sisse ebaratsionaalse ja –universaalse kultuuri aspekti – võtte, mis oli tugevaks kontrastiks 20. sajandi teises pooles domineerinud enimlevinud rahvusvaheliste suhete teooriatele.² Järgneva nelja aastakümne vältel, kuni tänapäevani, on strateegilise kultuuri kontseptsiooni erinevates suundades edasi arendatud, ent ühtset uurimistraditsiooni või arusaama kontseptsiooni operatsionaliseerimisest ei ole siiani välja kujunenud.³ Samas on erinevad autorid üksmeelel selle osas, et kontseptsiooni edasise arendamise huvides peaks proovima seda tihedamini empiiriliselt rakendada.

Käesolevas töö eesmärgiks ongi pakkuda üht võimalikku lähenemist strateegilise kultuuri kontseptsiooni praktikasse rakendamiseks, kasutades uurimisaluse riigina Hiina Rahvavabariiki ning rakendatava mudelina vastavalt autori paremale äranägemisele, tulenevalt Hiina Rahvavabariigi eripäradest, kohandatud strateegilise kultuuri kaardistamise mudelit. Käesolevas magistritöös püstitatakse kaks hüpoteesi: 1) riigi strateegiline kultuur on ajas muutuv; ning 2) tulenevalt Hiina Rahvavabariigi strateegilisest kultuurist ei tähenda Pekingi “rahumeelse tõusu” poliitika tingimata jõu kasutamisest loobumist välispoliitikas.

¹ Snyder, Jack; “The Soviet Strategic Culture: Implications for Limited Nuclear Operations;” A project Air Force Report prepared for the United States Air Force; R-2154-F; September 1977; *preface v*

² Scobell, Andrew 2005 “Strategic Culture and China: IR Theory Versus the Fortune Cookie?” *Strategic Insights*, v. 6, issue 10 (November)

<http://calhoun.nps.edu/bitstream/handle/10945/11404/scobellOct05.pdf?sequence=3> vaadatud 11.05.2016

³ Bloomfield, Alan 2012 “Time to Move On: Reconceptualizing the Strategic Culture Debate.” *Contemporary Security Policy*, 33:3, 437-461, lk 438

Strateegilist kultuuri käsitletakse käesolevas töös kui sõltumatut muutujat (ingl *independent variable*) ning ühtlasi ka kui uurimisalust muutujat (ingl *study variable*), millest omakorda võrsub riigi käitumine (ingl *dependent variable*). Strateegilise kultuuri osiseid on antud juhul toodud välja viis: 1) oluline ajalooline taust; 2) riigi ambitsioonikuse tase rahvusvahelises poliitikas; 3) riigijuhtide võimupiiride ulatus; 4) välispoliitiline orientatsioon ning 5) valmidus sõjalise jõu kasutamiseks. Töös kasutatav metoodika valiti, kuna võimaldab mööda minna mitmetest varasematest strateegilise kultuuri alaste tööde metoodilistest probleemidest (sh kontseptsiooni ebamäärase operatsionaliseerimise ja raamitlemisega seonduvast). Lisaks on käesolev magistritöö üks konkreetne katse rakendada strateegilise kultuuri teooria empiirilisse praktikasse, võimaldades ehk teha järeldusi kontseptsiooni teoreetilise poole edasiseks arendamiseks.

Magistritöö mahukaima osa moodustab Hiina Rahvavabariigi strateegilise kultuuri analüüs, kus kaardistatakse riigi strateegilist kultuuri eelnevalt selgitatud metoodika alusel. Magistritöö teises pooles keskendutakse Hiina “rahumeelse tõusu” poliitikale ning vaadatakse selle suhestumist eelnevalt kaardistatud strateegilise kultuuriga. Põhjalikumalt peatutakse Lõuna-Hiina mere vaidlusalastel territooriumidel toimuval, mida käesolevas töös kasutatakse ühe näitena Hiina Rahvavabariigi strateegilisest kultuurist tulenevast käitumisest.

1. Strateegilise kultuuri uuringud

Strateegilise kultuuri kontseptsiooni kasutajad püüavad, üldistatuna öeldes, seletada, miks riigid käituvad sarnastes julgeolekusituatsioonides erineval moel. Lisaks ühendab paljusid autoreid nõustumine selle osas, et kontseptsiooni arendamise huvides tuleks välja tulla teoreetilistest sfääridest ning viia läbi rohkem praktilisi empiirilisi uuringuid. Sellel üldistusastmel aga üksmeel paljuski lõpeb, kuna strateegilist kultuuri defineeritakse, operatsionaliseeritakse ning kasutatakse erinevate autorite poolt erineval moel, kusjuures lähenemised võivad üksteise suhtes kohati vastanduvad olla. Peamised kontseptsiooni akadeemilise kasutatavusega seonduvad probleemid tulenevad strateegilise kultuuri ebamäärasest operatsionaliseerimisest, kus puudub selgus, mis on strateegilise kultuuri osad ning kuidas strateegiline kultuur näiteks suhestub riigi (strateegilise) käitumisega – kas need mõisted kattuvad, vastanduvad või on üksteisest sõltuvuses. Käesoleva töö autor on seisukohal, et strateegilise kultuuri ebamäärased operatsionaliseerimise katsed on suures osas seotud teooriatasandile kinnijäämisega ehk püüdega leida universaalset, kõikidele riikidele rakendatavat mudelit, samas adumata, et universaalsuse püüdlused lähevad tegelikult vastuollu strateegilise kultuuri kontseptsiooni fundamentaalse olemusega - tõdemusega, et riikide käitumist mõjutavad erinevad faktorid ehk iga riik on oma taustalt unikaalne ning riiklike eripäradega tuleb analüüsis arvestada. Sellest tulenevalt on antud magistritöös rakendatud empiirilist lähenemist, uurimaks Hiina Rahvavabariigi strateegilist kultuuri, tehes seda sihtriigi eripäradest tulenevalt operatsionaliseeritud strateegilise kultuuri mudeli kaudu. Valitud meetodika eesmärgiks on anda omapoolne panus strateegilise kultuuri kontseptsiooni akadeemilise rakendatavuse arendamise suunas, tulles välja ühe võimaliku variandiga, kuidas võiks Hiina Rahvavabariigi strateegilist kultuuri käsitleda ning sellest tulenevalt ehk teha järeldusi, mida peaks mõne muu riigi samasugusel analüüsimisel silmas pidama. Kuna kasutatava meetodika kohaselt on riigi julgeolekupoliitiline käitumine üldjuhul (alati esineb üksikuid erandeid) strateegilise kultuuri tulem, võiks kasutatav meetodika pakkuda ka vahendit Hiina RV edasise julgeolekupoliitilise käitumise prognoosimisel.

1.1 Teerajajad

Käesolevas alapeatükis antakse ülevaade strateegilise kultuuri uuringute kujunemisest. Ühtlasi peatutakse pikemalt mõningate autorite käsitlustel, mida käesoleva magistritöö autor on strateegilise kultuuri uuringute seisukohast oluliseks pidanud.

1.1.1 Jack Snyder

Strateegilise kultuuri uuringute teerajajaks peetakse Jack Snyderit, kelle külma sõja keskpaiku, 1977.a avaldatud artikkel "*The Soviet Strategic Culture: Implications for Limited Nuclear Operations*" arutles Ameerika Ühendriikide ja Nõukogude Liidu erinevate lähenemiste üle tuumaheidutuse osas. Snyderi arvates ei kattunud Moskva ja Washingtoni strateegide arusaamad tuumasõja loogikast. Neid, mõlemale riigile omaseid eripärasid strateegiliste valikute mõtestamisel kutsuski ta üldistavalt strateegiliseks kultuuriks. Täpsemalt defineerib Snyder strateegilist kultuuri kui teatud järjepidevustaste saavutanud suhtumiste, veendumuste ja käitumismustrite kogumit, mida võib selle järjepidevuse tõttu liigitada pigem kultuuri kui päevapoliitika tasemele.⁴ Ettetulevate olukordade unikaalsetel omadustel on Snyderi arvates otsuste vastuvõtmisele kindlasti teatav mõju, ent see, kuidas erinevates situatsioonides avanevatele võimalustele ja kaasnevatele piirangutele reageeritakse, on suures osas (ent mitte täielikult) pärit strateegilis-kultuurilisest eelsättumusest.⁵

Nõukogude Liidu ja USA tuumasõja strateegiad peegeldasid selgeid erinevusi mõttemallides, mis Snyderi arvates tulenesid paljuski (lähi)ajaloost, mil riigid olid pidanud langetama erinevaid strateegilisi valikuid.⁶ Tema hinnangul omas NSVL-i strateegilise kultuuri vormumisele tugevat mõju USA tuumarelvastuse kiirem areng, mis nõukogude analüütikute jaoks muutis üha reaalsemaks tuumakonfrontatsiooni stsenaariumi, millest Ameerika Ühendriigid võisid võitjana väljuda. Need hirmud

⁴ Snyder, 1977, *preface* v

⁵ Snyder, 1977, *preface* vi

⁶ Snyder, 1977, lk 22-23

andsid tõuke Nõukogude Liidu strateegiliste kontseptsioonide kujundamisele, mis nägid omakorda ette kommunismi lipulaeva tuumatriumfi.⁷ Snyderi arvates oli vastaspoolte strateegiate kujundamise puhul eriti oluline silmas pidada, et Washingtoni ja Moskva planeerijate mõttekäik tuumasõja võimaliku eskaleerumise loogikast ei olnud üks-ühele sama, mistõttu oleks olnud ekslik eeldada, et mõlemad osapooled lähtuvad otsuste tegemisel universaalsest ehk igasuguste eelarvamuste vabast “mänguteooriast,” või sootuks teise osapoole loogikast.⁸ Näiteks oli ameeriklaste jaoks oluline küsimus, milline on vastaspoole reaktsioon juhul, kui Ühendriigid peaksid kasutama taktikalist tuumarelvat – kas Nõukogude Liit piirduks samuti taktikalise tasandi vastusega, või tähendaks Kremli jaoks ükskõik millise taseme tuumarelvat kasutamine täielikku eskalatsiooni.⁹

Kahe suurjõu erinevad arusaamad strateegilisest ratsionaalsusest tulenesid Snyderi hinnangul strateegiakujundajate erinevast taustast. Ühendriikide puhul oli tegemist enamasti tsiviiltaustaga intellektuaalidega, kellele võimalikud “mänguteoreetilised” lähenemised konflikti eskaleerimiseks võisid ahvatlevamad tunduda. Nõukogude poolel istusid laua taga aga enamasti karjääriohvitserid, kelle loomupärane mõtlemine otsis eelkõige viise riigi sõjalise potentsiaali maksimaalse tulemuslikkusega ärakasutamiseks ning mänguteooriate raamistikku mahtumine ei olnud nende jaoks üldse mingiks küsimuseks.¹⁰

Strateegilise kultuuri perspektiivist vaadatuna ei olnud muudatused NSVL-i tuumastrateegias üks-ühele vastuseks muutunud keskkonnale, vaid pigem kaudseks reaktsiooniks, mis toimus läbi eelnevalt eksisteerinud kultuuriliste veendumuste filtri. Seega jõudiski Snyder järeldusele, et Nõukogude strateegilist mõtlemist kujundanud olulisemaid ajaloolisi ja institutsionaalseid mõjusid arvesse võttes võis strateegilise kultuuri põhine lähenemine pakkuda seletust, miks mõned ameeriklaste jaoks

⁷ Snyder, 1977, lk 27

⁸ Snyder, 1977, *preface* iv-v

⁹ Snyder, 1977, lk 2

¹⁰ Snyder, 1977, lk 5-6

kummalised või arusaamatud seisukohad Nõukogude mõttemaailmas nii elujõulised olid.¹¹

Kultuurilt eeldatakse ühest küljest ajaga kaasas käimist, ent teisest küljest ka teatud põhiomadusi, mis ajateljel muutuvad vähe või mitte üldse. Snyderi kirjelduse kohaselt on ka strateegilise kultuuri sisu järjepidev, ent mitte ajas lõpuni muutumatu, mis omakorda võib kaasa tuua olukorra, kus mõnele käitumismallile või –mehhanismile jäädakse truuks ka siis, kui selle esile kutsunud põhjust enam tegelikult ei eksisteeri.¹² Lisaks muutustele ajateljel leiab Snyder, et strateegiline kultuur ei pruugi ka mõnel kindlal ajahetkel olla homogeenne, vaid võib omada erinevaid subkultuure. Näiteks esinesid erinevad arusaamad tuumakonfrontatsioonist Nõukogude Liidu juhtkonnas, kus üks koolkond rõhutas heidutusvõime olulisust ning teine võitjana väljumise võimalikkust ka täiemahulise tuumasõja korral.¹³

1.1.2 Colin Gray

Jack Snyderi kõrval on üks tuntuimaid külma sõja aegse strateegilise kultuuri uuringute teerajajaid Colin Gray, kes, sarnaselt Snyderile, analüüsis USA ja NSVL-i erinevaid lähenemisi tuumasõjale, keskendudes Ameerika Ühendriikide “rahvusliku stiili” ehk strateegilise mõtlemise muutumisele lähiajaloo.

Sarnaselt Snyderile leidis ka Gray, et Ühendriikide poliitikakujundamises domineerisid peamiselt tsiviiltaustaga teoreetikud, kes, mõne erandiga, pahatihti ignoreerisid ajaloo “väärtust.” Gray arvates olid paljud teoreetikud tegelikult pädevad ainult USA sisepoliitikas ning välis- ja kaitsepoliitika teemadel puuduliku ettevalmistusega. Suur osa USA toonasest välispoliitika *establishment*’ist oli “peaaegu kangelaslikult halvasti ette valmistatud,” istumaks nt strateegilise relvastuse piiramise lepingu (ingl *Strategic Armament Limitation Treaty* e. SALT) läbirääkimistel ühe ja sama laua taga Nõukogude kindralitega, kes olid eluga pääsenud Stalini 1930te aastate suurpuhastusest.¹⁴

¹¹ Snyder, 1977, lk 38

¹² Snyder, 1977, lk 40

¹³ Snyder, 1977, lk 10

¹⁴ Gray, Colin S. 1986 “Nuclear Strategy and National Style.” Hamilton Press, lk 45-46

Gray sõnutsi olid Ühendriikide enda analüütikud ise korduvalt rõhutanud Moskva ja Washingtoni erinevaid lähenemisi samadele küsimustele, ent ometigi tuli see tõdemus 1970. aastate lõpul nende jaoks üllatusena.¹⁵ 1980. aastate alguses tunnistas ka USA kaitsepoliitika kogukond, et riikide vahel esinevad kaitsepoliitikas kultuurilised ja stiililised eripärad.¹⁶ Gray seletuse kohaselt seisnes toonane julgeolekudilemma selles, et, ehkki ettearvatult, kippusid nii USA kui ka NSVL käituma rahvuslike harjumuste vaimus,¹⁷ millesse kinnijäämine tekitas Ameerika kaitsepoliitikas tõsiseid vajakajäämisi.

Strateegilise kultuuri mõiste on Gray arvates poliitilise kultuuri mõiste otsene järeltulija, ent selle kontseptsioon on poliitiliselt neutraalne, mida ilmestab tema analüüs, et paljud 1960. ja 1970. aastate USA kaitsepoliitika elemendid on tagasiviidavad kultuuriliste eripärade juurde.¹⁸ Pikemas perspektiivis kaaluvad ajalooliselt juurdunud arusaamad ajutised kõrvalekalded üles,¹⁹ mistõttu oleks olnud naiivne eeldada Nõukogude Liidult kardinaalset käitumise muutmist, välja arvatud juhul, kui Nõukogude teadvusest just ei kustutataks riigi senist ajalugu.

1.1.3 Esimene põlvkond tagantjärele-vaates

1990. aastate keskpaigas lahterdas Alistair Iain Johnston strateegilise kultuuri uurijad kolme generatsiooni. Esimese põlvkonna autoritest toob Johnston välja Jack Snyderi, Colin Gray ning Carnes Lordi, kellest Snyder eristus teistest sellega, et ei näinud strateegilist kultuuri mitte käitumist rangelt determineeriva kontseptsioonina, vaid pigem mõjufaktorina, mis võis omakorda koosneda erinevatest osistest ehk subkultuuridest. Snyderi hinnangul tuli strateegilise kultuuri lähteid otsida pigem hiljutistest ajaloolistest kogemustest kui sügavalt rahvapärimestest, lisades kogemustele juurde valiku ideoloogiast, poliitikast, organisatsioonilistest huvidest ning

¹⁵ Gray, 1986, lk 34

¹⁶ Gray, Colin S. 1981 "National Style in Strategy: The American Example." *International Security*, Vol. 6, No. 2 (Fall), lk 21

¹⁷ Gray, 1981, lk 47

¹⁸ Gray, 1981, lk 46

¹⁹ Gray, 1986, lk 37

geograafiast.²⁰ Snyderi väitega strateegiliste subkultuuride olemasolust nõustuvad hiljem ka Longhurst²¹ ning Johnston, kes muuhulgas väidab, et riigis võib esineda mitu subkultuuri, mille seast on üldjuhul domineerivamad *status quo* säilimise pooldajad.²²

Gray puhul toob Johnston välja tema lihtsakoelise järelduse, et eksisteeriv (üksainus) USA strateegiline kultuur erineb Nõukogude Liidu omast selle tõttu, et Ühendriikide strateegid ei ole suutelised planeerima võidukat tuumasõda. Johnstoni arvamuse kohaselt vältis Gray aga oma seisukoha tõestamiseks ilmselgeid vastuargumente, sh seda, et USA kõrgemal väejuhatusel olid siiski plaanid tuumasõja võitmiseks olemas.²³ Lõksudesse langemise võtmes kirjeldab hiljem ka Bloomfield Colin Gray analüüsi brittide strateegilisest kultuurist, kus Gray väitis, et britid on läbi ajaloo rakendanud tugevale merejõule kohast strateegiat ning kahe maailmasõja käigus suurel hulgal maavägede rakendamine on erandlik käitumine ning brittide senine mereriigi strateegiline kultuur oli põhjuseks, miks, pärast erandlike olukordade lõppu, pöörduti kiiresti tagasi eelnevate strateegiate juurde. Bloomfieldi arvates on tegemist *post hoc* katsega päästa, mis päästa annab, kuna Gray säärasest seletusest võib välja lugeda tõlgenduse stiilis “asjaolud on seniajani olnud sellised ning, kui midagi ei muutu, jäävadki need endiseks.”²⁴ Ehk niivõrd suurel tasemel üldistusest ei kooru välja ühtegi teoreetilist suunist, aitamaks leida vastust küsimusele, mis see on, mis võiks muutusi esile kutsuda.²⁵ Seega peab Bloomfield esimeste põlvkondade loogikavigadest tulenevalt oluliseks, et teatav hälbimine üldisest käitumismustrist on reaalsus ning rakendatav strateegilise kultuuri mudel peab olema võimeline neid kõrvalepõikeid seletama.²⁶

²⁰ Johnston, Alistair Iain 1995 “Cultural realism – Strategic Culture and Grand Strategy in Chinese History.” Princeton University Press, lk 6

²¹ Longhurst, Kerry 2000 “The Concept of Strategic Culture;” in *Military Sociology* by Kümmel, Gerhart & Prüfert, Andreas D. (Eds.); Baden-Baden, 301 – 310, lk 308

²² Johnston, 1995, lk 45

²³ Johnston, 1995, lk 8

²⁴ Bloomfield, 2012, lk 447

²⁵ *ibid.*

²⁶ Bloomfield, 2012, lk 440

Grayga sarnasesse lõksu langes ka Carnes Lord, kel algselt õnnestus determinismi vältida, defineerides strateegilist kultuuri kui fundamentaalsete eelduste kogumit, millele tuginedes rajatakse sõjavägi ning pannakse paika selle tegevuse eesmärgid. Lord ei suutnud aga seletada erinevusi praktika ja mõtlemise vahel, mistõttu kaldus ta samuti lõpuks arvama, et teatud mõtteviisiga kaasneb kindlasti teatud käitumisviis.²⁷ Bloomfield toob Carnes Lordi kui näite monoliitsusesse laskumise ohust, kuna oma 1985.a. artiklis “*American Strategic Culture*” jõudis Lord järeldusele, et Ühendriikide strateegiline kultuur on “fundamentaalselt kaitsele suunatud.” Bloomfieldi selgituse kohaselt langes Lord sellise järeldusega liigse kontinuiteedi püüdlamise lõksu, väites, et Ühendriikide strateegiline kultuur ei ole kahe sajandi jooksul muutunud. Bloomfield viitab siinkohal erinevatele etappidele USA ajaloos, kus, tõepoolest, esines ka isolatsionistlikumaid perioode, ent mille keerdkäikude tulemusena on Ühendriigid kujunenud maailma võimekaima sõjaväega suurjõuks, millel on “strateegilised huvid igas maailma nurgas” - ehk olukord, mida vaevalt ühelt “fundamentaalselt kaitsele suunatud” riigilt oodata võiks.²⁸

Esimese põlvkonna lähenemistel on seega tagantjärele vaadates enamasti kaks suuremat puudujääki: 1) need ei suuda veenvalt näidata ajaloolis-kultuuriliste strateegiate märkimisväärset mõju strateegilistele valikutele ning 2) lähenemistes esineb tõsisid metodoloogilisi, empiirilisi ja kontseptuaalseid vigu. Peamiseks probleemiks on esimese põlvkonna argumentide samaaegne üle- ja alamääratus (ingl *overdetermined and underdetermined*). Kontseptsiooni ülemääratlemisega võib tekkida olukord, kus strateegiline kultuur kui sõltumatu muutuja moodustub niivõrd suurest hulgast teistest sõltumatutest muutujatest (tehnoloogia, geograafia, organisatsioonikäitumine, rahvuslik eripära, poliitpsühholoogia, ideoloogia, rahvusvaheliste suhete süsteem jne), et lõpuks ei jäägi enam midagi, mis ei oleks strateegiline kultuur. Kontseptsiooni alamääratlus tähendab jällegi, et üksainus strateegiline kultuur seletab kõiki või valdavat enamikku strateegilistest valikutest.²⁹ Seega on esimese põlvkonna kirjandus kontseptsionaalselt ja

²⁷ Johnston, 1995, lk 8-9

²⁸ Bloomfield, 2012, lk 440

²⁹ Johnston, 1995, lk 11-12

metoodiliselt puudulik, kuna ei suuda määratleda, milline osa strateegiast tuleneb lõpuks strateegilisest kultuurist. Akadeemilisest aspektist on tõsiseks probleemiks see, et loodud kontseptsioonid strateegilisest kultuurist ei ole ümberlükatavad. Lisaks jääb Johnstoni arvates selgusetuks relevantse ajaloolise kogemuse määratlus ajateljel ehk kas peamisi mõjutegureid tuleks otsida riigi lähiajaloost või kaugemast minevikust.³⁰

Siinkohal teeb Johnston muidugi etteheite, mis omakorda ei haaku päris hästi strateegilise kultuuri olemusega. Johnstoni kriitikast võib välja lugeda, et ta nõuab universaalse seletusvõimega teooriat, mida saaks rakendada kõikidele riikidele kõikidele ajahetkedel. Bloomfield toob aga välja olulise loogikavea Johnstoni säärases püüdluses - nimelt läheb universaalsuse nõue vastuollu strateegilise kultuuri olemusega, kuna, eeldades, et kõik riigid omavad eripärast strateegilist kultuuri, tuleb ka vaikimise eeldada, et igaüks neist on omamoodi unikaalne. Sellest tulenevalt on strateegilise kultuuri kontseptsiooni kasutades võimalik jõuda järeldustele, mis on kohaldatavad kõnealusele riigile, ent mitte universaalse teooriana kõikidele.³¹ Seega ei saa lõpuni nõus olla ka Johnstoni kriitikaga kivisse raiutud ajaperioodi puudumise osas, kuna, proovides näiteks universaalse mudeli alusel võrrelda Eesti ja Hiina Rahvavabariigi strateegilisi kultuure, on üsna ilmselge, et mõlema riigi tänapäevastele strateegilistele valikutele mõju avaldavate ajalooliste kogemuste asukoht ajateljel on erinev.

Bloomfield pakub omapoolset lahendust relevantse ajaperioodi määratlemise problemaatilisusele, jagades ajatelje kaheks: lühikeseks ja pikaks perspektiiviks. Lühikest perspektiivi nimetab ta strateegiliseks käitumiseks (näiteks riigijuhi poolt kriisi ajal tehtud otsus) ning pikemaajalist strateegiliseks poliitikaks (mis kajastub näiteks riigi strateegilistes dokumentides). Tema nägemuses ei ole need kaks ajalist määratlust eraldiseisvad nähtused, vaid, vastupidi, üksteist täiendavad, ent nende eristamine peaks aitama paremini mõista kahte peamist probleemi, mis paljude seniste strateegilise kultuuri mudelitega kaasas käivad.³²

³⁰ Johnston, 1995, lk 11-12

³¹ Bloomfield, 2012, lk 438

³² Bloomfield, 2012, lk 439

1.1.4 Järgnevad põlvkonnad

Teine generatsioon

Teise generatsiooni strateegilise kultuuri uurijate fookuses oli kultuuri kasutamine diskursusliku vahendina.³³ Selle põlvkonna autorid toovad välja uusi mõtteid strateegilise kultuuri olemuse kohta, näiteks, et riik võib omada strateegilist kultuuri ainult sümboolselt või müüdi tasandil, või, et ühes riigis võib eksisteerida mitu erinevat strateegilist kultuuri.³⁴

Johnstoni arvates on selle generatsiooni kirjutistes probleemiks strateegilise kultuuri ja käitumise suhe, kuna kirjandusest ei tule välja, kuidas strateegiline diskursus mõjutab käitumist. Veelgi enam, välja joonistuvad kaks vastandlikku lähenemist, millest esimese kohaselt on strateegilised valikud riigiti erinevad (tulenevalt siis riikide unikaalsusest), ent teise kohaselt kipuvad riikide eliidid siiski jagamata teatud strateegilisi eelistusi, seda hoolimata erinevast kultuurilisest taustast.³⁵

Kolmas generatsioon

1990. aastatel esile tõusnud kolmanda generatsiooni autorid on võtnud metodoloogiliselt rangema hoiaku ning püüavad strateegilist kultuuri kontseptualiseerida kui sõltumatut muutujat, keskendudes samas konkreetsetele strateegilistele otsustele kui sõltuvatele muutujatele. Ehkki autorite fookus võib olla erinev (militaarkultuur, poliitiline militaarkultuur, organisatsioonikultuur), on kolmanda põlvkonna uurijate ühisnimetajaks juhtumipõhisus ehk keskendumine juhtudele, mil struktuurasetest teooriatest tulenevad huvide definitsioonid ei suuda konkreetsel puhul tehtud strateegilisi valikuid seletada. Käitumine kui element jäetakse definitsioonidest üldsegi välja, millest tulenevalt välditakse tautoloogilistesse lõksudesse sattumist. Samas on leitud võimalusi käitumise põhjuslikkuse probleemist sujuvalt möödaminemiseks, võttes sõltuvaks muutujaks käitumise enda, mitte välispoliitilised avaldused või strateegilised doktriinid. Mõningatel juhtudel on sõltuvaks muutujaks

³³ Martinsen, Per Martin 2004 "Forging a Strategic Culture: Putting Policy into the ESDP." *Oxford Journal on Good Governance*, Volume 1 ~ Number 1 July, 61-66, lk 62

³⁴ Johnston, 1995, lk 16

³⁵ Johnston, 1995, lk 18

valitud sõjaline doktriin, mis omakorda tekitab aga võimaluse, et loosunglik ja tegelik doktriin on erinevad.³⁶

Muus osas on definitsioonid sarnased poliitilise ja organisatsioonikultuuri seletamisel kasutatavatega ning strateegilise kultuuri juuri ei nähta ulatuvat väga sügavale minevikku, vaid tähtsamaks peetakse lähiajaloo arenguid. Üldiselt aga jagatakse kahe eelneva põlvkonna arvamust, et kultuuri-sugemetega muutujate mõju käitumisele on võimalik vaadelda ja mõõta.³⁷

Kolmanda põlvkonna, kuhu kuulub ka Johnston, tööde metodoloogiline ja empiiriline fookus on tihti üsna eklektiline.³⁸ Samas on generatsiooni suhtumine strateegilisse kultuuri teaduslikum (metodoloogiliselt karmim) ning, ehkki saanud omakorda kriitikat,³⁹ pidid uued kontseptsioonid muutma mõiste ümberlükatavaks (selle võimaluse puudumist heitis Johnston tugevalt ette esimese põlvkonna ülemääratletud kontseptsioonidele), mistõttu on hilisemad uurijad leidnud just kolmanda põlvkonna kirjutistes kõige enam potentsiaali strateegilise kultuuri teooria edasiseks arendamiseks.⁴⁰ Kaks peamist tugevust, mis kolmandat generatsiooni kahest eelnevast eristavad, on äärmusliku determinismi vältimine ning teooriate omavaheline võrdlemine. Samas tuleb siinkohal järeldada, et kolmanda generatsiooni töödes peitub oht liigseteks universalismipüüdlusteks, kui soovitakse strateegilist kultuuri mõjutavat ajaperioodi erinevate riikide puhul ühtselt kindlaks määrata. Eriti tuleb see välja siis, kui tähtsamaks peetakse lähiajaloo arenguid, kuna see muudab juba eos vigaseks nende riikide strateegilise kultuuri käsitlemise, kus ajaloolisi kogemusi on kombeks meenutada ka kaugemast minevikust, sh tuhandete aastate tagant.

³⁶ Johnston, 1995, lk 21

³⁷ Johnston, 1995, lk 18-20

³⁸ Johnston, 1995, lk 19

³⁹ Martinsen, 2004, lk 63

⁴⁰ Lantis, Jeffrey S. 2002 "Strategic Culture and National Security Policy." *International Studies Review*, vol. 4, Issue 3, december; 87-113, lk 106

1. 2 Strateegilise kultuuri käsitletlused

Erinevate põlvkondade panustest hoolimata ei ole kuni viimase ajani saavutatud konsensust strateegilise kultuuri olemuse, definitsiooni ja operatsionaliseerimise osas.⁴¹ Strateegilise kultuuri “omajate” hulka võib kuuluda iga kollektiiv, mis on võimeline jõudu kasutama või sellega vähemasti ähvardama.⁴² Hoolimata mõiste definitsioonide varieerumisest, võib väita, et strateegilise kultuuri kontseptsiooni kasutajad eeldavad, et ajas püsivad ajaloolised mustrid on eksisteerivad ning nende abil saab iseloomustada kõnealuse kultuuri kandja suhtumist jõu kasutamisse poliitiliste eesmärkide saavutamisel.⁴³ Sellised uskumused ei ole staatilised, ent ometigi on need piisavalt püsivad, säilimaks kogukonna mälus kauem, kui kestab nende kujunemise tinginud ajastu.⁴⁴ Autorid kasutavad mõiste sisustamiseks erinevaid lähenemisi, millest tulenevalt ei ole ka tekkinud kumuleerunud uurimistraditsiooni,⁴⁵ ning filosoofilise arutelu, kuidas oleks kõige õigem riikide strateegilisi kultuure kontseptualiseerida, ei ole siia maani vastust leidnud.⁴⁶ Strateegilise kultuuri põhine lähenemine aga eeldab, et kontseptsioonid on kasutamiskõlblikud vahendid, mitte pelgalt uskumuste deklaratsioonid.⁴⁷

Johnstoni arvates koosneb strateegiline kultuur kahest peamisest elemendist: (1) kesksest paradigmast, mis pakub vastuseid kolmele põhilisele küsimusele konflikti olemusest inimsuhetes, vastase olemusest ning vägivalla tõhususest; ning (2) hierarhiliselt järjestatud strateegilistest eelistustest, mis on loogiliselt tuletatud eelnevalt mainitud üldistest eeldustest. Need rusikareeglid koos kaasnevate strateegiliste

⁴¹ Biehl, Heiko and Giegerich, Bastian and Jonas, Alexandra (eds.) 2013 “Strategic Cultures in Europe: Security and Defence Policies Across the Continent.” Potsdam, Germany, lk 11

⁴² Longhurst, 2000, lk 305

⁴³ Johnston, 1995, lk 1

⁴⁴ Longhurst, 2000, lk 301

⁴⁵ Toje, Asle 2009 “Strategic Culture as an Analytical Tool: History, capabilities, geopolitics and values: the EU example.” *Western Balkans Security Observer*; No 14 · July – September, lk 4-7

⁴⁶ Bloomfield, 2012, lk 438

⁴⁷ Toje, 2009, lk 8

eelistustega peavad sobima erinevatele analüüsiobjektidele (nt kindla, strateegilise mõtte arengu seisukohalt olulise tähtsusega ajaperioodi strateegilised tekstid), et saaks väita, et vaadeldavas ühiskonnas eksisteerib ühtne strateegiline kultuur.⁴⁸

Strateegiline kultuur on ajas muutuv, ent transformatsioon on aeglane, jäädes pahatihti maha “tegelikest” ehk objektiivsetest muudatustest riikidevahelistes suhetes. Samas ei tähenda see tingimata strateegilise kultuuri vastandumist ratsionaalsusele, vaid haakub pigem piiratud ratsionaalsuse mõistega. Millega strateegilise kultuuri käsitus aga ei ühti, on klassikalisel utilitarismil põhinevad ratsionaalsusteooriad ning mänguteooriad, kuna viimase kahe puhul on tulemuse kujunemisel oluline osa kanel ratsionaalsusel ja omakasul ning teiste osapoolte/mängijate valikutel, samas kui strateegiline kultuur on üldiselt pigem vähem responsiivse iseloomuga (siinkohal võib muidugi esineda erandeid, kus riik leiab end kiiresti muutunud oludes sedavõrd tugeva välissurve alt, et on sunnitud tavapärastest käitumismustritest olulisest hälbima). Üldiselt aga strateegiline kultuur mitte ei eita ratsionaalsuse mõju strateegiliste valikute tegemisel, vaid proovib pigem kõrvale heita realistlikke käsitusi, mis järjekindlalt välistavad kultuuri ja ajaloo rolli strateegiliste valikute mõtestamisel,⁴⁹ ning milles kultuuri nähakse teisejärgulise kategooriana ehk takistusena “elegantselt selgete ja lihtsasti mõistetavate teoreetiliste mudelite ja analüüside teel.”⁵⁰ Kõige olulisemaks strateegilise kultuuri hindamise kriteeriumiks on Johnstoni arvates kontseptsiooni ümberlukatavus – sõltudes vaadeldava strateegilise kultuuri olemusest, saab kontseptsiooni abil ennustada strateegilisi valikud, mida võib testida teiste meetodite vastu.⁵¹

Kindlasti on Johnstonil õigus selles osas, et strateegilise kultuuri põhine julgeolekupoliitilise käitumise ennustamine pakub tervitatavat vastukaalu nendele rahvusvaheliste suhete teooriatele, mis sobiksid pigem kasutamiseks strateegiamängudes, kus osalejad võivad proovida teatud ajaperioodi jooksul käituda

⁴⁸ Johnston, 1995, *preface* ix-x

⁴⁹ Johnston, 1995, lk 1-2

⁵⁰ Scobell, 2005

⁵¹ Johnston, Alastair Iain 1995 "Thinking About Strategic Culture." *International Security*, vol. 19 (Spring), 32-64, lk 38

inimloomuse vastaselt ehk olla vabad väärtustest, emotsioonidest ja ajaloolisest mälust ning jääda lõpuni ratsionaalselt fokusseerituks omakasu maksimeerimisele. Universaalsete teooriatega mittehaakumine viitab aga teatud mõttes ka sellele, et strateegilise kultuuri põhise lähenemise kasutamisel peaks vältima realismiga sarnasesse “lõksu” laskumisest ehk mitte lähtuma eeldusest, et kõik riigid on fundamentaalselt samasugused. Ei ole olemas kahte täpselt samasugust riiki, mistõttu oleks ekslik eeldada, et erinevad riigid käituvad samas situatsioonis samamoodi ning, sellest omakorda tulenevalt, oleks ekslik eeldada, et kõikide riikide käitumisele omavad samasugused tegurid samaväärset mõju. Seega tuleb käesoleva töö autori arvates vältida strateegilise kultuuri põhises käsitluses läbivalt universaalse mudeli kasutamist, kus vahend, mis sobib ehk ühesuguse ühiskonna kirjeldamiseks, võib teistsugusele ühiskonnale üks-ühele ülekantuna anda uurimisobjektist hoopiski moonutatud pildi.

1.2.1 Olulisemad seonduvad mõisted

Identiteet

Identiteet on kultuuri, sh strateegilise kultuuri üheks alustalaks. Katzensteini lähenemise kohaselt tekib riigi identiteet selle suhtlusest erinevate, nii sise- kui ka välispoliitiliste sotsiaalsete kehadega. Riikide rahvuslikud identiteedid on kriitilise tähtsusega ning neid ei saa kasutada deduktiivselt. Seetõttu on oluline uurida riigi identiteeti empiiriliselt kindlas ajaloolises raamistikus. Rahvusvahelisel kogukonnal on riigi identiteedi määratlemisel oluline roll, tunnustades nende olemasolu ja legitiimsust ning võttes vastu erinevatesse ühendustesse, kuhu kuulumise õigus on ainult riikidel.⁵² Identiteedi baasil vormub kollektiivne ühtlustunne, millel omakorda on võimekus kollektiivi mobiliseerimiseks – ehk kollektiivne identiteet omab poliitilist jõudu. Kollektiivi mobiliseerimise võimekus on aga strateegilis-sõjalises mõtlemises ülima tähtsusega.⁵³

⁵² Katzenstein, Peter J. 1996 “Introduction: Alternative Perspectives on National Security.” in *The Culture of National Security: Norms and Identity in World Politics* by Katzenstein, Peter J. (ed.), Columbia University Press, lk 24

⁵³ Kim, Jiyul 2009 “Cultural Dimensions of Strategy and Policy.” *US Strategic Studies Institute*, Letort Paper, May 2009, <http://www.strategicstudiesinstitute.army.mil/pubs/display.cfm?pubID=919> vaadatud 25.03.2016, lk 16-17

Poliitiline kultuur

Suur osa eelmisel sajandil kultuuri tähtsuse uurimisega tegelenud teadusest oli valdkonnaülene, ulatudes antropoloogia, sotsioloogia ja psühholoogiani. Poliitiline kultuur on olnud üks kestvamaid (ja vastuolulisemaid) alternatiivseid teooriaid, seletamaks riikide käitumist. Üldistatuna on poliitilisel kultuuril nii antropoloogilisi (keel, religioon, kombed, sotsiaalne suhestumine) kui ka ajaloolisi sugemeid.⁵⁵ Sarnaselt strateegilisele kultuurile on poliitiline kultuur dünaamiline ehk ajas muutuv. On autoreid, kes leiavad, et strateegiline kultuur ja poliitiline kultuur on omavahel otseses seoses (näiteks Kim, kelle käsitluses on strateegiline kultuur poliitilise kultuuri üks osa).⁵⁶

Käitumine

Strateegilise kultuuri käsitluste erineva suhtumise käitumisse saab jagada kahte suuremasse gruppi. Esimese lähenemise kohaselt moodustab strateegiline kultuur kõikehõlmava konteksti, millest omakorda võrsub käitumine. Teise lähenemise kohaselt tuleks vaadelda strateegilist kultuuri ja käitumist eraldiseisvatena ja proovida mõõta strateegilise kultuuri tegelikku mõju käitumisele.⁵⁷ Seega on välja pakutud strateegilise kultuuri definitsioon kui midagi, mis kajastab kultuuriliste faktorite mõju riigi käitumisele.⁵⁸

1.3 Potentsiaal ja probleemistik

Hoolikas strateegilise kultuuri analüüs võiks aidata poliitikakujundajatel luua selgemaid arusaamasid, kuidas erinevad toimijad suhestuvad toimuvate strateegiliste sündmustega. Hooletult teostatud strateegilise kultuuri analüüs võib aga hoopis kinnistada eelnevalt loodud stereotüüpe ning välistada võimalikke alternatiivseid käitumismudeleid.⁵⁹

⁵⁵ Lantis, 2002, lk 90-91

⁵⁶ Kim, 2009, lk 20-21

⁵⁷ Longhurst, 2000, lk 306

⁵⁸ Kim, 2009, lk 22

⁵⁹ Johnston, 1995, lk 63-64

Omamaks mingit analüütilist väärtust, tuleks strateegilist kultuuri eristada puhtpaljastest seisukohtadest ja arvamustest.⁶⁰ Enamik strateegilise kultuuri teemadel kirjutavatest autoritest jõuab lõpuks seisukohani, et strateegilise kultuuri kontseptsiooni potentsiaali realiseerimiseks on hädavajalik selle kontseptsiooni tihedam empiiriline kasutamine, kuna siiani on läbi viidud kordades rohkem teoreetilisi kui praktilisi uuringuid,⁶¹ mis ei ole aga endiselt toonud selgust mõiste rakendatavuse osas. Kultuurifaktori sissetoomine riigi käitumise analüüsi võib küll tunduda iseenesest mõistetava ning lihtsasti teostatavana, ent nõuab reaalsuses rakendamiseks uuritava kollektiivi põhjalikku analüüsi.⁶²

1.3.1 Üldised metodoloogilised probleemid

Strateegilise kultuuri metodoloogia ja operatsionaliseerimise puhul kerkib esile kuhjaga küsimusi. Näiteks, millised on strateegilise kultuuri allikaid ja millistest ajaperioodidest on need pärit? Mida peaks vaatlema? Kas strateegide kirjutisi, doktriinseid avaldusi, jõuametite struktuure, üksikute ohvitseride arvamusi või üldlevinud suhtumist sõjanduse valdkonda suhtes? Millisest ajaperioodist peaksid need allikad pärinema? Miks käsitletakse mõningaid ajaloolisi perioode normatiivsetena ja piisavalt autoriteetsete allikatena, kujundamaks strateegilist kultuuri, kui samas teised epohhid jäetakse kõrvale? Kuidas on strateegiline kultuur ajas edasi kandunud? Kas see muutub edasiandmise tulemusena märkimisväärselt?⁶³

Alati esineb oht langeda tautoloogia piirimaile, käsitledes strateegilist kultuuri sõltumatu muutujana ning nähes näiteks poliitilisi struktuure samaaegselt poliitilist kultuuri peegeldava ja kujundavana.⁶⁴ Lisaks ei tohi ära unustada eelpoolviidatud esimeste põlvkondade probleeme, kus kiputi muutuma deterministlikuks ning strateegilist kultuuri üle- ja alamääratlema, muutes kontseptsiooni teaduslikult kasutuskõlbmatuks. Bloomsfield on strateegilise kontseptsiooni rakendatavusega seotud

⁶⁰ Biehl *et al.*, 2013, lk 12

⁶¹ Longhurst, 2000, lk 308

⁶² Kim, 2009, lk 27

⁶³ Biehl *et al.*, 2013, lk 13

⁶⁴ Lantis, 2002, lk 105

probleemid tabavalt kokku võtnud: “kui sellega püütakse kirjeldada ja seletada liiga paljut, seletab strateegiline kultuur lõpp-kokkuvõttes väga vähest” (ingl *when used to describe and explain too much, the concept of strategic culture ultimately explains very little*).⁶⁵

⁶⁵ Bloomfield, 2012, lk 442

2. Töös kasutatav metoodika

Käesolevas magistritöös võetakse Hiina Rahvavabariigi strateegilise kultuuri hindamisel üldiseks aluseks Biehl *et al.* lähenemine, mida on kohandatud, tulenevalt fookusriigi ehk Hiina Rahvavabariigi eripäradest. Biehl *et al.* algses mudelis keskendutakse neljale analüüsivaldkonnale, mille alusel võib uurimisobjekti strateegilist kultuuri hinnata:

- 1) Ambitsioonikuse tase rahvusvahelises julgeolekupoliitikas
- 2) Juhtide võimupiiride ulatus
- 3) Välispoliitiline orientatsioon
- 4) Valmisolek sõjalise jõu kasutamiseks⁶⁶

Biehl *et al.* mudelit kasutati viidatud kogumikus Euroopa riikide strateegiliste kultuuride kaardistamiseks ning nende pigem NATO või Euroopa Liidu suunalise suundumuse väljatoomiseks. Sellest tulenevalt on Biehl *et al.* mudel väga diskursuse ja ametlike dokumentide keskne. Euroopa konteksti panduna on säärane lähenemine sobiv, kuna demokraatlikes riikides on ametlikel dokumentidel rohkem mõju ning seetõttu on ka strateegilised doktriinid, poliitikate valged raamatud ning riigijuhtide väljaütlemised ehk rohkem tegelike kavatsustega seotud. Hiina puhul on aga otstarbekas vaadata ka analüütikute ja akadeemikute arvamusi, kuna riigijuhtide kaunikõlaline retoorika võib olla kardinaalselt vastandlik reaalsele ettevõtmistele ehk maalida liiga ilusa näilise pildi. Lisaks on Hiina Rahvavabariigis reaalne võim koondunud kitsa ringkonna kätte, mida 2012. aastal võimule tulnud president Xi Jinping on veelgi tugevamalt enda kätte konsolideerinud. Sellest tulenevalt on suurem võimalus, et senikehtinud põhimõtteid hakatakse ümber tõlgendada, teatavad ametlikud seisukohad muutuvad üha sisutühjemateks ning arutelud näiteks parlamendi rolli täitva Rahvuskongressi seadusliku võimuulatuse üle muutuvad reaalse välispoliitilise mõju kontekstis sisuliselt üsna mõttetuks. Lisaks on Hiina kui tuumariigi puhul äärmiselt oluline suhtumine tuumarelvade kasutamise võimalustesse – küsimus, mis enamiku Euroopa Liidu liikmete kui tuumarelvade mitteomavate riikide puhul ei ole määrava tähtsusega.

⁶⁶ Biehl *et al.*, 2013, lk 13

Siinkohal on oluline ära märkida käesoleva magistritöö autori seisukoht, et Hiina eripärasus ei tähenda kuidagi, et Biehl *et al.* strateegilise kultuuri kaardistamise mudel oleks automaatselt kasutu teistsuguse taustaga, näiteks lääne kultuuriruumi kuuluvate riikide puhul kasutamiseks. Konkreetsetele valdkonnapõhiste küsimustele vastuste leidmise abil pakub Biehli ja tema kaasautorite mudeli kontseptsioon üsna selget määratlust strateegilise kultuuri raamistamiseks, mida kergelt loomingulise ümberkäimise ja edasiarendamise korral on võimalik kohandada erineva taustaga analüüsiobjektidele.

Käesoleva magistritöö eesmärk on kasutada Hiina Rahvavabariigi strateegilise kultuuri analüüsi ühe näitena, kuidas võiks strateegilise kultuuri kontseptsiooni praktikas rakendada. Magistritöös püstitatakse kaks hüpoteesi: 1) riigi strateegiline kultuur on ajas muutuv; ning 2) tulenevalt Hiina Rahvavabariigi strateegilisest kultuurist ei tähenda Pekingi “rahumeelse tõusu” poliitika tingimata jõu kasutamisest loobumist välispoliitikas. Käesolevas magistritöös otsitakse, vastavalt Biehl *et al.* mudeli,⁶⁷ käesoleva töö autori poolt kohandatud versioonile, vastuseid järgmistele küsimustele:

1) Oluline ajalooline taust:

- a. Kas riiklikul tasemel tähtsustatakse mingeid kindlaid ajaloolisi sündmusi, perioode või kontseptsioone rohkem kui teisi? Kui jah, siis milliseid ning millises kontekstis?
- b. Milline on riigi (ja rahvuse) mina-pilt ehk enesenägemus? Mis on selle olulised osised? Kas seda konstrueeritakse kellelegi vastandudes? Kas tänapäevast minapilti on võimalik siduda mingite ajalooliste sündmustega?

2) Ambitsioonikuse tase:

- a. Millised on riigi peamised eesmärgid julgeolekusfääris?
- b. Kuidas määratlevad ametlikud julgeoleku- ja kaitsepoliitika dokumendid riigi rolli? Kas poliitikadokumentides nähakse riigil lasuvat kohustusi rahvusvahelise korra, stabiilsuse ja rahu tagamisel?
- c. Milliste geograafiliste piirkondade eest peab riik end “vastutavaks”? Kas esineb piirkondi, kus riigil on “erihuvid”?

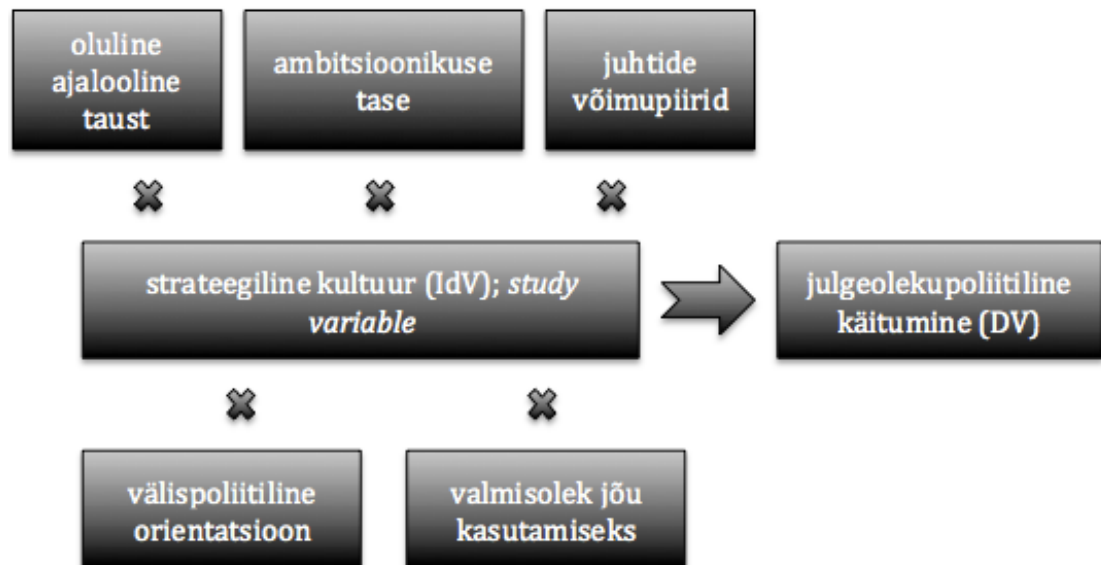
⁶⁷ Biehl *et al.*, 2013, lk 14-16

- d. Kas riiklikud diskursused või praktikad aktsepteerivad ennetavat sekkumist kui sobilikku vahendit julgeolekuohtudega tegelemiseks?
 - e. Millega õigustatakse osalemist rahvusvahelistel kriisiohjemiisioonidel?
 - f. Kas riigi käitumises võib märgata mustrit, mis viitaks, kas eelistatud on julgeolekupoliitiline tegevus rahvusvahelises raamistikus või eelistatakse vajadusel tegutseda omapäi?
- 3) Juhtide võimupiiride ulatus:
- a. Kes on julgeoleku- ja kaitsepoliitika peamised tegijad?
- 4) Välispoliitiline orientatsioon:
- a. Kas riik peab mõningaid bilateraalseid suhteid julgeolekusfääris eriti tähtsaks?
 - b. Milline on eliidi suhtumine regionaalsetesse koostöö- ning julgeolekuorganisatsioonidesse? Aga suhtumine laiema, ülemaailmse ulatusega ühendustesse?
- 5) Valmisolek sõjalise jõu, sh tuumarelvade kasutamiseks:
- a. Mil määral on Hiina Rahvavabariik seni välispoliitikas sõjalist jõudu rakendanud? Kuidas on senini kasutatud ametlikke relvajõude ning kuidas “mitteametlikke”, *de facto* riigi kontrollile alluvaid kehandeid riigi huvide kaitsmiseks?
 - b. Milline on relvajõudude kui välispoliitika instrumendi roll kõrvutatuna teiste julgeolekupoliitika vahenditega?
 - c. Millised on relvajõudude põhilised ülesanded? Kas territoriaalkaitse on selgelt prioriteetsem kui rahvusvaheline kriisiohje? Kui suured on riigi sõjalised kulutused?
 - d. Kas riigipoolsed hinnangud rahvusvahelisele ja regionaalsele julgeolekuolukorrale rõhutavad vajadust eelistada mitte-sõjalisi, rahumeelseid vahendeid konfliktide lahendamiseks? Kui jah, siis millist rolli nähakse pingete maandamises sõjaväel? Millisel hetkel kaasatakse relvajõude?⁶⁸

⁶⁸ Biehl *et al.*, 2013, lk 14-16

- e. Kas riik on kunagi kasutanud tuumarelva? Milline on ametlik suhtumine tuumarelva kasutamise võimalusse? Kas riigil on ennetava tuumalöögi doktriin? Kas riik on ähvardanud tuumasõjaga?

Kasutatavast metoodikast annab visualiseeriva ülevaate Joonis 1.

Joonis 1: Muutujate vahelised seosed (autori koostatud)

Käesolevas töös keskendub autor seega strateegilisele kultuurile kui uuritavale muutujale (*study variable*). Strateegiline kultuur on siinkohal operatsionaliseeritud ka sõltumatu muutujana (*independent variable*), mis oma olemusega mõjutab riigi julgeolekupoliitilist käitumist (sõltuv muutuja, *dependent variable*), ehk käesolevas töös kasutatavas mudelis käsitletakse riigi käitumist konkreetsel ajahetkel kui strateegilisest kultuurist tulenevat nähtust, mitte selle osa. Äramärgimist vajab siinkohal, et juba aset leidnud praktikad riigi käitumises (näiteks sõjalise jõu kasutamine) võivad mudeli kohaselt omada kaudset mõju edaspidisele käitumisharjumistele: näiteks, kui riik kasutab ajahetkel X mingi konflikti lahendamiseks sõjalist jõudu ning teeb seda tulemuslikult, võib see edaspidi omada mõju näiteks nooldiagrammis toodud “valmidus sõjalise jõu kasutamiseks” osale, mille muutumine omakorda muudaks ka kaardistatud strateegilise kultuuri olemust, mille mõju julgeolekupoliitilisele käitumisele oleks juba teistsugune kui oli ajahetkel X. Ehk käesoleva töö autori seisukoht on, et strateegilise

kultuuri mõju julgeolekupoliitilisele käitumisele tuleb vaadata kindlas ajaraamistikus ning mudelit tuleb vajadusel kaasajastada, kuna näiteks Hiina Rahvavabariigi puhul oli riigi välispoliitiline orientatsioon 25 aastat tagasi oluliselt isolatsionistlikum ja rahvusvaheline ambitsioon malbemalt väljendatud kui 2016. aastal, mistõttu pakuks 25 aasta tagustes oludes koostatud mudel tänapäeval rakendades riigist ekslikku pilti ning viiks suure tõenäosusega valedele järeldustele, kui proovitaks ennustada riigi edasist käitumist julgeolekusfääris. Samuti on oluline, et strateegilise kultuuri kaardistamisel peetaks vajadusel silmas uuritava riigi spetsiifikat. Näiteks oleks Hiina Rahvavabariigi puhul üks kindlaim viise laskuda teoreetilistesse “lõksudesse” see, kui vaadataks lihtsustatult riigi ametlikku riigikorda ning hakataks ainult selle põhjal järeldusi tegema. Iga riigi eripärade arvesse võtmine on oluline ka vastupidises kontekstis ehk ka enne käesolevas töös kasutatava, autori poolt kohandatud mudeli potentsiaalset kasutamist teiste riikide puhul tuleks seda eelnevalt vastavalt subjektriigi spetsiifikale muuta. Kui sama mudelit soovitaks rakendada näiteks Ameerika Ühendriikide strateegilise kultuuri uurimisele, tuleks mitmed osised kindlasti ümber vaadata - näiteks “juhtide võimupiiride ulatus,” kus Hiina Rahvavabariigi puhul ei ole suuremat mõtet parlamendi ametlikul funktsioonil eriti peatuda, kuna *de facto* järgivad saadikud riigi juhi poliitikaid, samas kui Ühendriikide puhul on Kongressil oluline, vahel ka määrav mõju riigi välis- ja julgeolekupoliitikale (mis omakorda võib olla otseselt mõjutatud valijate meelsusest ehk tuleks käsitleda ka sisepoliitika mõju kongresmenide otsustele jne).

Töö autori nägemus on, et, eeldusel, et loodud mudelis välja toodud strateegilise kultuuri viis peamist osist (ajalooline taust, ambitsioonikuse tase, juhtide võimupiirid, välispoliitiline orientatsioon ning valmisolek jõu kasutamiseks) on sobivalt kaardistatud, peaks strateegilise kultuuri selline operatsionaliseerimine võimaldama teatud määran (ehkki alati võib esineda mõningaid kõrvalekaldeid) ennustada Hiina Rahvavabariigi julgeolekupoliitilist käitumist.

Käesolevas magistritöös kasutatavas mudelis on strateegilise kultuuri osiste arv selgelt raamitletud. Sellest tulenevalt peaks valitud mudel vältima ka eelpool viidatud kontseptsiooni ülemääratlemise probleemi, kus mõningate lähenemiste kohaselt oli strateegiline kultuur niivõrd kõikehõlmav, et raske oli leida midagi, mis poleks olnud

strateegiline kultuur, mis omakorda muutis mudelid teaduslikult rakendamatuks, võimaldamata nende ümberlökkamist.

3. Hiina Rahvavabariigi strateegiline kultuur

Strateegilise kultuuri mõiste on mõningate analüütikute käes kui vahend vaadeldava riigi või ühiskonna lihtsakoeliseks stereotüüpimiseks. Scobelli väitel ei kasutatud Hiina strateegilise mõtlemise uuringutes strateegilise kultuuri mõistet enne 1988. aastat ning uuringute “peavoolu” lähenemise kohaselt oli konfutsianistlik traditsioon hiinlaste strateegilises mõtlemises võtmetähtsusega.⁶⁹ Tulenevalt konfutsianismi rõhutamisest jõuti järeldusele, et harmoonia eelistamine prevaleerib hiinlaste mõtlemises konfliktiõhutamise ning kaitsesuunitlus agressiivsuse üle.⁷⁰ Teised analüütikud, kes enamasti võtsid aluseks tuntuima vana-hiina strateegiaõpiku ehk Sun Zi (ka Sun Tzu) “Sõja seadused,” kippusid üldistavalt rõhutama hiinlaste eelsoodumust sõjakavaluste eelistamiseks lahingupidamisele ning psühholoogia ja sümbolite kasutamise eelistamiseks armeede laupkokkupõrgete asemel.⁷¹ Ortodoksseid veendumusi Hiinas domineerivast patsifistlikust konfutsianistlikust mõttejoonest hakati Lääne sinoloogide poolt tugevamalt ümber lükkama 1990. aastatel.⁷²

Käesolevas peatükis analüüsitakse Hiina Rahvavabariigi strateegilist kultuuri eelnevalt väljatoodud mudelist lähtuvalt ehk jaotatuna viide alapeatükki (oluline ajalooline taust, ambitsioonikuse tase, juhtide võimupiiride ulatus, välispoliitiline orientatsioon ning valmisolek jõu kasutamiseks).

⁶⁹ Scobell, Andrew 2014 “China's Real Strategic Culture: A Great Wall of the Imagination.”

Contemporary Security Policy, 35:2, 211-226, lk 213

⁷⁰ Scobell, 2014, lk 213

⁷¹ Scobell, 2005

⁷² Scobell, 2014, lk 212

3.1 Oluline ajalooline taust

3.1.1 Tähtsamad kontseptsioonid

Tugev keskvõim ja stabiilsus

Hiina Rahvavabariik võib küll olla *de facto* ühe-partei riik, ent tegelikkuses on avalikkuse poolehoid riigijuhtide jaoks tähtis ning oluliselt eksistentsiaalsema alatooniga kui lääne demokraatlikes riikides, kuna Hiinas võib legitiimsuse kaotamine olla fataalsete tagajärgedega.⁷³

Hiina ajalugu on täis pidevaid nihkeid ühtsuse ja killustatuse, tsentraliseerituse ja detsentraliseerituse vahel. Kogu impeeriumi ajaloo vältel on aga südamaa kaitsmine ja ühendamine või ühendatuna hoidmine olnud hiina riigimeeste peamiseks eesmärgiks, kuna sisemine ühtsus toob stabiilsuse, samas kui sisemiste lahkkelidega kaasneb ebastabiilsus ja režiimi muutus.⁷⁴ Vajadus sisemise ühtsuse järele on sisse kirjutatud ka Taevatahte kontseptsiooni (ingl *mandate of heaven*, hiina keeles *tianming*, 天命), mis on seletatav kui valitseja rahvapoolne omaksvõtmine. Kui elanikkond aktsepteerib valitseja taotlust taevasele toetusele, kuuletuvad nad valitseja tahtele ning sisemiste rahunute oht väheneb. Kui aga rahva arvates valitseja taevane mandaat puudub, hakkavad nad mässama ning valitsus kukub. Sellest tulenevalt on riigipoolne jõukasutus õigustatud kui märk mandaadi säilitamisest.⁷⁵ Arvestades, et Hiinas elab 1,3 miljardit elanikku, võib kõvakäelist stabiilsuse hoidmist õigustada ka rahvusvahelises plaanis, väites, et iga väikseimgi tõrge riigi sotsiaalses või majandusliku arengus, mis võiks

⁷³ Lo, Bobo and Shevtsova, Lilia 2012 "A 21st Century Myth –Authoritarian Modernization in Russia and China." *Carnegie Endowment*, Moscow 2012,

http://carnegieendowment.org/files/BoboLo_Shevtsova_web.pdf vaadatud 07.04.2016, lk 34

⁷⁴ Mahnken, Thomas G. 2011 "Secrecy and Stratagem: Understanding Chinese Strategic Culture," *The Lowy Institute for International Policy*,

http://www.loyyinstitute.org/files/pubfiles/Mahnken,_Secrecy_and_stratagem.pdf vaadatud 23.03.2016, lk 13-14

⁷⁵ Mahnken, 2011, lk 14

mõjutada kogu riigi elanikkonda ehk pea viiendikku maailma elanikkonnast, võib kujuneda tõsiseks probleemiks ka väljapool riiki.⁷⁶

Mahnken kirjeldab tänapäevasemaid Hiina sõjalisi allikaid, kus analüüsitakse “ootamatuid intsidente,” mis võiksid viia riigi ebastabiilsuseni. Muuhulgas on loetletud terrorirünnakud, mässud või rahvarahutused piiräärsetel aladel ning ebaseadusliku sisserände tulvad. Sisemisi rahutusi seostatakse välisriikide sissetungi või provokatsioonide katsetega. Mahnken viitab ka ühele Hiina Riikliku Kaitseülikooli uuringule, kus märgitakse, et juhul, kui välisriigid peaksid tahtma Hiina piirialadel sõjalisi operatsioone läbi viia, on väga tõenäoline, et oma tegevuse varjamiseks kasutatakse etnilisi separatiste rahutuste korraldamiseks. Rahutuste taustal sooritatakse üllatusrünnak ning okupeeritakse piirialade territooriume. Samad allikad kirjeldavad ka võimalusi, kuidas välisriikide vaenujõud kasutavad Hiina sisemist ebastabiilsust interventsiooniks ning strateegilise ohjeldamispoliitika edendamiseks.⁷⁷ Lisaks Mahnkeni poolt 2011.a. viidatud allikatele on hirm välisriikide poolt initsieeritud ülestõusude ees jõudnud ka ametlikesse dokumentidesse. Kui varasemates (1998-2013) kaitsepoliitika valgetes raamatutes olid separatism, ekstremism ja terrorism stabiilsuseohuna välja toodud, siis 2015.a. Hiina Rahvavabariigi sõjalise strateegia valges raamatus on juba räägitud värvirevolutsioonidest: “Hiina-vastased jõud ei ole kunagi loobunud oma püüdlustest viia ka Hiinas läbi värvirevolutsioon.”⁷⁸ Säärase sõnastamise ajastuse üle võib vaielda (kas põhjuseks oli 2014.a. sündmused Ukrainas, mida näiteks Venemaa riigimeedias väga aktiivselt kirjeldatakse kui lääneriikide poolt initsieeritud riigipööret, või režiimi mõnest muust faktorist tulenev ebakindlus), ent oluline on siinkohal see, et igasugu rahutusi (sh etnilisi või religioosseid) ka riigi äärealadel tõlgendatakse jätkuvalt otsese ohuna pealinnale (ehk režiimile). Sellest tulenevalt on ka relvajõudude kontsentratsioon teatud piirkondades kõrgem - näiteks

⁷⁶ Zheng, Bijian “China’s peaceful rise to Great Power status” *foreign affairs*, 2005, <https://www.foreignaffairs.com/articles/asia/2005-09-01/chinas-peaceful-rise-great-power-status> vaadatud 06.04.2016

⁷⁷ Mahnken, 2011, lk 19

⁷⁸ The State Council Information Office of the People's Republic of China, 2015 “China's Military Strategy” Beijing, May 2015 http://english.chinamil.com.cn/news-channels/2015-05/26/content_6507716.htm vaadatud 19.04.2016

Xinjiangi provintsis, kus relvajõudude kohalolek oli 2000. aastatel suurem, kui siis, kui külma sõja ajal Nõukogude Liidu sissetungi kardeti.⁷⁹

Hani rahvus moodustab küll üle 90% Rahvavabariigi elanikkonnast, ent 60% riigi pindalast asustavad erinevad rahvusvähemused ning kolm riigi suurimat provintsi – Xinjiang, Tiibet ja Sise-Mongoolia – on kõik põhimõtteliselt asustatud mitte-hanide poolt. See vastuolu on riigi juhtidele läbi ajaloo olnud väga hästi teada ning muuhulgas on sellele tähelepanu juhtinud ka Mao Zedong: “me ütleme, et Hiina riik on territooriumilt tohutusuur, varade poolest rikas ning populatsioonilt arvukas. Tegelikult on aga hani rahvus see, kes on populatsioonilt arvukas, ning vähemusrahvused need, kelle territoorium on tohutusuur ja kes on maavarade poolest rikkad.”⁸⁰

Konfutsianistlik taust

Hiina keisririigi algusaegade poliitiline ja kultuurieliit oli teadlik, et nende Taevaaluse (hiina keeles *tianxia* 天下) kontseptsioon ei katnud tegelikult kogu “teadaolevat” maailma, ent nende maailmanägemuse kõige olulisem aspekt oli veendumus, et juba “aegade algusest” eksisteeris universaalne maailmakorraldus, mida kanti põlvest-põlve edasi.⁸¹ Ajalooliselt olid Hiina keisririigi suhted äärealadel asuvate vasall- või andamikohuslasest riikidega hierarhilised ning säärast korraldust nähti asjade loomuliku olekuna. Seni, kuni hierarhilises suhtes allpool asuvad riigid järgisid hierarhia toimimispõhimõtteid, puudus vajadus sõja järele. Seega nähti stabiilsuse ja korra eeltingimusena võimuhierariat, mida troonis Hiina.⁸²

Etniliste mandžude ehk Qing’i (清) dünastia (1644-1912) valitsetud territoorium hõlmas endisi Mingi dünastia (1368-1644) alasid, Mandžuriat, Mongooliat, Tiibetit ning osa islamistlikust Kesk-Aasiast. Olemata ise etnilised hanid, legitimeerisid mandžud oma

⁷⁹ Mahnken, 2011, lk 15

⁸⁰ Mahnken, 2011, lk 14-15

⁸¹ Dessein, Bart 2016 “Historical narrative, remembrance and the ordering of the world – a historical assessment of China’s international relations” in *China’s international roles – Challenging or supporting international order?* by Sebastian Harnisch, Sebastian Bersick and Jörn-Gersten Gottwald (eds.) Routledge, lk 25

⁸² Mahnken, 2011, lk 11

valitsuse läbi konfutsianistlike väärtuste rõhutamise, mille hulka kuulus ka erinevate etniliste gruppide “harmooniline” koosseksistents. Tegelikult tähendas see, et mandžude dünastia teostas oma võimu kohaliku eliidi abil, kellel lubati säilitada vastavad traditsioonid.⁸³ Konfutsianistlik kultuur muutus hiinlaseks olemise ning “hiina rahva” sekka sulandumise üheks tähtsaimaks eraldusmärgiks.⁸⁴ Erinevate rahvuste sulandumine Hiina ühiskonda ning valitsustraditsioonide pigem ülevõtmine kui enda omade pealesurumine on Desseini sõnul ilmekaks illustratsiooniks, et hiina kultuuriliste kontseptsioonide ülevõtmine ja tunnustamine on etnilisest taustast tähtsam. Sellest tulenevalt nähti Taevaaluse kontseptsioonil olevat ühtlustavaid omadusi – ehk “metslaste” või barbarite (sest mida muud kui barbarid väljastpoolt Hiinat pärit olnud mongolid ja mandžud hiinlaste arvates olla said) keisririigi troonile saamine ei tähendanud Taevaaluse kontseptsiooni kokkukukkumist, vaid, vastupidi, konfutsianistlik kultuur pidi metslased tsiviliseerima ning seega Taevaaluse osaks muutma.⁸⁵

Ajalooliselt on hiinlased kasutanud põhimõtet kasutada “metslasi metslaste vastu” (ingl *using barbarians against barbarians*) ehk, lihtsustatult öeldes, proovides vastaseid omavahel tülli ajada. Metslaste ohjamiseks (ingl *barbarian management*) külvati neid üle meelitustega ning võeti “omade sekka” kui “vanasid sõpru” (võtte, mis muudab igasuguse vastuvaidlemise keerulisemaks ning konfrontatsioonid valulikumaks). Omapoolseid nõudmisi liialdati algul sellisel määral, et nendes hilisem järeleandmine pidi vastaspoolele tunduma kui isiklik teene.⁸⁶ Kissingeri arvates oli Hiinlaste õudusunenäoks see, kui “metslased” keeldusid enesega manipuleerimise lubamisest ning hoopiski ühendaksid oma jõud Keskriigi (Hiina nimetus hiinakeelsest *zhongguo*’st 中国 on otsetõlkes “keskriik” või keskmine kuningriik) vastu, mis tooks kaasa maa vallutamise või tükeldamise⁸⁷ - kataklüsm, mis mõnes mõttes realiseerus nn “alanduste sajandi” vältel 1839-1949.

⁸³ Dessein,, 2016, lk 26

⁸⁴ Dessein, 2016, lk 24

⁸⁵ Dessein, 2016, lk 27

⁸⁶ Kissinger, Henry 2011 “On China.” Penguin Books, New York, lk 244

⁸⁷ Kissinger, 2011, lk 290

Alanduste sajand

Hiinlaste eneseteadvus erineb Kissingeri hinnangul drastiliselt näiteks venelaste omast. Venemaa ei ole tema sõnutsi kunagi püüdnud olla teiste ühiskondade jaoks inspiratsiooniallikaks. Märkimisväärne osa Tsaari-Venemaa elanikkonnast ei olnud etnilised venelased ning tsaariimpeeriumi silmapaistvaimad valitsejad, nt Peeter I ja Katariina Suur, tõid oma õukonda teiste riikide teadlasi ja filosoofe, et arenenumatelt riikidelt õppida. Säärane käitumismuster oleks aga Hiina keisri õukonnas olnud täiesti mõeldamatu. Kommunistliku Hiina Rahvavabariigi rajaja, esimees Mao Zedong, esindas ühiskonda, mis oli läbi sajandite olnud, vähemalt hiinlaste silmis, maailma kõige suurem, kõige heldem ja kõige paremini organiseeritud. Kui Hiina valitseja pöördus oma rahva poole nõudmisega, et kõik kõvasti tööd teeksid, et nende rahvus saaks maailma “suurimaks,” kannustas valitseja neid tagasi nõudma esikohta, mis, hiinaliku maailmakäsitluse kohaselt, oli alles hiljuti kaotatud.⁸⁸

Alanduste sajandi alguspunktiks loetakse Oopiumisõda, mis pani aluse lääne kapitalismi sissevoolule Hiinasse. Sellele järgnes kaotus 19. sajandi lõpul aset leidnud Hiina-Jaapani sõjas, mille tulemusena muutus peamise vaenlase kuvand lääne imperialismist Jaapani imperialismiks. Rahvusliku alanduse periood jätkus 20. sajandi esimeses pooles rea Jaapani sissetungidega, tipnedes 1937.a. Nanjingi veresaunaga. Alanduste sajand lõpeb Hiina “lunastusega” 1949. aastal, mil Mao Zedong ning Hiina kompartei riigi taas “kokku panid.” Rahvusliku alanduse narratiivi taastoodetakse pidevalt kooliõpikutes, muuseumides, populaarteaduslikes ajalooraamatutes, näitustel, filmides, sõnaraamatutes, ajakirjades, atlases ning isegi postmarkidel, mille juurde kuuluvad spetsiaalne sõnavara, ikoonilised pildid ning idioomid. Alanduste sajandi diskursust nähakse täiesti normaalsena ning veel 2000. aastate alguspooles avaldati selle osas väga vähe kriitilisi või iroonilisi arvamusi.⁸⁹

⁸⁸ Kissinger, 2011, lk 164

⁸⁹ Callahan, William A., “National Insecurities: Humiliation, Salvation, and Chinese Nationalism.” *Alternatives: Global, Local, Political* 3/1/2004, Vol. 29, Issue 2, 199-218, lk 206

Alanduste sajandiga ei meenutata mitte ainult pahatahtlikke välisriike, vaid tegemist on tegelikult ka hiinlaste enesekriitikaga - sellised sündmused said võimalikud olla ainult korrumpeerunud ning nõrga valitsemissüsteemi tõttu. Kuna Hiinat ei suudetud (ega ka tahetud) täielikult vallutada, on see ka kriitika Hiina toonase poliitilise kultuuri kohta, mis lasi häbiväärsetel sündmustel korduvalt aset leida. Seega on alanduste sajandi diskursuses kaks laiemat teemat: 1) võõrriikide sissetung ning 2) siseriiklik mandumine. Kuna kolonialism ei ole tingimata ainult territoriaalne vaid ka ideoloogiline arusaam, viitab Callahan hiina kriitikutele, kelle arvates oli tegu ka toonaste Hiina juhtide nõrkuse märgiga.⁹⁰

Hiina arusaama kohaselt on sisemine nõrkus ja väline sekkumine omavahel seotud. Sõdivate riikide ajastu (ca. 475 e.m.a – 221 e.m.a) ning alanduste sajand on kaks näidet, mida hiina autorid sisemise nõrkuse ja välise sekkumise vahelise seose ilmestamiseks tihti toovad. Need kogemused rõhutavad ühest küljest sisemise konflikti ohtlikkust, ent annavad teisalt aimdust arusaamast, et rahvusvaheline süsteem on oma olemuselt vägivaldne ja kiskjalik. Seetõttu on ka Hiina juhtkonna jaoks sisemise stabiilsuse tagamine ükskõik mis hinnaga ülimalt oluline, mis on ka põhjuseks, miks igasuguseid liikumisi (nii etnilisi kui ka religioosseid ja sotsiaalseid) legitiimsuse ohuna nähakse ja jõuliselt maha surutakse.⁹¹

1990tel loodi patriootliku kasvatus poliitika, juhtimaks noorte tähelepanu siseriiklikelt probleemidelt välispoliitilistele. Rahvusliku alanduse teemasid ei kasutata selles diskursuses mitte niivõrd noorsoo harimiseks, vaid pigem protestimeeleolude riigist väljapoole suunamiseks.⁹² Alanduste sajandist tulenev ajalooline trauma on kujundanud Hiinat kui rahvusriiki. Selles mõttes oli riigi traumeerimine instrumentaalne, kuna purustas riikliku ettekujutuse Hiinast kui Taevaaluse keskpunktist ning riigist, kellele

⁹⁰ Callahan, 2004

⁹¹ Mahnken, 2011, lk 14

⁹² Callahan, William A. 2015 "Identity and Security in China: The Negative Soft Power of the China Dream." *Politics*, Nov2015, Vol. 35 Issue ¾, 216-229, lk 222

maailmas võrdset ei leidu.⁹³ Tänapäeva Mandri-Hiina tõusev natsionalism on otseselt seotud rahvusliku ebakindlusega ehk, teisisõnu, hiina rahvuslus ei tähenda ainult minevikuvõitude ülistamist; see tähendab ühtlasi ka Hiina nõrkuse mäletamist. Alanduste sajandist rääkivad hiinlaste endi kirjutised portreerivad pildi Hiina langusest maailmakeskmest “Aasia haigeks meheks” pärast Oopiumisõja lõppu 19. sajandi keskpaigas, mis sattus jälle tõusuteele tänu 1949.a. kommunistlikule revolutsioonile. Alanduste sajandi diskursus näitab, et Hiina ebakindlus ei ole ainult materiaalne, ehk lääneriikidele majanduslikult ja sõjaliselt järelejäudmine, vaid ka sümboolne. Ning, tõepoolest, üheks Hiina välispoliitika eesmärgiks on olnud rahvusliku alanduse “puhastamine.”⁹⁴

Alandus ei tähenda ainult passiivset ohvriks-olemist – rahvusliku alanduse diskursus kätkeb endas väga aktiivset arusaama ajaloost ja sellest taastumisest. Alanduse teema ei ole pelgalt ebamäärane ajalooline omapära, vaid aitas ka 1949.a. luua konteksti Rahvavabariigi asutamiseks, kui Mao teatas tervele maailmale, et hiina rahvas on lõpuks enda eest välja astunud ning ei ole enam solvangute ja alanduste subjektiks. Ehk teisisõnu sõltub rahvuse “lunastus” otseselt eelnevast alandatud saamisest ning julgeolekunarratiiv tuleneb ebakindlusest.⁹⁵

Taassünni kontseptsioon on Hiina ajalukku sügavalt juurdunud. Iidne tsivilisatsioon ning sino-tsentriline maailmanägemus on andnud hiinlastele teatava “väljavalituse” tunde ning oma esiisade saavutuste üle tuntakse suurt uhkust. 19. sajandil alanud lääneriikide ja Jaapani sissetunge kogetakse seetõttu rahvusliku traumana. Mõistmata hiinlaste kunagist eneseuhkust, ei ole ka võimalik mõista seda, kuidas “traumat” tunnetatakse. Tasub meeles pidada, et enne 1840. aastat pidasid hiinlased endid maailma keskmeks ning nende tsivilisatsiooni kõikidest teistest kultuurivormidest üleolevamaks. Seega on 19. – 20. sajandi sündmused mitte ainult midagi, mis seotud rahvuse kui massi psühholoogiaga, vaid traumade kogemise, häbistatuse ning alanduse

⁹³ Harnisch, Sebastian 2016 “China’s historical self and its international role” in *China’s international roles – Challenging or supporting international order?* by Sebastian Harnisch, Sebastian Bersick and Jörn-Gersten Gottwald (eds.), Routledge, lk 39

⁹⁴ Callahan, 2004, lk 202

⁹⁵ Callahan, 2004, lk 203

diskursus on üks tänapäeva Hiina rahvusidentiteedi võtmelemente. Kusjuures siinkohal oleks vale näha seda puhtakujulise propaganda või ideoloogiakampaania, kuna hiinlaste jaoks on alanduste sajand osa ajaloost, mille kohta õpitakse igapäevaselt ka perekondlikest kogemustest, sh vanadelt perefotodelt⁹⁶ ning sellel on Rahvavabariigis suurearvuline kaasamõtlejaskond.⁹⁷

Yan Xuetingi kirjutis 2001. aastast on heaks näiteks, ilmestamaks, kuidas mõned akadeemikud Hiina kohta maailmaareenil mõistavad. Yan annab edasi hiina rahva mõtled, et hiinlased on ühest küljest väga uhked Hiina ajaloo üle, ent teisalt kurvad Hiina toonase rahvusvahelise positsiooni pärast ning nende arvates on Hiina allakäik ajalooline viga, mis tuleks parandada.⁹⁸

Alanduste diskursus on saanud osaks ka populaarkultuurist ning Hiina kommunistliku partei eestvedamisel kajastatakse seda ametlikus ajaloos, õpikutes, muuseumides, massiliikumistes, romaanides, pop-lauludes, luules, filmides, maakaartidel jne. Välismaalased mõistavad hiinlaste kannatusi, aga teisalt eeldavad, et hiinlased on võimelised minevikutaakadest “üle saama” ehk neid küll meeles pidama, ent siiski edasi liikuma. Samas on hiinlaste nägemuses välist mõistmist vajaka jäänud ehk narratiivi tuleb pidevalt taas elustada, et teised mõistaksid hiina rahva eripäraseid kannatusi. Callahan jõuab samuti järeldusele, et tegelikult ei ole aga Hiina selliste narratiividega unikaalne ei oma tsivilisatsiooni hiilguses ega ka selle koledakoelises häbistatuses.⁹⁹ Kusjuures alanduste narratiiv ei ole ainult Mandri-Hiina nähtus – sama teema on pidevalt esil ka nii 1949. aastale eelnenud rahvuslaste kirjutistes kui ka pärast 1949. aastat tekkinud Taiwani diskursuses.¹⁰⁰

⁹⁶ Wang, Zheng 2014 “The Chinese Dream: Concept and Context.” in *Journal of Chinese Political Science*. Mar2014, Vol. 19 Issue 1, 1-13, lk 4

⁹⁷ Callahan, 2004, lk 207-208

⁹⁸ Yan, Xueting 2001 “The Rise of China in Chinese Eyes.” in *Journal of Contemporary China* (2001), 10(26), 33-39, lk 33

⁹⁹ Callahan, 2004, lk 215-216

¹⁰⁰ Callahan, 2004, lk 206

3.1.2 Riigi enesenägemus

Scobell leiab, et hiinlaste strateegilises mõtlemises esineb teatud kiiks, mida võiks nimetada kui “Hiina ettekujutusmüür” (ingl *Great Wall of Imagination*). Tegemist on viitega tänapäeva Hiina müüri kohta levinud müüdile, mille kohaselt valmis kaitseehitis oma täies hiilguses rohkem kui kaks millenniumit tagasi ning seega justkui sümboliseeriks hiinlaste tugevalt enesekaitse-suunitlusega strateegilist mõtlemist, mis kestnud riigi esmasest ühendamisest 221 e.m.a kuni tänapäevani. See kujutelm on osa tugevalt juurdunud arusaamast Hiina strateegilisest kultuurist kui patsifistlikust, kaitseorientatsiooniga ja kindlasti mitte ekspansionistlikust. Säärase “mina-pildi” tulemuseks väidab Scobell olevat kaitsekultust (ingl *cult of defence*), mille kohaselt näevad hiinlased nende endi sõjalisi tegevusi alati kaitse-suunitlusega ning teiste jaoks ohtu mitte-kujutavana.¹⁰¹ Seega on kaitsekultuse viljelejad veendunud, et hiina rahvusele on ajalooliselt omane kaitsev strateegiline kultuur.¹⁰²

Hiina õpetlaste (mida jagavad mõningad lääne autorid) stereotüüpne vaade kujutab Hiinat kui nõrga sõjalise traditsiooniga ning kultuuriliselt konfliktide rahumeelset lahendamist pooldavat riiki. See enesepilt ei ole aga alati riigi käitumist praktikas mõjutanud. Mahnken refereerib siinkohal Warren I. Cohenit, kelle sõnutsi ei ole hiinlased oma impeeriumi loomisel olnud vähem jõhkrad kui euroopa rahvad, jaapanlased või ameeriklased.¹⁰³

Meie vs nemad

Kuna välisjõudude sissetung ja siseriiklik nõrkus käivad tihti käsikäes, nagu ka Hiina ajaloo puhul, on välisriikide süüdistamine tihti sõltuv siseriiklikest korralageduse või ühtsuse narratiividest. Sellest tulenevalt võib mingite riiklike poliitikate läbikukkumises süüdistada nii väliseid kui ka siseriiklikke toimijaid, mis omakorda võib kaasa tuua

¹⁰¹ Scobell, 2014, lk 223

¹⁰² Liu, Tiewa 2014 “Chinese Strategic Culture and the Use of Force: moral and political perspectives.” *Journal of Contemporary China*, Vol. 23, No. 87, 556–574, lk 559

¹⁰³ Mahnken, 2011, lk 6-7

olulisi muutusi ajaloolises mina-pildis ning selle suhestumises rahvusvahelise kogukonnaga.¹⁰⁴

Osa Hiina enesenägemusest moodustab arusaam “teiste” ehk mina-pildile vastandujate olemusest. Konfutsianismi vaimus oli vastaspoolel oluline roll, kuna võimalus, et “vastaspoolt” on võimalik “harida” (mis võrdus “meiega” sarnaseks muutmisega), on osa mina-pildi kujundamisest. Sellest tulenevalt saab hiina identiteet eksisteerida ainult mitte-hiina identiteedi olemasolul ehk mitte-hiinalike “teiste” olemasolu täiendab hiina-identiteeti. Samas viitab selline üleolev minapilt Desseini väitel ekspansionismialgete olemasolule konfutsianistlikus maailmanägemuses. Sarnane kontseptsioon on tema sõnutsi märgatav ka Taevaalse tänapäevastes käsitlustes, mida nähakse alternatiivina Vestfaalilikule rahvusriikide süsteemile, mis ainult tugevdab mõningate neo-konfutsianislike autorite unistust, et “maailmakultuur” peaks põhinema konfutsianismil.¹⁰⁵

Oriendi mõtteviisi fundamentaalseid erisusi lääne mõtteviisist püütakse sageli ilmetada, kasutades näidetena kahte populaarset lauamängu: male ning *wei qi* (围棋, populaarne lauamäng, inglise keeles tuntud “Go” nime all). Males on nappudel kindel roll, samas kui *wei qi*’s omandavad nupud mingi tähenduse alles kindlas situatsioonis ning nende roll ei ole kunagi ühesugune (stabiilne). Ilma eelnevalt defineeritud funktsioonideta võib ükskõik milline nupp mängida ükskõik millist rolli, sõltuvalt selle asetusest mängulaual. Sarnane on ka Hiinale omistatav mõtteviis, mis tunneb rõõmu ebamäärasusest ning muutuvatest rollidest. Rollide ja vastu-rollide suhe on hiina kultuuris ülimalt tähtis. Taevas ja maa, suverään ja subjekt, isa ja poeg, yin ja yang, õpetaja ja õpilane, jne – need rollipaarid omavad palju suuremat tähendust kui lihtne meie-teie vastandumise vorm ning moodustavad hiina filosoofia ontoloogilise ja eetilise vundamendi. Enesemõistmiseni jõutakse seega just läbi teise osapoole kaasamise, mitte kõrvalejätmise. Ida ja lääts, sotsialism ja kapitalism, revisionistlik riik ja domineeriv

¹⁰⁴ Harnisch, Sebastian 2016 “Role theory and the study of Chinese foreign policy” in *China’s international roles – Challenging or supporting international order?* by Sebastian Harnisch, Sebastian Bersick and Jörn-Gersten Gottwald (eds.), Routledge, lk 13

¹⁰⁵ Dessein, 2016, lk 27

jõud jne – neid rolle ja vastu-rolle nähakse kaasmõju perspektiivist, mida illustreerib yini ja yangi muster.¹⁰⁶

Meie vs *nemad* vastandumine on hiina mõtteviisis väga levinud, kus “meie” poolt nähakse moraalselt ja kultuuriliselt üleolevana ning vastaspoolt siis kas barbarite või vägivaldsete võõrjõududena. Eriti tugevalt joonistub üleolev suhtumine välja Ameerika Ühendriikide ning Jaapani puhul, kellega võrreldes on Hiina sõjaline traditsioon väidetavalt nõrk.¹⁰⁷ Hiina praeguse identiteediküsimuse lahendamine toimub sarnaselt pehme jõu debatile ehk Callahani arvates läbi vastandamise. Hiinlaste minapildis kujutatakse hiinlast kui tsiviliseeritud inimest (ehk “mina”) taotluslikult läbi tsiviliseerimata vastaspoole (ehk “nemad”) loomise. Selle protsessi tulemusena tekib ka välispoliitikas samaaegselt kaks vastandlikku osapoolt ehk “meie” (hiinlased) ning negatiivse väärtusega “nemad” (USA, Jaapan, Lääs tervikuna).¹⁰⁸

Hiina vs Lääs

Rahvavabariigi ametlikus retoorikas kasutatakse USA ning selle väidetavalt agressiivse Hiina-suunalise hoiaku kohta rutiinselt väga üldistatud iseloomustusi (samastades Ühendriike vahel kogu Läänega). Samas portreteeritakse Hiinat kui kultuuriliselt rahumeelset ja mitte agressiivset.¹⁰⁹ USA-d nähakse “lääne” strateegilise kultuuri võrdkujuna, mis on tugevas kontrastis “idamaise” strateegilise kultuuriga, mille eredaimaks näiteks peetakse Hiinat. Seega on Scobelli arvates tänapäevane hiinlaste strateegilis-kultuuriline enesenägemus teatud mõttes anti-tees Ühendriikidele, kellele omistatakse sõjardlikku, ründe-suunitlusega militaarsättumust, mis omakorda on osa ekspansionistlikust, maailmamerede domineerimisele keskenduvast ja materialistlikust strateegilist kultuurist. Lisaks kritiseeritakse USA tegusid kui kahepalgelisi ja

¹⁰⁶ Shih, Chih-Yu and Huang, Chiung-Chiu 2016 “The Identity and international role in China,” in *China’s international roles – Challenging or supporting international order?* by Sebastian Harnisch, Sebastian Bersick and Jörn-Gersten Gottwald (eds.), Routledge, lk 79-81

¹⁰⁷ Liu, 2014, lk 557

¹⁰⁸ Callahan, 2015, lk 220

¹⁰⁹ Johnston, Alastair Iain 2003 “Is China a Status Quo Power?” *International Security*, Vol. 27, No. 4 (Spring), 5-56, lk 54

omakasupüüdlikke ettevõtmisi (eriti, kui teemaks on Taiwan, aga ka Põhja-Korea, mille isolatsioonismis süüdistatakse samuti ameeriklasi).¹¹⁰

Hiina vs Jaapan

Jaapanlasi, kelle tegude tõlgendamisel rõhutatakse (lähi)ajaloo kogemusi, nähakse Hiinas eriti halvas valguses. Scobell refereerib kaasaegsemaid uurimusi, kust joonistub välja selge muster, mis omistavad Hiinale vaatevinkli, et jaapanlased on ülbed ja salakavalad ning, rõhutades oma ajaloolist *bushido* (sõdalase tee) traditsiooni, ka verejanulised ja “barbaarsed.” Efektse näitena sellisest suhtumisest tuuakse välja 2013. aasta, kui Jaapani ja Ameerika Ühendriikide võimud saatsid taifuunist räsitud Filipiinidele osa oma laevastikest, abistamaks looduskatastroofi tagajärgedega tegelemist – ettevõtmine, mida ühes enimloetud Mandri-Hiina päevalehes kajastati kui “Jaapani suurimat ülemere sõjaväeoperatsiooni alates II Maailmasõja lõpust.”¹¹¹

Hiina-Jaapani suhetes ei keskendu Peking ainult tänapäevale, vaid tõlgendab seda alati läbi viimase kahe aastatuhande ajaloo. Just nagu *wei qi* mängus: nupu tegelikku eesmärki on ainuüksi selle liikumise trajektoori põhjal raske määratleda, mistõttu tuleb arvesse võtta kogu konteksti.¹¹² Callahan toob näite, et 60% 2012. aastal Hiina Henden World Studios filmistuudios toodetud filmidest käsitlesid Jaapani-vastast võitlust aastatel 1937-1945 ning kokkuvõttes tapeti Hiinas 2012. aastal välja lastud filmides miljoneid jaapanlasi (Jaapani elanikkonna suurus 2012.a. oli alla 130 miljoni). Tema väitel ei ole sääraseid numbrid kokkusattumus ega ka mitte pelgalt Hiina konservatiivsete tsensorite kätetöö vili, kes tänapäevasemaid (vabameelsemaid) teemakäsitlusi rahvustelevisioonis eetrisse lasta ei taha. Xi Jinpingi võimuletulekust alates on tugevnenud Jaapani kui sõjardlik-barbarliku riigi kujutamine ning sellest saanud Hiina pehme jõu üks eesmärgi.¹¹³

¹¹⁰ Scobell, 2014, lk 218-222

¹¹¹ Scobell, 2014, lk 218-219

¹¹² Shih, Chih-Yu and Huang, Chiung-Chiu, 2016, lk 89

¹¹³ Callahan, 2015, lk 222

3.2 Ambitsioonikuse tase välispoliitikas

3.2.1 Hiina peamised eesmärgid julgeolekusfääris

21. sajandil on Hiina Rahvavabariik võtnud endale ülesandeks nii siseriikliku ühiskonnakorralduse jätkumise tagamise kui ka rahvusvahelise sfääri “harmoonilisemaks” muutmise. Üle kõige hinnatakse riiklikku suveräänsust ehk täielikku iseotsustamisõigust, mida praktikas peetakse tähtsamaks indiviidi heaolust, sh inimõigustest (täielik suveräniteet on osa ka Viiest Põhimõttest Rahumeelseks Kooseksistentsiks, mis räägiti läbi Hiina ja India juhtide vahel 1954.a. ning nende põhisisuks oli erinevate ideoloogiatega riikide rahumeelne kõrvuti eksisteerimine ning teineteise asjadesse mitte-sekkumine¹¹⁴). Rahvusvahelisel tasandil räägib ametlik diskursus rahvusvaheliste suhete “demokratiseerimisest” (sh ÜRO ümberstruktureerimisest) ning maailma “harmoonilisemaks” muutmisest. Eesmärkide ilusa kõla taga tunduvad aga olevat üsna pragmaatilised arusaamad, kus “demokratiseerimise” all mõeldakse ideoloogia ja ka põhimõtete vaba enamuse tahet, mis omakorda haakub “harmoonia” aspektiga ehk erinevate ühiskonnakorralduste ja ideoloogiliste režiimide kooseksistentsiga. Ametlikus diskursuses mainitakse läbivalt rahvusvaheliste suhete süsteemi suunda multipolaarse maailmakorralduse poole, mida aastatuhande vahetusel võis näha pigem lootustväljendava, kui reaalselt olukorda kirjeldava suundumusena. Lisades siia juurde igasuguse (etnilise ja religioosse) rahutuse tõlgendamise ohuna keskviimule, Hiina nägemise “kõikides strateegilistes suundades ohtude ja väljakutsetega silmitsiseisvana”¹¹⁵ ning üleskutsed erinevate ideoloogiatega riikide koostööks, võib järeldada, et Hiina Rahvavabariigi peamine eesmärk julgeolekusfääris on võimaloleva partei režiimi säilitamine ning riigi “suveräniteedi” tagamine. Murettekitav on siinkohal see, et “suveräniteeti” soovitakse tagada ka territooriumidel, mille kuuluvuse osas erinevad Rahvavabariigi ja teiste asjassepuutuvate riikide nägemused kardinaalselt. Läänemaailma ehk inimõiguste

¹¹⁴ Kissinger, 2011, lk 560

¹¹⁵ The State Council Information Office of the People's Republic of China, 2015 “China's Military Strategy” Beijing, May 2015 http://english.chinamil.com.cn/news-channels/2015-05/26/content_6507716.htm vaadatud 19.04.2016

kaitset riigi suveräniteedist kõrgemaks väärtuseks pidavate riikide seisukohalt peaks ettevaatlikuks tegema ka üleskutsed “rahvusvaheliste suhete demokratiseerimisele,” kuna selles kontekstis ei mõisteta demokraatia all tänapäeva läänelikku demokraatiat koos kõigi sinna juurde kuuluvate väärtuskogumitega, vaid lihtsat aritmeetilist rehkendust, et maailmaasjade otsustamisel peaks riikide enamuse seisukohta arvesse võtma, sõltumata riikide ühiskonnakorraldusest. Arvestades, et “vabadeks” ühiskondadeks kvalifitseerus 2015. aastal vähem kui 50% riikidest,¹¹⁶ tähendaks Pekingi soovi täitumine seda, et maailmas arvulises enamus olevad ebademokraatlikud riigid hakkaksid ilmselgetel põhjustel mahahääletama igasuguseid humanitaarinterventsiooni katseid. Isegi juhtudel, kui neid tõepoolest vaja oleks. Ehkki praktikas on sõjaliselt võimekad lääneriigid tõepoolest ka ilma rahvusvahelise üldsuse toetuseta (või isegi vastasseisu ja hukkamõistu taustal) sõjalisi sekkumisi läbi viinud, on siinkohal oluline teoreetiline ideaalpilt, millele Rahvavabariigi ülemaailmse “harmoonia” ja “demokraatlike” rahvusvaheliste suhete ihalus näivad viitavat.

Tulenevalt Hiina Rahvavabariigi üsna enesekeskestest ambitsioonidest nähakse ka “Hiina ohust” rääkimist teatud mõttes solvanguna, kuna hiinlaste endi arusaama kohaselt ei tiku nad ühegi teise riigi territooriumile ega propageeri kellegi ründamist.¹¹⁷ Olulise aspektina julgeolekusfääri tajumises toovad erinevad autorid ikka ja jälle välja ka eelpool mainitud *wei qi* lauamängu stiilis mõtlemist, mis seisneb vastase ümberpiiramises ning tema suhtelises võitmises (erinevalt näiteks malemängust, kus keskendutakse otseselt tajutavamale kuninga alistamisele). Kissinger toob siinkohal näite USA tungimisest Vietnami, mida toonane Hiina juhtkond tõlgendas justkui *wei qi* mängu – tegemist oli järjekordse katsega piirata Hiina sisse, luues uusi Ameerika baase Indohiinasse, lisaks juba olemasolevatele Korea poolsaarele ning Taiwani väinas. Põhja-Vietnami partisanisõda toetas Hiina osalt ideoloogilistel põhjustel, osalt soovist hoida Ühendriikide baasid Hiina piiridest nii kaugel kui võimalik.¹¹⁸ Näitena tuuakse ka Reagani administratsiooni, mis nägi Nõukogude Liidu teatud peataolekus õiget hetke

¹¹⁶ Freedom House <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/freedom-world-2015#.VyJsbKuNtos> vaadatud 28.04.2016

¹¹⁷ Yan, 2001, lk 35

¹¹⁸ Kissinger, 2011, lk 342

agressiivse strateegia rakendamiseks, survestades NSVL-i nii majanduslikult kui ka geopoliitiliselt, mis viis lõpuks “võiduni” külmas sõjas. Hiina juhtidel oli Nõukogude nõrkustest samasugune ülevaade, ent nemad tegid sellest hoopis teistsugused järeldused, nähes võimalust globaalse jõudude tasakaalu rekaliibreerimiseks. Reagani poolt propageeritud lääneliku liberaalse demokraatia ja väärtuste võidukäik ei olnud mingil moel Hiina riigijuhtide huvides ning, olles Vietnami juba “katsunud tiigri istmikku” (hiina ütlus, mille inglisekeelne tõlge on “*to touch the tiger’s buttocks*,” mis viitab julgustüki tegemisele), jõuti Pekingis järeldusele, et Nõukogude-ohu kõrgepunkt on möödunud (õigemini, et sellele on edukalt vastu seistud) ning õigem on jääda tagaplaanile, lubamaks endale vajadusel suuremat strateegilist manööverdamisruumi.¹¹⁹

Üheks lahendamata episoodiks Hiina Rahvavabariigi julgeolekutunnetuses on Deng Xiaopingi kirjalikud õpetussõnad tema mantlipärijatele, mis jagunesid kahte ossa – 24 tähemärgiline juhised ning lühem, veelgi piiratumas seltskonnas jagatud 12 tähemärgiline õpetus. 24-tähemärgilises juhises oli kirjas:

“Vaadelge hoolikalt; kindlustage meie positsioone; tegelege asjadega rahulikult; varjake meie võimekusi ning oodake oma aega; olge edukad madala profiili hoidmises; ning ärge mitte kunagi nõudke juhtohje endale.”

Ning 12-märgilises:

*“Vaenlase väed on teisel pool müüri. Nad on tugevamad kui meie. Me peaksime olema peamiselt kaitstes.”*¹²⁰

Lahendamata episoodiks on siinkohal see, et keeruline on öelda, kas juhtnöörid olid mõeldud järgmiseks tema vahetutele mantlipärijatele või olid 24-tähemärgilised õpetussõnad mõeldud järgimiseks seni, kuniks Hiina on piisavalt jõudu kogunud.¹²¹

3.2.2 Riigi roll rahvusvahelises poliitikas

Hiina kohast rahvusvahelises süsteemis ei ole selget ja ühest arusaama. Vähemasti ei ole seda arusaadavas vormis ja konkreetsusastmes väljapoole kommunikeeritud, mis tekitab

¹¹⁹ Kissinger, 2011, lk 389

¹²⁰ Kissinger, 2011, lk 438

¹²¹ *ibid.*

segadust väliste vaatlejate seas.¹²² Mõningate tunnustatud Hiina autorite, nt Yan Xuetongi nägemuse kohaselt muudab Keskriigi tõus maailma hoopiski tsiviliseeritumaks, kuna

*“viimase kahe aastasaja vältel haarasid lääneriigid maailma asjades juhtohjad, mis tõi kaasa poliitilise kultuuri juurdumise, mis eelistab jõudu moraale. Hiina tõusuga kaasnevad riigi majanduslikud saavutused muudavad aga Hiina poliitilise kultuuri populaarsemaks ning hiina kontseptsioon heatahtlikkusest (ingl benevolence) hakkab rahvusvahelisi norme mõjutama ning seeläbi tsiviliseerib rahvusvahelisest kogukonda.”*¹²³

Igal juhul nähakse Pekingis tänast Hiinat lahutamatu osana rahvusvahelisest süsteemist ehk üks ei saa ilma teiseta areneda,¹²⁴ mis tähendab, et kunagine isolatsioonimiperiood on kindlasti möödas. Ent riigi suhtumine rahvusvahelisse kogukonda võib ajas muutuda, tuues sellega kaasa ka muutuse identiteedis. See on ka põhjus, miks Hiina reformide ajastust alates toimunud nihe Hiina suhestumisest rahvusvahelisse kogukonda on niivõrd märgilise tähtsusega. Seega võib ka edaspidi Hiina ja rahvusvahelise kogukonna suhe väga paljus sõltuda sellest, kas Hiina on (või loeb ennast) selle kogukonna liikmeks või mitte.¹²⁵

3.2.3 Tunnetuslikku vastutusalasse kuuluvad geograafilised piirkonnad

Kaitsepoliitika valgetes paberites viidatakse Aasia ja Vaikse Ookeani piirkonnale kui ühtselt olulisele regioonile. Ebastabiilsuse allikatest rääkides mainitakse seetõttu erinevatel aastatel nii USA ja Jaapani lähemat liitu kui ka näiteks India, Pakistani ja Põhja-Korea tuumakatsetusi ning olukorda Afganistanis.¹²⁶

¹²² Shih, Chih-Yu and Huang, Chiung-Chiu, 2016, lk 59

¹²³ Yan, 2001, lk 37-38

¹²⁴ Information Office of the State Council of the People's Republic of China 2009 “China’s national defense in 2008” January 20, Beijing

http://www.china.org.cn/government/whitepaper/node_7060059.htm vaadatud 11.03.2016

¹²⁵ Qin, Yaqing 2010 “International Society as a Process: Institutions, Identities, and China’s Peaceful Rise.” *The Chinese Journal of International Politics*, Vol. 3, 129-153, lk 139

¹²⁶ Erinevad valitsuse poliitikate valged raamatud on leitavad: <http://www.china.org.cn/e-white/>, vaadatud 26.04.2016

Teisalt võib ametlikust retoorikast, eriti, mis puudutab “harmoonilise maailma” kontseptsiooni, välja lugeda, et maailmaasjade käekäik läheb Pekingile väga korda ehk seistakse hea kogu maailma rahu ja stabiilsuse eest. Regionaalses vaates on erilise tähelepanu all territooriumid Ida- ja Lõuna-Hiina meres, mille üle järjest tugevamalt, nii sõnades kui ka tegudes, oma jurisdiktsiooni proovitakse kehtestada.

3.2.4 Ennetav sekkumine kui aktsepteeritav julgeolekupoliitiline vahend

Vana-Hiina mõttevooludes eksisteeris erinevaid arusaamu “õiglasest sõjast.” Näiteks viitab Liu Konfutsiusele, kelle väitel ei leidnud “kevade ja sügise ajastul” (8. saj. e.m.a – 5. saj. e.m.a) aset ühtegi “õiglast sõda.”¹²⁷ Liu viitab ka Han Feizi ja Menciusse töödele ning leiab, et õiglase ja ebaõiglase sõja vahe defineerib sõttaminejate motivatsioon ja sõja mõju tsiviilelanikele, kusjuures elanikkonna toetus sõjale peaks olema kõige olulisem standard, mille alusel hinnata selle lahterdumist õigluse või ebaõigluse kategooriatesse. Liu arvates on tänapäevasele Hiina Rahvavabariigi strateegilisele kultuurile olulist mõju avaldanud marksism ja liberalism, mille tulemusena on mõttemaailmale lisandunud pragmaatilised ja poliitilised eripärad.¹²⁸ Marksistlik mõtteviis kandis edasi ideed sõjast kui vahendist rahva või klassi käes oma huvide kaitseks. Deng Xiaopingi käsitluses oli võitlus hegemoonia vastu õigustatud, kuna Deng nägi hegemooniapüüdlust toonaste sõdade ühe peamise põhjusena. Liu järeldab, et Dengi endiselt “moraalne arusaam” sõja olemusest kandus edasi ka järgnevatele riigijuhtide põlvkondadele, sh Hu Jintaole, kes kandis edasi Dengi ideed, et rahu ja areng peavad jääma läbivateks postulaatideks. Kuna “ülemaailmne rahu ja areng” seisavad aga pidevalt silmitsi väljakutsetega, on, loogiliselt võttes, Hiina huvides nende väljakutsetega tegelemine, mistõttu vormus Hiina kommunistliku partei 16. Rahvuskongressil 2002. aastal strateegia, mis nägi Hiinale ette aktiivse osaluse multilateraalsetes ettevõtmistes (näitena võetud kohustuste täitmisest toob Liu Hiina Rahvavabariigi osaluse piraatlusevastases operatsioonis Aadeni lahes).¹²⁹ Hiina osalemine rahuvalveoperatsioonidel ning samal ajal mõningate interventsioonide vetostamine ÜRO Julgeolekunõukogus (nt 2003.a. Iraagi sissetung) viitab, et

¹²⁷ Liu, 2014, lk 559

¹²⁸ Liu, 2014, lk 562

¹²⁹ Liu, 2014, lk 569-571

tänapäevases kontekstis on sõja “moraalne” perspektiiv endiselt olemas (nimetame seda nii), ent, võrreldes eelnevate perioodidega Hiina ajaloos, muutunud, kuna lisandunud on rahvuslikud huvid ning rahvusvahelised institutsioonid.¹³⁰

Kui hiinlaste ennetava löögi strateegia peaks põrkuma lääneriikide heidutusteooriaga, võib see viia nõiaringi tekkeni: hiinlaste endi nägemuse kohaselt kaitseotstarbelisi tegusid nähakse Hiinast väljaspool agressiivsetena; lääneriikide heidutavaid samme võidakse Hiinas tõlgendada kui ümberpiiramiskatseid. Selle dilemmaga maadlesid USA ja Hiina külma sõja käigus korduvalt ning teatud määral ei ole tänaseni leitud lahendust, kuidas teineteise mõistmatusest üle saada.¹³¹

Ühest küljest rõhutavad hiina sõjandustekstid, et sõda ei tuleks kasutada esimese vahendina. Samas aga rõhutavad need samad tekstid, et geniaalne kindral suudab ka sõjast kasu lõigata. Mahnken viitab Arthur Waldronile, kes tõi välja, et teaduse ja tehnoloogia areng on veelgi kinnistanud juba olemasolevat kultuurilist veendumust, et hiinlased on võimelised vähemaga rohkemat saavutama, kuna Hiina on oma vastastest nagunii üle.¹³² Eelnevast tulenevalt jõuab Mahnken järeldusele, et Hiina riigi ning sõjaväe juhtide veendumus oma osavuses võib viia võimete ülehindamiseni ning liigse enesekindlusele, mis võib tekitada kiusatuse jõu kasutamiseks ka olukordades, kus Hiinal objektiivselt vaadatuna ei ole mingeid sõjalisi eeliseid. Selliste, valedest eeldustest tulenevate konfliktide ärahoidmiseks peab Mahnken oluliseks, et ka teised riigid näitaksid oma võimekust ja valmisolekut piisavalt vara, et Pekingis ei tekiks valesid ettekujutusi.¹³³

3.2.5 Rahuvalveoperatsioonidel osalemine

Hiina kasutab rahuvalveoperatsioone enesest vastutustundliku suurjõu mulje jätmiseks.¹³⁴ Riigi ettevaatlik suhtumine rahuvalveoperatsioonidesse tuleneb paljuski

¹³⁰ Liu, 2014, lk 571-573

¹³¹ Kissinger, 2011, lk 134

¹³² Mahnken, 2011, lk 16

¹³³ Mahnken, 2011, lk 10

¹³⁴ Harnisch, Sebastian, 2016, lk 45

ajaloolistest kogemustest, eriti 1950-1953 Korea sõjast, mil Rahvavabastusarmee (RVA) võitles USA juhtimise all tegutsevate ÜRO vägedega. Seetõttu on Hiina jaoks riigi selliste sõjaliste operatsioonide (eriti lääneriikide ning eelkõige USA poolt juhitud) olemus ja legitiimsus endiselt murettekitav.¹³⁵

Ehkki Hiina Rahvavabariik liitus ÜROga 1971. aastal, suhtus Peking veel 1990te aastateni rahuvalveoperatsioonidesse skeptiliselt. Ettevaatlikku suhtumist võib tõlgendada kui Pekingi traditsioonilist arusaama rahvusvahelisest õigusest, ehk riikide vahelistes suhetes peetakse kõige tähtsamaks printsipiks iga riigi õigust otsustada oma territooriumil toimuva üle ise.¹³⁶ Suhtumine rahuvalveoperatsioonidesse muutus 1970. aastate lõpus / 1980. alguses. Dengi reformide initsiatiivide järgselt distantseeris Hiina end rohkem USA-st ning rõhutas oma rolli olulisust arenevate riikide hulgas, mis nõudis osavõtlikumat suhtumist ÜROsse ning rahuvalveoperatsioonidesse, kuna need institutsioonid olid areneva maailma jaoks olulised. Järgnevate aastate jooksul, eriti silmnähtavalt Lahesõja ajal, kippus Hiina Julgeolekunõukogu enamusega kaasa minema, registreerides regulaarselt oma vastuväiteid. Kui üldine rahvusvaheline meeoleu rahuvalveoperatsioonide suhtes oli positiivne, näiteks Somaalia puhul 1992/1993, läks Hiina sellega kaasa. Kui missioonide legitiimsus tundus madal (eriti arenevate riikide seas), nagu 1999. aasta Kosovo kriisi puhul, reageeris Hiina teisiti.¹³⁷

Hoolimata osalemisest rahuvalveoperatsioonidel ning toetusest ÜRO 2005. aasta tippkohtumisel ühehäälselt vastu võetud lõpp-dokumendile, mis sätestab riikide kohustuse kaitsta tsiviiliskuid riikliku vägivalga ja genotsiidi eest (*responsibility to protect*, R2P), suhtub Hiina ikkagi ilma sihtriigi nõusolekuta interventsioonidesse reservatsioonidega ning on püüdnud eristada rahuvalveoperatsioone ning R2P põhimõtetest tulevaid operatsioone.¹³⁸

Lisaks on Hiina ametnikud korduvalt väljendanud oma pahameelt selle osas, et Hiina ohvitseride on kõrgetel kohtadel vähem kui teistel suurriikidel. Huangi väitel on tegemist

¹³⁵ Huang, Chin-Hao 2011 "Principles and Praxis of China's Peacekeeping." *International Peacekeeping*, 18:3, 257-270, lk 258

¹³⁶ Huang, 2011, lk 258-259

¹³⁷ Harnisch, 2016, lk 46

¹³⁸ *ibid.*

legitiimsuse murega, kuna rahuvalveoperatsioonide ülesehituses toimunud arengud on viinud selleni, et peamised reasõduritega panustajad on arenevad riigid, samas kui lääneriikide sõjaväelased täidavad juhtivaid kohti.¹³⁹

3.2.6 Rahvusvahelises raamistikus vs. omapäi tegutsemine

Üldiselt on Hiina Rahvavabariik rahuvalveoperatsioonide osas järjepidevalt pooldanud ülimalt konservatiivsust ehk lisaks ÜRO Julgeolekunõukogu mandaadile on Pekingi nägemuses üks “eeskujulik” rahuvalveoperatsioon kooskõlas ka Viie Põhimõttega Rahumeelseks Kooseksistentsiks, st. omab sealjuures ka subjekt-riigi enese valitsuse luba võõrvägede liigutamiseks riigi territooriumile. Ametlikes dokumentides võib leida hukkamõistu ilma Julgeolekunõukogu nõusolekuta läbiviidud sekkumistele. 2000. aasta kaitsepoliitika valges raamatus tuuakse välja ka seisukoht, et mõned riigid on “humaansuse” ja “inimõiguste” (jutumärgid originaalis) ettekäändetel ähvardanud või otsustanud jõudu kasutada, rikkudes sellega “jultunult” ÜRO hartat ning teisi universaalselt tunnustatud rahvusvaheliste suhete põhimõtteid. Siinkohal on muidugi allkontekstiks 1999. aasta intsident, kui Jugoslaavias läbiviidud õhurünnakute käigus pommitasid NATO lennukid eksikombel ka Belgradis asunud Hiina Rahvavabariigi saatkonda.¹⁴⁰

3.3 Juhtide võimupiiride ulatus

Eelnenud juhtide põlvkondadele alates Deng Xiaopingist on olnud omane pigem kollektiivne valitsemine ehk süsteem, kus tasakaalu aitavad säilitada erinevad bürokraatlikud institutsioonid ning eliidigrupid. Kollektiivse valitsemise mudel väldib maoistlikku isikukultust ning propageerib Hu Jintao stiilis tasakaalukust. President Xi võimuletulekuga on aga kollektiivse valitsemise struktuur tagaplaanile jäänud ning otsuste tegemisel tugineb riigijuht väikesele ringkonnale nõuandjatele ja paralleelselt loodud struktuuridele, mis kontrollivad poliitikakujundamist. Välispoliitika osas on Xi

¹³⁹ Huang, 2011, lk 263

¹⁴⁰ Information Office of the State Council of the People's Republic of China, 2000 “China’s National Defense in 2000.” Beijing, October, <http://china.org.cn/e-white/2000/20-2.htm> vaadatud 28.04.2016

vähendanud riiginõukogu ja välisministeeriumi rolli, mis on andnud talle välispoliitika kujundamisel suurema sõltumatuse riigiaparaadist ning poliitilistest vastastest.¹⁴¹

2012. aasta lõpus, kui Xi sai Hiina kommunistliku partei juhiks, asus ta juhtima ka partei sõjalist keskkomisjoni (ingl *central military commission*). See võte oli tugevaks kontrastiks tema eelkäijale, kes ootas, pärast ametlikult parteijuhiks saamist, veel kaks aastat, enne, kui sõjaväe juhtohjad enda kätte haaras.¹⁴² Gilli hinnangul oli Hu ajastu välispoliitika vaoshoitum, kaalutlevam ning, võiks isegi öelda, et otsustusvõimetum. Välispoliitilised otsustusprotsessid olid varasemaga võrreldes vähem tsentraliseeritud, pluralistlikumad ning avatumad erinevatele mõjudele ja huvidele. Oma osa mängisid ka siseriiklikud poliitilised ja sotsiaalsed kaalutlused.¹⁴³

President Xi on oluliselt muutnud Rahvavabastusarmee administratiivjaotust, kujundanud ümber operatsioonitandrid ning liigutanud ohvitseride uutele ametipostidele erinevate regioonide ning üksuste vahel. Suured muudatused sillutavad teed nooremale ohvitserkonnale, kellest paljusid nähakse kui Xi kauaaegseid soosikuid või äsjahakanud pooldajaid. Ehkki armeereform peaks lõpule jõudma 2020. aastal, võeti suured struktuurimuudatused ette vahetult pärast Xi 2015.a. novembris peetud kõnet ning teadet sõjalise keskkomitee poolt vastu võetud resolutsioonist "riigikaitse- ja

¹⁴¹ Blackwill, Robert D and Campbell, Kurt M 2016 "Xi Jinping on global stage: Chinese Foreign Policy Under a Powerful but Exposed Leader." *Council on foreign relations, International Institutions and Governance program, Council special report no. 74*, February, http://i.cfr.org/content/publications/attachments/CSR74_Blackwill_Campbell_Xi_Jinping.pdf vaadatud 26.03.2016, lk 6

¹⁴² Cheng, Li 2015 "Promoting "Young Guards": The Recent High Turnover in the PLA Leadership (Part I: Purges and Reshuffles)." *China Leadership Monitor*, issue 48, Fall, <http://www.hoover.org/sites/default/files/research/docs/clm48cl.pdf> vaadatud 23.03.2016

¹⁴³ Gill, Bates 2013 "From peaceful rise to assertiveness? Explaining changes in China's foreign and security policy under Hu Jintao." Paper presented at the SIPRI conference "*The Hu Jintao Decade in China's Foreign and Security Policy (2002–12): Assessments and Implications*" Stockholm, 18–19 April, lk 5-6

sõjaväereformi süvendamise” kohta.¹⁴⁴ Reformi tulemusena peaks lahenema relvajõudude killustatus ning erinevate gruppide omavaheline võimuvõitlus, maavägede domineerimine, õigusliku järelevalve puudumine ning ebaefektiivse juhtimissüsteemi probleem, mille tõttu on kujunenud mitmetasandiline administreerimine. Chengi hinnangul muudavad ümberkorraldused Hiina armee sisemist toimimist kardinaalselt.¹⁴⁵

Sõjaline keskkomisjon, kuhu kuuluvad nii partei kui ka sõjaväe kõrgeimad juhid, on sõjalise juhtimise organ nii Hiina komparteis kui ka Rahvavabariigi valitsuses. Keskkomisjon teostab relvajõudude üle järelevalvet ning vastutab nii partei kui ka valitsuse ees. Elluviidava armeereformi üheks eesmärgiks on operatsioonitandrite ja väeliikide käsutamise õiguse viimine otse keskkomisjoni alluvusse (enne reformi oli käsuaheas veel ka vahetasand nelja olulisema RVA struktuuriüksuse näol viieteistkümnest). Reformi tulemusena hakkavad järelevalve ja korruptsioonivastase võitlusega tegelevad osakonnad alluma otse sõjalisele keskkomisjonile. Seetõttu võib eeldada, et järelevalveosakondade mõjuvõim relvajõududes kasvab oluliselt. Suurem rõhuasetus läbipaistvusele, reeglite järgmisele ning usaldusväärsusele peegeldab Xi administratsiooni üldisi pingutusi, võitlemaks relvajõududes lokanud korruptsiooniga.¹⁴⁶

Mitmed sõjaväereformi osad vähendavad maaväe senist dominantset positsiooni relvajõududes, näiteks eelpoolmainitud nelja osakonna, kus olid alati olnud juhtival kohal maaväeohvitserid, mõjukuse vähendamine; armee peakorteri loomine (millega tahetakse maavägi teiste relvaliikidega võrdses muuta); strateegilise toetusväejuhatuse loomine; ning uus rõhuasetus sõjatandritasemele orienteeritud juhtimissüsteemis erinevate väeliikide koostöös ühendoperatsioonide läbiviimisele. Kõik need muudatused aitavad kaasa muutustele strateegilises mõtlemises, kus nõukogude-stiilis süsteemilt liigutakse üle läänelikumale, mitut väeliiki ühendavale juhtimisstruktuurile.¹⁴⁷

¹⁴⁴ Cheng, Li 2016 “Promoting “Young Guards”: The Recent High Turnover in the PLA Leadership (Part II: Expansion and Escalation).“ in *China Leadership Monitor*, no. 49, March 1st
<http://www.hoover.org/sites/default/files/research/docs/clm49cl.pdf> vaadatud 23.03.2016, lk 1-2

¹⁴⁵ Cheng, 2016, lk 5

¹⁴⁶ Cheng, 2016, lk 5-6

¹⁴⁷ Cheng, 2016, lk 7

3.4 Välispoliitiline orientatsioon

3.4.1 Bilateraalsed suhted

Hiina riigijuhtide nägemuses on Hiina 21. sajandi vastutustundlik suurjõud, mis proovib ehitada “harmoonilist maailma.” Harmoonia saavutamine ei ole aga sama, mis rahu poole püüdlemine. Harmoonilises maailmas on Hiina suhted teiste riikidega pidevas muutumises, mille eesmärgiks on harmoonia saavutamine kõikides Hiina poolt vaadatuna bilateraalsetes suhetes. Seega on säärane “vastutustundlik suurjõud” tegelikkuses pigem riik, mis väldib probleemide tekitamist, mistõttu jagab hiinlaste kalduvus spetsiifiliste osapooltega eraldi läbi rääkida nende suure strateegia erinevateks bilateraalseteks suheteks.¹⁴⁸

Hiina dokumentides ei kasuta väljendit “kõik riigid,” viitamaks rahvusvahelisele üldsusele. Selle asemel kasutatakse sõnu “iga riik,” kuna viitab erinevale rollile suhetes Hiinaga ehk Pekingi eelistusele bilateraalsuse osas. Samas on Hiina üheks eesmärgiks enesekontrolli demonstreerimine rahvusvahelise üldsuse (või siis iga riigi) vastutaks sellele, et teised riigid suhtuvad Hiina edusammudesse mõistvalt. Ehk ükski teine riik ei peaks Hiina tõusuga kohandumiseks erilisi samme ette võtma.¹⁴⁹

Shih ja Huang toovad paralleeli USA välispoliitilise mõttega, kus ameeriklaste suur strateegia käib sama rada kristliku doktriiniga, mis rõhutab teatud tõe ja universaalse moraalsuse standardeid. Selline loogika kipub soosima binaarset hea *versus* halb stiilis väärtuste jagunemist. Hiinlaste suures strateegias ei ole aga muid universaalseid väärtusi kui see, et iga nende (bilateraalne) suhe on unikaalne. Teisest küljest tähendab see muidugi ka seda, et hiinlased ei soovi, et teine osapool mingit universaalset moraalsust või tõde propageeriks.¹⁵⁰ Hiina välispoliitikas jäetakse ideoloogia järjepidevalt kõrvale, mis iseloomustab riigi leiget huvi sotsialistlike väärtuste kaitsmiseks.¹⁵¹ Roll, mida Hiina näeb end suhetes teiste riikide kandvat, on ajas muutuv ning sõltub “suhtluspartnerist” või (vaenulikust) vastaspoolest. Harnisch teeb siinkohal ennustuse,

¹⁴⁸ Shih, Chih-Yu and Huang, Chiung-Chiu, 2016, lk 60

¹⁴⁹ *ibid.*, lk 67

¹⁵⁰ *ibid.*, lk 64-65

¹⁵¹ *ibid.*, lk 69

et lähitulevikus püüab Hiina võtta enesele uusi rolle, ent mitte ainult tulenevalt tema suhetest USA-ga, vaid on mõjutatud ka arenevatest riikidest või teistest tugevamaks muutuvatest jõududest.¹⁵²

3.4.2 Suhtumine koostöö- ning julgeolekuorganisatsioonidesse

Tulenevalt hiinlaste kaasmõju perspektiivist lähtuvast mõtlemisest ei taha nad binaarseid halb vs hea või sõber vs vaenlane rolle võtta. Hiina mõtteviisi kohasem lähenemine oleks, et ka näiliselt ebasõbralikus riigis võib leida sõpru, keda enda poolele meelitada.¹⁵³ 1980. ja 1990. aastatel rõhutati Hiina välispoliitilises diskursuses, et maailma oli suundumus multipolaarsuse poole. See väide oli samaaegselt nii kirjeldav kui ka normatiivne.¹⁵⁴ Sama retoorika on poliitika valgetes raamatutes läbivalt jätkunud ka 2000. aastatel kuni tänase päevani välja.¹⁵⁵ Peaks keegi mõne Hiina strateegi käest aga küsima, kas multipolaarsus tähendab ka näiteks Jaapani võimu ja strateegilise sõltumatuse suhtelist tõusu või India tuumarelvade arengut, on vastus tihti kas negatiivne või hägus.¹⁵⁶

Julgeolekudokumentides märgitakse läbivalt, et Hiina ei ole ühegi sõjalise liidu liige ning ei sooviga ka ennast ühegagi siduda. Maailma stabiilsuse peamise garandi ja vajadusel tagajana nähakse Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni ning eelkõige selle Julgeolekunõukogu, mida tuleks Hiina eelmise presidendi sõnutsi talle seatud mandaadi elluviimiseks võimestada.¹⁵⁷ Oma asjakohaste ettepanekute seas tõi president Hu 2005. aastal ÜRO tippkohtumisel peetud kõnes välja, et ehkki ÜRO harta eesmärgid ja põhimõtted ühtivad ajaloolise rahu, arengu ja koostöö tõusuga, tuleks järjepidevalt ning

¹⁵² Harnisch, 2016, lk 54

¹⁵³ Shih, Chih-Yu and Huang, Chiung-Chiu, 2016, lk 89

¹⁵⁴ Johnston, 2003, lk 30

¹⁵⁵ Erinevad valitsuse poliitikate valged raamatud on leitavad: <http://www.china.org.cn/e-white/> vaadatud 26.04.2016

¹⁵⁶ Johnston, 2003, lk 31

¹⁵⁷ Hu, Jintao 2005 "Build Towards a Harmonious World of Lasting Peace and Common Prosperity." speech at the UN summit September 15, <http://www.un.org/webcast/summit2005/statements15/china050915eng.pdf> vaadatud 07.04.2016

läbimõeldult liikuda ÜRO reformi poole.¹⁵⁸ ÜRO Julgeolekunõukogu reform on ÜRO reformi oluline osa, mille prioriteediks peaks olema arenevate riikide, eriti Aafrika riikide, esindatuse suurendamine ning mis lubaks rohkematel, eriti väiksematel ja keskmise suurusega riikidel, osaleda Julgeolekunõukogu otsustusprotsessides.¹⁵⁹

3.5 Valmisolek sõjalise jõu, sh tuumarelva kasutamiseks

Etnotsentrism ei ole hiinlastele ainuomane nähtus, ent on Mahnkeni arvates hiina strateegilise kultuuri puhul võtmetähtsusega, kuna hiinlased on veendunud oma erakordses andekuses riigivalitsemist puudutavatel teemadel. Samamoodi sisendatakse Hiina Rahvavabastusarmee ohvitseridele, et hiina pikaaegsed sõjalised traditsioonid on moraalselt ning strateegiliselt edumeelsemad lääne omadest ning hiinlaste kavalus domineerib teiste riikide materiaalse edu üle.¹⁶⁰ Mitme põlvkonna vältel on hiinlased loonud narratiivi, mis näitab, et välisriigid on pikka aega püüdnud Hiinat hoida suveräänsuse saavutamisest. Sõjalise strateegia tasemel seletab see narratiiv, et Rahvavabastusarmee päästis Hiina nii võõrriikide sissetungist kui ka siseriiklikust türanniast ja hoidis ära suurriikide edasise sekkumise riigi siseasjadesse. Sõjaline narratiiv rõhutab, et Hiina võitles ainult siis, kui teda selleks sunniti, ning on alati kasutanud jõudu enesekaitse eesmärkidel ning moraalinormidele vastavalt. Kõige selle juures on osa sõjalisest narratiivist ka arusaam, et Rahvavabastusarmee on võitnud kõik sõjad, milles osales. Seda isegi tunduvalt paremini varustatud vaenlase vastu.¹⁶¹

Kissinger toob välja oriendimaade ja lääneriikide erinevad suhtumised sõjapidamisse kui rahvusvaheliste suhete osasse. Lääneriikides ollakse üldiselt veendumusel, et sõjapidamine võiks olla legitiimse poliitika ajamise vahendina välistatud. Aasia riigid, aga, leiavad endid oma naabritega olevat potentsiaalses konfliktis, mistõttu sõjapidamist küll otseselt ei propageerita, ent samas selle võimalikkust ka ei välistata. Samas

¹⁵⁸ *ibid.*

¹⁵⁹ *ibid.*

¹⁶⁰ Mahnken, 2011, lk 10

¹⁶¹ Mahnken, 2011, lk 6-7

peetakse suveräänsuse kontseptsiooni ülimuslikult tähtsaks ning teiste riikide siseasjadesse mittesekkumist riikide vaheliste suhete aluspõhimõtteks.¹⁶²

3.5.1 Senised sõjalise jõu rakendamise praktikad

Scobell viitab Johnstonile, kes jõudis järeldusele, et läbi ajaloo on Hiina olnud pigem reaalspoliitikat harrastav jõud, kes ei kohku jõu kasutamise ees tagasi. Scobell arendab Johnstoni mõttekäiku omakorda edasi, leides, et ehkki Hiina “eliit” näeb maailma toimimist reaalspoliitika põhimõtete alusel, leiavad nad iseendi strateegilise kultuuri ikkagi olevat konfutsianistliku ja selge kaitseunitsusega e. kaitsekultuslik. Scobell leiab hiinlaste kaitsekultuses kuus peamist põhimõtet: 1) rahvusliku ühtsuse ülenduslikkus; 2) kõrgendatud ohutunne; 3) aktiivkaitse kontseptsioon; 4) hiina “õiglase sõja” teooria; 5) kaose foobia; 6) ühiskonna heaolu prevaleerimine indiviidi heaolu üle. Edasi jõuab Scobell järeldusele, et nimetatud printsiipide järgimise tõttu tugineb Hiina kriiside lahendamisel jõule ning on valmis võtma kalkuleeritud riske.¹⁶³ Hiina-Vietnami sõjas täitis Hiina Rahvavabastusarmee oma ülesandeid suurte kaotuste hinnaga, saavutades aga samas märkimisväärsed strateegilisi eesmärged. Külma sõja jooksul rakendas Peking oma ründava heidutuse doktriini kahel korral edukalt (Korea sõda ja sõda Vietnamiga). Vietnami puhul õnnestus Hiinal näidata Nõukogude Liidu sõjalise toe vähesust ning, mis ehk veelgi olulisem, Moskva strateegilise suutlikkuse piiratust. Hiina oli valmis riskima sõjaga Nõukogude Liiduga, tõestamaks, et riik ei kavatse lasta ennast hirmutada Nõukogude vägede kohalolust riigi lõunapiiril.¹⁶⁴

Kusjuures mõtteviisist annab aimdust see, et isegi jõudu kasutades on Hiina sõjalised ja riigijuhid üldiselt veendumusel, et nendepoolne jõukasutamine on alati limiteeritud ning et Pekingis langetatakse otsuseid jõumeetodite kasutamiseks suure vastumeelsusega ning tunduvalt harvemini kui muude riikide pealinnades.¹⁶⁵ Seega ei ole ka tänapäeval

¹⁶² Kissinger, 2011, lk 515

¹⁶³ Scobell, 2005

¹⁶⁴ Kissinger, 2011, lk 376

¹⁶⁵ Scobell, 2014, lk 214-215

pidevalt väljakäidava Hiina “rahumeelse tõusu” puhul põhjust kahelda selle mantra kordajate siiras veendumuses riigi patsifistlikku traditsiooni.¹⁶⁶

3.5.2 Relvajõud kõrvutatuna teiste julgeolekupoliitika vahenditega

Ülemaailmne arengukoostöö ning majanduse ja kaubanduse elavdamine on hiinlaste retoorikas esikohal. Mitmetes kaitsepoliitika valgetes raamatutes kutsutakse üles “tasakaalustatumale” majandusarengule, mis aitaks arenevatel riikidel arenenud riikidele kiiremini järele jõuda, ning teisalt väljendatakse lootust praegu kehtiva “ebaõiglase, -ratsionaalse ja -loogilise” majanduskorra muutumise osas. 2005. aasta valges raamatus, mis käsitleb Hiina Rahvavabariigi rahumeelse tõusu poliitikat, kutsutakse välisriike üles ostma rohkem Hiina kaupu, kuna “[importides] odavaid ent hea kvaliteediga Hiinas valmistatud toodangut, saavad importijad oma kulusid ning inflatsiooni poolt tekitatud survet vähendada, rahuldades samaaegselt oma tarbijate heaolu.”¹⁶⁷ Tihedamad kaubandussuhted peaksid olema kõikide riikide huvides ehk majanduse elavdamine võimaldab riikide vahelisest suhtlusest kahepoolset kasu lõigata (nn. *win-win situation*).¹⁶⁸

Tihedama majandusliku läbikäimise soosimine koos samaaegse erinevate poliitiliste režiimide koosseksistentsi rõhutamisega näitavad, et poliitiline ja majanduslik suveräänsus ei ole Pekingi jaoks päris kattuvad mõisted. Näiteks on aktsepteeritavad Maailma Kaubandusorganisatsiooni liikmelisuse nõuetest tulenevad piirangud, samas kui inimõiguste teemalist kriitikat ei taheta kuulda.¹⁶⁹ Majanduskasvu ja poliitiliste õiguste teineteisest lahtisidumine on omane paljudele autoritaarsetele riikidele, kuna

¹⁶⁶ Scobell, 2014, lk 218

¹⁶⁷ Information Office of the State Council of the People's Republic of China 2005 “China’s peaceful development road.” December 12, <http://www.china.org.cn/english/features/book/152684.htm> vaadatud 28.04.2016

¹⁶⁸ Information Office of the State Council of the People's Republic of China 2006 “China’s National Defense in 2006.” December, Beijing <http://www.china.org.cn/english/features/book/194421.htm> vaadatud 28.04.2016

¹⁶⁹ Larson, Deborah and Shevchenko, Alexei 2010 „Status Seekers: Chinese and Russian Responses to U.S. Primacy.“ *International Security*, Volume 34, Number 4, Spring, 63-95, lk 84

aitab, ühest küljest, valitsevat režiimi õigustada, ning teisalt lääneriikide demokraatiasurvele paremini vastu seista.¹⁷⁰

Julgeolekupoliitikavahendiks on ka rahuvalveoperatsioonid, mis Pekingi jaoks on mainekujundusvahend, kuna aktiivne osalus aitab parandada Rahvavabariigi rahvusvahelist imidžit. Lisaks võimaldab see riigil olla kaasamõtleva ning teiste riikidega sarnaselt panustaja, mitte autsaider või, hullemal juhul, globaalse rahu ja stabiilsuse tagamise pidurdaja.¹⁷¹

3.5.3 Relvajõudude põhilised ülesanded ning kaitsekulutused

Relvajõudude ülesannete hulka kuuluvad nii riigi kaitsmine väliste agressorite eest ja rahuvalvemissioonidel osalemine kui ka, vastavalt seadustele, sisejulgeolekujõudude abistamine avaliku korra tagamisel.¹⁷² Samas on relvajõudude otseseks ülesandeks ka Hiina kompartei valitseva positsiooni kindlustamine ning “Hiina karakteristikutega sotsialismini” jõudmisesse panustamine.¹⁷³ Peamise tagatisena partei kontrolli säilimisel relvajõudude üle nähakse poliitilist kasvatust.¹⁷⁴ Xi Jinpingi sõnutsi on Hiina sõjaväe peamiseks kohuseks partei käskude täitmine ja peamiseks rolliks võitlemine ja võitmine.¹⁷⁵

¹⁷⁰ Lo and Shevtsova, 2012, lk 31

¹⁷¹ Huang, 2011, lk 260

¹⁷² Information Office of the State Council of the People's Republic of China 2011 “China’s National Defense in 2010.” March 31, http://www.china.org.cn/government/whitepaper/node_7114675.htm vaadatud 18.04.2016

¹⁷³ „The State Council Information Office of the People's Republic of China, 2015 “China's Military Strategy.” Beijing, May 2015 http://english.chinamil.com.cn/news-channels/2015-05/26/content_6507716.htm vaadatud 19.04.2016

¹⁷⁴ Information Office of the State Council of the People’s Republic of China 2002 “China’s National Defense in 2002.” December, Beijing, <http://www.china.org.cn/e-white/20021209/index.htm> vaadatud 16.04.2016

¹⁷⁵ Xi, Jinping 2014 “Build Strong National Defense and Powerful Military Forces.” Main points of the speech during his inspection visit to the Guangzhou Military Command in December 2012, in *Governance of China* by Xi, Jinping, Beijing, Foreign Languages Press

Rahvavabariigi sõjalised kulutused tõusid 1,35% SKT juurest 2000. aastal¹⁷⁶ kahe protsendi kanti 2010. aastaks, kuhu on ka praegu püsima jäänud (erinevatel andmetel 2010. aastal 1,99% SKT-st; 2011. aastal 2% SKT-st ;2012. aastal 1,99% SKT-st¹⁷⁷ ning jäid ka 2013-2014 napilt alla 2% SKT-st).¹⁷⁸ Ehkki kaks protsenti sisemajanduse kogutoodangust ei ole iseenesest silmatorkav suurus, seisneb siinkohal konks Hiina SKT üldmahus, mis ajavahemikul 2000 kuni 2015 rohkem kui kuuekordistus.¹⁷⁹ Võrdluseks võib tuua Ameerika Ühendriigid, kelle sisemajanduse kogutoodang samal vahemikul isegi ei kahekordistunud,¹⁸⁰ või näiteks Saksamaa, kelle SKT suhteline kasv jäi samal perioodil USA omaga samasse kategooriasse.¹⁸¹

3.5.4 Sõjalised vs mitte-sõjalised vahendid konfliktide lahendamisel

Tulenevalt harmoonilise maailma visioonist, kus kõik riigid elavad üksteist vastastikku austades ning rahu ja arengut kõige kõrgemaks väärtuseks pidades, rõhutatakse ka Hiina ametlikes dokumentides erimeelsuste rahumeelse lahendamise, koostöö ning vastastikuse usaldus olulisust, kus relvajõududel nähakse rolli riikliku suveräänsuse kaitsmisel. Iseenesest on relvajõudude enesekaitseks kasutamine ka ÜRO hartas aktsepteeritud praktika, ent Hiina Rahvavabariigi puhul on “suveräänsuse” kaitsmise küsimus komplitseeritud, kuna Pekingi nägemus Hiina riigi suveräniteedi alla kuuluvatest aladest ei ühti paljude naabruses elavate riikide omadega. Näiteks käsitletakse Taiwan küsimust läbivalt Hiina siseasjana ning, tulenevalt iga suveräänse riigi õigusest oma territooriumi kaitseks relvajõude kasutada, ei ole ka Hiina valitsus “kohustatud mitte ühelegi teisele riigile ega isikule andma mingeidki lubadusi, mis

¹⁷⁶ Information Office of the State Council of the People's Republic of China 2002 “China's National Defense in 2002.” December, Beijing, <http://www.china.org.cn/e-white/20021209/index.htm> vaadatud 16.04.2016

¹⁷⁷ CIA Factbook, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ch.html> vaadatud 28.04.2016

¹⁷⁸ Maailemapanga andmebaas, <http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=2&country=&series=MS.MIL.XPND.GD.ZS&period=> vaadatud 28.04.2016

¹⁷⁹ Trading Economics andmebaas, <http://www.tradingeconomics.com/china/gdp> vaadatud 28.04.2016

¹⁸⁰ Trading Economics andmebaas, <http://www.tradingeconomics.com/united-states/gdp> vaadatud 28.04.2016

¹⁸¹ Trading Economics andmebaas, <http://www.tradingeconomics.com/germany/gdp> vaadatud 28.04.2016

puudutab valitsuse kavatsusi Taiwani küsimuse lahendamiseks.”¹⁸² Kusjuures 2015. aasta dokumentides leitakse, et “Taiwani ja mandri-Hiina ühteliitmine on vältimatu trend hiina rahva taassünni toimumasaamiseks.”¹⁸³ Samamoodi on problemaatiline Ida- ja Lõuna-Hiina meri, milles asuvate saarte üle on Peking samuti oma suveräänsust kuulutanud, ehk valmistanud ette retoorilist pinda jõukasutamiseks. Vaadates perioodi 1990. aastate lõpust kaasajani, on suveräniteedi ja riigi territooriumi kontekstis oluliselt muutunud relvajõududel eeldatav võimekuste amplituud. Maismaaterritooriumi strateegilise sügavuse kasutamise tähtsustamisest on nihkunud üha kaugemale, sealhulgas mobiilsematele ja suurema tegevusraadiusega üksustele. Jätmata kõrvale teiste väeliikide arengu olulisust, on eriti märgatav vähem kui kahekümne aasta (1998-2015) jooksul aset leidnud muutus ootustes mereväele, mis veel millenniumivahetusel olid suuresti ainult rannikuvete kaitseks mõeldud, ent millelt juba 2013. aastal eeldati avamereoperatsioonide (sh ookeanivetes) ning strateegilise tasandi heidutuse ja vasturünde võimekusi.¹⁸⁴ Oluline osa mereväe tegevuskauguse suurendamisel oli 2012. aastal relvastusse võetud lennukikandjal *Liaoning* (millele “järglaste” ehitamist on juba samuti alustatud)¹⁸⁵ ning kaitsepoliitika dokumentides võib välja lugeda, et Pekingi ettevõtmised Ida- ja Lõuna-Hiina meres on seotud pikaajalisemate plaanidega:

“Traditsiooniline mentaliteet, et maismaa on merest tähtsam, tuleb hüljata, ning merega tegelemisele ning mereterritooriumidega seonduvate huvide ja õiguste kaitsele tuleb omistada suur tähtsus. Hiina jaoks on oluline kaasaegne mereväe struktuur, mis haakuks riigi julgeoleku ja arenguhuvidega, kaitseks riiklikku

¹⁸² Information Office of the State Council of the People's Republic of China 1998 “China's National Defense.” July, Beijing, <http://www.china.org.cn/e-white/5/index.htm> vaadatud 16.04.2016

¹⁸³ „The State Council Information Office of the People's Republic of China, 2015 “China's Military Strategy.” Beijing, May 2015 http://english.chinamil.com.cn/news-channels/2015-05/26/content_6507716.htm vaadatud 19.04.2016

¹⁸⁴ Information Office of the State Council of the People's Republic of China 2013 “The Diversified Employment of China's Armed Forces.” April 16, http://www.china.org.cn/government/whitepaper/node_7181425.htm vaadatud 18.04.2016

¹⁸⁵ Holmes, James, “Will China Become an Aircraft Carrier Superpower?” Foreign Policy, January 21 2016, <http://foreignpolicy.com/2016/01/21/will-china-become-an-aircraft-carrier-superpower/> vaadatud 28.04.2016

suveräänsust ja mereõigusi, kaitseks strateegilise tähtsusega laevateid ning ülemere huvisid, ning lubaks osaleda rahvusvahelises merendusalas koostöös, pakkudes samal ajal strateegilist tuge mereliseks jõuks [ingl maritime power] muutumisel.”¹⁸⁶

Kõik see kokku annab selge indikatsiooni, et sõnades kutsutakse üles konfliktide lahendamisele rahumeelsete meetoditega ning relvajõudusid kasutatakse ainult riikliku suveräänsuse kaitseks, ent riikliku suveräänsuse alla kuuluvateks aladeks loetakse ka vaidlusalaseid territooriume, mis justkui annaks vabad käed siiski erimeelsuste jõuga lahendamiseks.

3.5.5 Tuumarelvastus

Hiina suhtumine tuumarelvadesse erines külma sõja ajal kardinaalselt USA ja Nõukogude Liidu omadest. 1964. aastal läbi viidud edukas tuumakatsetuses ei toonud kaasa riigi sõjalise doktriini drastilist muutust (sh ei töötatud välja selget tuumasõjadoktriini), vaid “rahva sõja” (ingl *people’s war*) idee jäi endiselt esiplaanile: Hiinat nähti seismas silmitsi väliste ohtudega, sõjategevus oli õigustatud riigi suveräniteedi kaitsmiseks ning ideoloogilist pühendumust sotsialistlikele aadetele peeti tähtsamaks sõjatehnoloogia arengust.¹⁸⁷ Rahvavabariigi toonased juhid tunnistasid küll aatompommi kohutavat hävitusjõudu, ent olid ikkagi veendumusel, et poliitiliselt mobiliseeritud konventsionaalne sõjavägi saab jagu ka tuumarelvadega varustatud vaenlasest.¹⁸⁸ Ideoloogiline lähenemine ei välistanud muidugi riikliku tuumaprogrammi käivitamist 1955.a., ent Mao-ajastul ei nähtud tuumarelvastuse eelisarendamist prioriteetsena, mille tõttu oli 1975. aastaks Hiina Rahvavabariigi relvastuses alla 200 tuumalõhkepea (ehk enam kui 100 korda vähem kui Nõukogude Liidul või USA-l). Tuumaprogrammi mitte-prioriteetsusest annab märku ka see, et Kultuuri revolutsiooni aegsest segadusest ei jäänud puutumata ka tuumaprogrammiga seotud olnud teadlased

¹⁸⁶ „The State Council Information Office of the People's Republic of China, 2015 “China's Military Strategy.” Beijing, May 2015 http://english.chinamil.com.cn/news-channels/2015-05/26/content_6507716.htm vaadatud 19.04.2016

¹⁸⁷ Babiarz, Renny 2015 “The People's Nuclear Weapon: Strategic Culture and the Development of China's Nuclear Weapons Program.” *Comparative Strategy*, 34:5, 422-446, lk 424-426

¹⁸⁸ *ibid.*

ning teadusasutused. Babiarz toob välja riiklikud investeeringud, kus ajavahemikul 1955-1975 investeeriti tuumaprogrammi ca. 10-15 miljardit jüääni, samas kui 1965-1971 maeti “kolmanda rinde” kontseptsiooni arendamisse erinevatel hinnangutel 140-200 miljardit jüääni (enam kui kolmandik kõnealuste aastate riigi eelarvetest), loomaks detsentraliseeritud sõjalist infrastruktuuri, mis oli mõeldud riigi strateegilise sügavuse ärakasutamiseks konventsionaalse sõja tingimustes. Kõike kokku võttes teeb Babiarz järelduse, et Mao võimuloleku ajal juurdunud tagasihoidlikkus tuumarelvastuse edendamise osas on kuni viimase ajani muutumatuna püsinud. Samas mainib ta, et tõenäoliselt jätkab Hiina oma tuumaprogrammi moderniseerimist ja tuumaheidutuse tõstmist, mis omakorda paratamatult “tekitab küsimusi Hiina strateegiliste kavatsuste kohta.”¹⁸⁹

21. sajandi kaitsepoliitika valgetes raamatutes rõhutatakse läbivalt, et Hiina Rahvavabariigi tuumastrateegia tugineb selgelt vastulöögi põhimõttele ehk riik ise ei kasuta mitte kunagi tuumarelvi esimesena ning ei lase ennast provotseerida ka tuumatehnoloogiaalasele võidurelvastumisele. Küll aga ollakse valmis andma tuumavastulööki, kui riik peaks sattuma tuumarünnaku ohvriks.¹⁹⁰

¹⁸⁹ *ibid.* lk 430-432

¹⁹⁰ Information Office of the State Council of the People's Republic of China 2011 “China’s National Defense in 2010.” March 31, http://www.china.org.cn/government/whitepaper/node_7114675.htm vaadatud 18.04.2016

4. Hiina “rahumeelne tõus” maailmaareenil

4.1 Kontseptsiooni taust

1978.a. 11. Keskkomitee kolmandal pleenumil nihkus partei fookus klassivõitluselt majandusarengule, mis oli oluliseks pöördeks Hiina Rahvavabariigi poliitilises orientatsioonis. Uus suund lõi uued võimalused režiimi legitimeerimiseks, sedapuhku edukusega seotud kriteeriumidele, mitte enam ideoloogiale tuginedes.¹⁹¹ 1989. aastal pidas Deng Xiaoping kõne, milles kutsus Hiinat üles pühendumale sotsialismile ning vältima rahumeelset evolutsiooni kapitalismi poole. Rahumeelse evolutsiooni eest oli korduvalt hoiatanud ka Mao.¹⁹² Zhao Ziyang ning tema eelkäija Hu Yaobang olid seisukohal, et majanduslik avanemine hakkab ajapikku nõudma ka poliitilist liberaliseerimist. Deng ja teised konservatiivid jõudsid aga 1989.a. teistsugusele järeldusele. Pärast Tiananmeni väljaku “traumat” kulus Dengil mitu aastat, enne, kui ta leidis, et majandusreformid peavad jätkuma.¹⁹³ Tiananmeni sündmuste järgselt puhastati partei liberaalsetest elementidest ning kunagise revolutsioonilise partei uueks suunaks sai võimulpüsimine, uuenenud põhimõtteks sai “majanduses lõdvem haare, poliitikas kõvem haare.”¹⁹⁴ Dengi põhimõtteline seisukoht oli, et maailmarahu sõltub suurel määral stabiilsuse ja korra olemasolust Hiinast. Tema sõnutsi oli kaos väga kerge tekkima ning, kui Hiina valitsus poleks Tiananmeni sündmuste ajal resolutsioone samme astunud, oleks Hiina langenud taaskord kodusõtta. Kuna hiinlased moodustavad aga umbes viiendiku maakera rahvastikust, oleks Hiina ebastabiilsus võinud lüüa kõikuma globaalse tasakaalu, millest ei pruukinuks ka suuriigid puutumata jääda.¹⁹⁵

¹⁹¹ Seckington, Ian 2005 “Nationalism, Ideology and China’s ‘Fourth Generation’ Leadership.” *Journal of Contemporary China*, February 14(42), 23-33, lk 25

¹⁹² Kissinger, 2011, lk 562

¹⁹³ Jones, David Martin 2014 “Managing the China Dream: Communist Party politics after the Tiananmen incident.” *Australian Journal of Political Science*. Jan2014, Vol. 4, 122-132, lk 123

¹⁹⁴ *ibid.*

¹⁹⁵ Kissinger, 2011, lk 423

1989. aasta rahvarahutuste mahasurumisele ning kommunistlike režiimide kokkukukkumisele Euroopas järgnenud ajal oli Hiina kommunistlikku parteid kõige tugevamini ohustav väljakutse “kolme uskumuse” kriis, kus küsimärgi all olid nii rahva usk sotsialismi ja marksismi kui ka nende usaldus partei vastu. Tulenevalt kommunismiideoloogia usaldusväärsuse kadumisest ei olnud enam mõeldav rahva pikaajaline mobiliseerimine ainult sotsialistlike väärtustega ning silmapiiril terendas legitiimsuskriis. Nende väljakutsete valguses algatas valitsus mitmeid ideoloogilisi programme, mille käigus muudeti võimupartei reeglistikku ja norme. Taaskord osutus kasulikuks rahvusliku alanduse narratiiv, kuna 1989. aasta sündmuste järgselt on riigijuhid Hiina lähiajaloo traumasid üsna loominguliselt kasutanud, loomaks uusi teooriaid ja seletusi Partei eesmärgi kohta. Ühes 1996. aasta kõnes tuli Jiang Zemin välja avaldusega, et Hiina kommunistlik partei, olles toonud suurimad ohvrid ning andnud suurima panuse riikliku suveräänsuse hüvanguks, on kõige kindlameelsem ja sihikindlam patrioot - ehk partei ei olnud enam mitte ideoloogiline avangard, vaid rahvuslik patrioot.¹⁹⁶ Arvestades, et sama partei esindajad olid varasematel aegadel tembeldanud rahvusluse ja patriotismi kodanlikeks ideoloogiateks, oli tegemist olulise paradigmapuutusega. 1990. aastatel võeti parteiretoorikas kasutusele uus fraas, “hiina rahva suur taassünd,” mis viitas sellele, et kompartei eesmärgiks ei olnud enam mitte kommunismini jõudmine, vaid fookus oli seatud rahvuslikumale eesmärgile.¹⁹⁷ 1990tel maailma tabanud “kommunismi kriis” ei lagundanud küll Hiina ühtsust, ent selle tulemusena muutus Hiina Rahvavabariigi enesedefinitsiooni allikas kommunismist natsionalismiks. Ühest küljest olid marksistlikud ja leninlikud õpetused juba 1980. aastatel Deng Xiaopingi reformide tulemusena vähikäiku alustanud. Teisalt tõi see kaasa mitmete Lääne akadeemikute ja poliitikute suhtumise muutumise, kelle arusaam Hiinast muutus “kommunistlikust nuhtlusest” “natsionalistlikuks ohuks.”¹⁹⁸

Seega on Hiina taassünd (ingl *rejuvenation of China*, hiina keeles *zhenxing zhonghua*, 振兴中华) tegelikult poliitika, mida võib viia tagasi Sun Yatsen’ini, ning millest rääkisid ka nii Mao kui ka Deng Xiaoping ja Jiang Zemin. Yan Xuetongi arvates on taassünni narratiivil ilmselge tähendus, kuna sõna *rejuvenation* annab indikatsiooni

¹⁹⁶ Wang, 2014, lk 5

¹⁹⁷ Wang, 2014, lk 6

¹⁹⁸ Callahan, 2004, lk 201

Hiina iseenesestmõistetava positsiooni taastamisest - ehk rõhk on siinkohal eesliitel “*re-*”, mis viitab millegi taastegemisele, mitte uue leiutamisele.¹⁹⁹

Seega pakub rahvusliku taasärkamise narratiiv riigijuhtidele vahendit sotsiaalseks massimobilisatsiooniks. Erinevad Hiina riigijuhtide põlvkonnad on ajaloolisi traumasid kasutanud ühiskondliku toetuse saavutamiseks, seades enda tegevuste eesmärgiks endise hiilguse taastamise. Samal ajal on selle ideoloogilise mobilisatsiooni vaimus palutud ühiskonnalt valmisolekut individuaalsete huvide ohverdamiseks kollektiivsete eesmärkide nimel. Sellest tulenevalt viitab ka Wang, et rahvusliku taasärkamise üks motiividest on olnud poliitilise diktatuuri õigustamine ning inimõiguste ja sõnavabaduse piiramine, kusjuures neid samme serveeritakse vajalikena riigi ees seisva suurema eesmärgi täitmiseks.²⁰⁰

Xi on küll esimene Hiina juhtkonnast, kes otseselt Hiina unelmast räägib, ent rahvuse taassünni kontseptsiooni (koos sellega kaasaskäiva rahvusliku alanduse diskursusega) on elanikkonna mobiliseerimiseks kasutatud ka eelnevate riigijuhtide poolt. Viimase sajandi vältel, alates Hiina keisririigi lagunemisest 20. sajandi algul, on Mao Zedong olnud ainus riigijuht, kes ei ole rahvusliku taasärkamise narratiivi kasutanud. Mao ajal mobiliseeriti inimesed klassivõitluse teooria abil, milles kujutati põhiliste ohtudena võõrriikide imperialismi ning kodusõdu. Tema ajal ei otsitud legitiimsust mitte rahva alandavast minevikust, vaid kommunistliku revolutsiooni võitudest – narratiiv, kus Hiina kompartei saavutas Esimees Mao juhtimise all ühe võidu teise järel. Kuna Zhou Enlai rääkis samuti “nelja moderniseerimise” vajalikkusest ning Deng Xiaopingi ajal toimus Hiina avanemine kapitalismile, võibki järeldada, et ainus tõsiuskne kommunist Hiina kompartei juhtide seast, kes on suutnud ka ainult sotsialistlike ideedega rahvast mobiliseerida, ongi olnud Mao Zedong. Tema järeltulijad on olnud praktilisema meelega.²⁰¹

Wang teeb üldistava järelduse, et kõikide Rahvavabariigi juhtide ühiskonna arengu kampaaniad on sisult sarnased, ent kestalt erinevad. Need kõik on püüdnud hiinlasi

¹⁹⁹ Yan, 2001, lk 34

²⁰⁰ Wang, 2014, lk 4

²⁰¹ Wang, 2014, lk 1-5

veenda, et visiooni saavutamine viib paremate elamistingimusteni, parema hariduseni, parema tervishoiuni ning suurenenud sotsiaalse heaoluni. Kõige tähtsam osa narratiividest on aga jäänud samaks: unistus paremast elujärjest on saavutatav ainult Hiina kompartei juhtimisel. Ehk ka Hiina unelma narratiiv ei ole ainult mitte eesmärk, vaid vahend, mobiliseerimaks rahvast ning andmaks neile mingit eluideoloogiat.²⁰²

Järgnevates alapeatükkides vaadatakse, kuidas on “rahumeelse tõusu” poliitika kujunenud ning kes on kontseptsiooniga seonduvad tähtsamad isikud.

4.1.1 Zheng Bijian

Zheng Bijani (s. 1933) näol on tegemist ühe Hiina juhtiva intellektuaali ning mõjukaima välispoliitilise mõtlejaga, kellele omistatakse “rahumeelse tõusu” kontseptsiooni väljatöötamine. Tõsi, sõna “tõus” asendati hiljem ametlikus retoorikas sõnaga “areng,” kuna algne oli liialt agressiivse alatooniga. Hiina “tõusust” rääkis teistsuguses võtmes juba enne aastatuhande vahetust üks Hiina tuntuimaid nimesid rahvusvaheliste suhete distsipliinis, Yan Xuetong, kelle sulest ilmus 1998.a. raamat pealkirjaga “Rahvusvaheline keskkond Hiina tõusuks” (ingl *International Environment for China's Rise*), ent toonane Jiang Zemin juhtkond distantseeris ennast sellest kontseptsioonist.²⁰³ Zheng Bijiani nägemuses on Rahvavabariigi rahumeelse tõusu eesmärgiks riigi igakülgne areng, mille tulemusena peaks aastaks 2050 olema Hiina RV muutunud “õitsvaks, demokraatlikuks ning tsiviliseeritud sotsialistlikuks,” keskmiselt arenenud riigiks. Aastatuhande alul välja käidud numbrilised mõõdikud sätestasid, et “rahumeelse tõusu” võib lugeda kordaläinuks, kui 21. sajandi keskpaigaks on Hiina Rahvavabariik samal tasemel arenenud riikide keskmikuga. Riigi arenguteel nägi Zheng seismas peamiselt kolme takistust: ressursside nappus, keskkonna reostus ning vähene koordinatsioon riigi majanduse ja sotsiaalsete arengute vahel.²⁰⁴

²⁰² Wang, 2014, lk 7

²⁰³ Li, Xin and Worm, Verner 2011 “Building China's Soft Power for a Peaceful Rise.” *Journal of Chinese Political Science*, Vol. 16 Issue 1, 69-89, lk 70

²⁰⁴ Zheng, Bijian “China's peaceful rise to Great Power status.” *Foreign Affairs*, 2005, <https://www.foreignaffairs.com/articles/asia/2005-09-01/chinas-peaceful-rise-great-power-status> vaadatud 06.04.2016

Hiina tõusu unikaalsus peaks Zhengi nägemuses seisnema vastandumises senistele ajaloolistele praktikatele: kui paljud lähiajaloos tõusutee läbinud riigid on rüüstanud teisi riike, kasutades selleks invasiooni, kolonisatsiooni, ekspansiooni või isegi suuremahulisi sõdu ja agressioone, siis Hiina senine tõus tuleneb rahumeelsel teel omandatud kapitalist, tehnoloogiast ning muudest ressurssidest. “Isegi, kui Hiina on küünitunud teiste, sealhulgas kapitalistlike riikide ja ühiskondade poole, et neilt kasulikke tooteid ja teadmisi saada, on Keskriik säilitanud oma iseseisvuse ja eneseteadlikkuse.”²⁰⁵ Sellest tulenevalt ei vali Hiina oma esiletõusuks “traditsioonilist suurjõudude käitumismustrit” ega ka külma sõja ajale iseloomulikku mentaliteeti ning ei järgi ka natsi-Saksamaa ega Jaapani II Maailmasõja eelset eeskujut, ega püüdle üldse globaalse dominatsiooni poole. Riigi tausta arvestades tasub välja tuua Zhengi veendumuse, et oma suhetes teiste riikidega jätab Hiina kõrvale ideoloogilised erinevused, püüdemaks “rahu, arengu ning koostöö poole kõikide maailma rahvastega.” Kusjuures head suhted teiste riikidega on Zhengi arvates konfliktivaba arengustsenaariumi realiseerumiseks olulised, kuna Hiina tõusu rahumeelsus ei ole mitte ainult Pekingi otsustada, vaid sõltub otseselt ka sellest, kuidas teised riigid Rahvavabariigi esilekerkimisse suhtuvad.²⁰⁶

4.1.2 Hu Jintao

2002-2012 Hiina Rahvavabariiki juhtinud Hu Jintao läks Zhengi mõttelennu suunaga kaasa, kasutades oma retoorikas “harmoonilise maailma” mõistet. Käesolevas töös peatuti eelnevalt põgusalt konfutsianistlikul nägemusel harmoonilisest maailmast, kus “harmoonia” tähendas tegelikult stabiilsust tänu rangele võimuhierarhiale – kes julges tasakaalu kõigutada, sai karistada. 2005. aastal peetud kõnes pakkus Hu oma nägemuse harmoonilisest maailmast, kus läbivaks alatooniks oli erinevate ühiskonnakorralduste aktsepteerimine, teiste riikide siseasjadesse mittesekkumine, tugevam majanduskoostöö ning suurem “demokraatia” rahvusvahelistes suhetes, sealhulgas liikumine multipolaarse maailmakorralduse poole. Tihedam majandusalane koostöö pidi Hu arusaama kohaselt tugevdama rahvusvahelist julgeolekut, kuna muudaks riigid üksteisest rohkem sõltuvaks. Majandusarengust peaks rohkem võitma vaesemad riigid,

²⁰⁵ *ibid.*

²⁰⁶ *ibid.*

et maailm ei muutuks veelgi polariseerunumaks ehk vaesed vaesemaks ja rikkad rikkamaks. Oma kõnes rõhus president Hu arenenud riikide südametunnistusele, kellest arengu tasakaalustatuse võimalikkus tegelikult sõltub. Edumeelsemad riigid peaksid rohkem oma turge avama, tehnoloogiaid jagama ja abi andma ning ka “finantsiliselt andestama” ehk rasketes võlgades siplevatele riikidele nende võlakooormiste osas järeleandmisi tegema.²⁰⁷

Suuremat austust väärib Hu sõnutsi iga riigi õigus valida endale ise ühiskondlik korraldus ning arengutee. “Harmoonilise maailma” ülesehitamist nägi ta toimumas “kaasamise vaimus” ehk rahvusvaheline üldsus peaks tunnistama, et tsivilisatsioonide mitmekesisus on inimkonna üks põhilistest omadustest ning oluline faktor inimkonna arengus, kuna üksteiselt õppimine on toimunud just tänu erisustele. Siinkohal hoiatatakse ka ühekülgsuse taotlemise eest – erinevate kultuuride ühtse standardi alla painutamine võib hoopiski nende elujõudu pärssida ja allakäiguni viia. “Tsivilisatsioonide mitmekesisus on inimkonna üks põhilisi omadusi ning oluline jõud selle progressi taga.”²⁰⁸

Hu ei rääkinud harmooniast mitte ainult välispoliitika suunal, vaid ka siseriiklikult, kutsudes üles looma harmoonilist ühiskonda ehk pingevaba suhtlust erinevate (etniliste) gruppide vahel. Tegelikuses aga Hu ametiajal sisepinged kasvasid ning rahutusi tuli ette pea kõikides riigi piirkondades, mis muutis harmoonilise ühiskonna narratiivi pigem naljanumbriks.²⁰⁹ Kontrastina Jiang Zeminile oli Hu Jintao veelgi entusiastlikum rahvusliku taassünni narratiivi eestkostja. Tema 2007. aasta 17. parteikongressil esitatud poliitilisele raportile on viidatud ka kui rahvuse taassünni juhtnööridele. Hu Jintao järeltulija Xi Jinpingi Hiina unelma narratiiv on omakorda paljuski rahvusliku taassünni jätk. Wangi hinnangul on Hiina ajalugu, kultuur ja patriotism “sotsiaalse liimina”

²⁰⁷ Hu, Jintao 2005 “Build Towards a Harmonious World of Lasting Peace and Common Prosperity.”

Speech at the UN summit September 15,

<http://www.un.org/webcast/summit2005/statements15/china050915eng.pdf> vaadatud 07.04.2016

²⁰⁸ *ibid.*

²⁰⁹ Wang, 2014, lk 7

hästikasutatavad, mistõttu otsustas ka Xi juba tema eelkäijate sissetallatud rajal jätkata.²¹⁰

4.1.3 Xi Jinping ja “Hiina unelm”

Xi pidas oma “Hiina unelma” (hiina keeles *zhongguo meng* 中国梦, ingl *Chinese dream*) visiooni avakõne novembris 2012, kui külastas Hiina rahvamuuseumis avatud “teekond taassünnile” näitust. Tegemist on muuseumi püsinäitusega, kus eksponeeritakse Hiina ajalugu Oopiumisõdadest kuni kaasajani, põhirõhuga “alanduste sajandil.”²¹¹

“Minu arvates on hiina rahva uuestisünni saavutamine suurim unistus, mis hiina rahval kaasajal olnud on. Indiviidil saab hästi minna ainult siis, kui ka tema riigil ja rahval läheb hästi. Hiina rahva uuestisünni saavutamine on üheaegselt nii kuulsus- kui ka vaevarikas, mille saavutamine nõuab Hiina rahva pühendumust, põlvkond põlvkonna järel. Tühi jutt kahjustab riiki, ent kõva töö paneb selle õitsema.”^{[...] “Ma usun kindlalt, et eesmärk saavutada keskmiselt jõukal järjel olev ühiskond on saavutatav aastaks 2021, kui Hiina kommunistlik partei tähistab oma saja-aasta juubelit; eesmärk muuta Hiina kaasaegseks sotsialistlikuks riigiks, mis on jõukal järjel, tugev, demokraatlik, kultuuriliselt edumeelne ning harmooniline on saavutatav 2049. aastaks, kui Rahvavabariik tähistab oma saja-aasta juubelit; ning unistus Hiina rahva uuestisünnist saab sellega realiseeritud.”²¹²}

Erinevalt alanduse ja taassünni kontseptsioonidest keskendub Hiina unelm tulevikulootustele ja –särale, mis sobituvad tänapäeva Hiina konteksti paremini.²¹³ Mõnikord räägitakse Hiina unelmast jätkusuutliku arengu kontekstis, mõnikord korruptsioonivastase võitluse kontekstis. Siis jällegi viidetega puhtale

²¹⁰ *ibid.*

²¹¹ Wang, 2014, lk 5

²¹² Xi, Jinping 2014 “Achieving Rejuvenation Is the Dream of the Chinese People.” Speech made when visiting the exhibition “The Road to Rejuvenation” in November 29, 2012, in *Governance of China* by Xi, Jinping, Beijing, Foreign Languages Press

²¹³ Wang, 2014, lk 8

looduskeskkonnale või, miks mitte, ka sotsiaalsele harmooniale – igal juhul on *Chinese dream* mugavalt hāgus kontseptsioon, mis võib tähendada erinevates kontekstides erinevaid asju.²¹⁴ Hiina unelm on osa Hiina identiteedidilemmast ning kontseptsioonis peituv optimism tugineb tegelikult rahvusliku alanduse diskursusest tulenevale pessimismile. Seetõttu ei ole Hiina unelm mitte ainult rahvuslike püüdluste positiivse alatooniga väljendus, vaid on samaaegselt ka “negatiivse pehme jõu strateegia,” mis välispoliitikas taastoodab Jaapani ja lääneriikide vastaselt meelestatud Hiina identiteeti.²¹⁵

Seega on president Xi oma ideede legitimeerimiseks võtnud üle mitmeid osiseid oma eelkäijate retoorikast:

*“Suurte eesmärkide täitmine nõuab visadust. Kõik poliitilised parteid, organisatsioonid, etnilised grupid, sotsiaalsed grupid ning inimesed kõikidest Hiina elu valdkondadest peaks kogunema tihedamalt ümber Hiina kompartei keskkomitee, viima kõikides aspektides ellu partei 18. rahvuskongressi juhtprintsipe, järgima Deng Xiaopingi Teooriat, Kolme Esindavuse tähtsat mõtet ning Teaduslikku Vaadet Arengule.”*²¹⁶

Ent tänapäevasesse konteksti panduna näivad need rahvas oluliselt rohkem usaldust tekitavat kui veel 10 aastat tagasi.²¹⁷

Xi on üks nendest kompartei liikmetest, keda kutsutakse “printsideks” või ka halvustavalt “printsikesteks” (ingl *princelings*, hiina keeles *taizidang*, 太子党)²¹⁸ ehk kõrgete parteiametnike, kes kunagi võitlesid õlg-õla kõrval esimees Maoga, järeltulijad.

²¹⁴ Servaes, Jan 2014 “Soft power and the Chinese Dream.” *Media Development*, vol. 61 Issue 4, 34-39, lk 34

²¹⁵ Callahan, 2015, lk 222-223

²¹⁶ Xi, Jinping 2014 “Address to the First Session of the 12th National People’s Congress.” in March 17, 2013, in *Governance of China* by Xi, Jinping, Beijing, Foreign Languages Press

²¹⁷ Zheng, Shiping 2014 “Rising Confidence Behind the “Chinese Dream.”” *Journal of Chinese Political Science*, Mar2014, Vol. 19 Issue 1, 35-48, lk 36

²¹⁸ Blackwill and Campbell, 2016, lk 6

Väidetavalt näeb Xi nii endal kui ka teistel “printsidel” lasuvat kohustust kompartei uuestisünni läbiviimiseks. Xi pühendumus Hiina komparteile on aidanud kaasa tema arusaamade kujundamisele kompartei pikaajalise peamiste ohtude suhtes, milleks on korruptsioon ja liberalism. Blackwilli ja Campbelli väitel on Xi enne võimulesaamist tauniva pilguga vaadanud parteiametnike allakäiku ja korrumpeerumist, kelle ahnuses näeb ta ohtu rahva toetuse säilimisele. Tema välispoliitilist suunaseadmist kujundab skepsis läänelike väärtuste ning lääneriikide kavatsuste osas, mistõttu on näiteks paralleelide tõmbamine Nõukogude Liidu kokkukukkumise ja Hiina olukorra vahel hell teema.²¹⁹

4.2 Kommunismilt natsionalismile

2011. aasta jaanuarikuus leidis aset drastiliselt sümboolne sündmus, mil Taevase Rahu väljakule Pekingis püstitati Konfutsiuse kuju.²²⁰ Ehkki kuju küll kolm kuud hiljem teisaldati,²²¹ andis sündmuse võimalikuks saamine märku olulisest nihkest riikliku ideoloogia juurte osas - traditsiooniline kultuur on muutumas hiina identiteedi üha olulisemaks osaks. Kommunismiideoloogia kõrvalejäämise, kasvava sotsiaalse ebavõrdsuse ja etniliste pingete taustal paistab konfutsianismi uus tulek andvat Hiina inimestele uue eesmärgitunnetuse ja eksistentsipõhjenduse.²²²

Alates 2005. aastast on üle maailma alustanud tegevust mitusada Konfutsiuse Instituuti. Kasutades Konfutsiust, võeti hiina kultuuri kõige tuntum nimi ning seoti ühe Hiina poliitika toonase käibefraasi ehk harmoonilise maailma külge. Hoolimata instituudi leebest välisilmest on seda kritiseeritud Rahvavabariigi propagandavahendiks olemise, tundlikule informatsioonile ligi pääsemise ning välisriikides õppivate Hiina

²¹⁹ *ibid*, lk 8

²²⁰ The Huffington Post “Confucius Statue Shows Up On China’s Tiananmen Square.” January 14th, 2011, http://www.huffingtonpost.com/2011/01/14/confucius-statue-tiananmen-square_n_809038.html vaadatud 24.04.2016

²²¹ Reuters “Controversial Confucius statue vanishes from Tiananmen.” April 22nd, 2011, <http://www.reuters.com/article/us-china-confucius-idUSTRE73L0Y420110422> vaadatud 24.04.2016

²²² Dessein, 2016, lk 30-31

üliõpilaste järele luuramise eest. Mõningate autorite väidetel jooksevad läbi Konfutsiuse instituudi rahasummad, mille abil on Hiina valitsus püüdnud avada uksi nii USA akadeemilisse maailma ja valitsusaparaati kui ka rahvusvahelistesse organisatsioonidesse.²²³ Hiina meedia välissuunalised ambitsioonid on kooskõlas Konfutsiuse Instituutide tugeva esilekerkimisega. 2009. aastast on Hiina meedia võtnud sihile välismaise publiku ning Hiina kesktelevisioon CCTV investeeris 45 miljardit jüääni välismaal kontorite avamisse. China Daily, keskvalitsuse kontrolli all olev inglisekeelne ajaleht, avas oma Euroopa haru 2011. aastal, ent hoolimata suurtest kulutatud summadest on Hiina meedia peamiseks probleemiks endiselt usaldusväärsuse puudumine.²²⁴

Traditsioonilise hiina kultuuri senine propageerimine sobitub kenasti Xi Jinpingi kultuuridiplomaatia visiooniga, kus sotsialistlike väärtuste reklaamimine on selgelt tagaplaanil, rääkimata kommunismiideoloogias kinniolemisest:

*“Loomaks oma riigist ilusat kujundit, peaksime hiina tsivilisatsiooni näitama kui pika ajaloo ja erinevate etniliste gruppide ja kultuuride üksmeelega; idamaine jõud ausate ja võimekate juhtkondadega, arenenud majandus, õitsev kultuur, stabiilne ühiskond, ühtne rahvas ning võrratud maastikuvaated.”*²²⁵

Seckingtoni arvates esineb Hiinas kahte sorti natsionalismi: riigikeskne ja rahvakeskne, kus esimene on patriootlik ning rõhutab riigi uut tõusu ja minevikutaakasid ning teine nõuab aktiivsemat tegutsemist ja kõvemat välispoliitilist kätt,²²⁶ mistõttu võib Hiina välispoliitika muutuda järjest sõltuvamaks sisepoliitilise ebastabiilsuse riskidest. Sellest tulenevalt hakatakse suure tõenäosusega rohkem rõhku panema hiina natsionalismile (mis on juba pikka aega olnud režiimi legitiimsuse üks alustaladest), juhtimaks tähelepanu kõrvale jahtuvalt majanduselt (mille kasv on siiski märkimisväärselt kiirem

²²³ Cichosz, Joseph L. and Qian, Zhang 2014 “On the Shoulders of Confucius: China’s Century-old Dream.” *China Media Research*, Jan2014, Vol. 10 Issue 1, 29-34, lk 29

²²⁴ Cichosz and Qian, 2014, lk 33

²²⁵ “Xi, Jinping 2014 “Enhance China’s Cultural Soft Power.” Main points of the speech at the 12th group study session of the Political Bureau of the 18th CPC Central Committee in December 30, 2013, in *Governance of China* by Xi, Jinping, Beijing, Foreign Languages Press

²²⁶ Seckington, 2005, lk 27

Lääneriikidest) ning tehes samal ajal “relvituks” neid poliitilisi vastaseid, kes juhtkonda natsionalistlikelt seisukohtadelt kritiseerivad.²²⁷ Hiina unelma visioon on aga Xi jaoks peamiselt siseriiklik narratiiv²²⁸ ning tema ühiskonnakäsitluses on näha, et rahvusluse kui poliitilise mobiliseerimise vahendi poolt pakutavatest võimalustest kavatakse jätkuvalt, et mitte öelda üha tugevamini, kasu lõigata:

*“Mis puutub traditsioonilisse hiina kultuuri ja välismaistesse asjadesse, siis me peaksime panema mineviku teenima olevikku ning võõramaised asjad teenima Hiinat; jätma kõrvale ebaolulise ja valima hädavajaliku; elimineerima vale ja jätma alles õige; ning võtma kasutusele traditsioonilise Hiina kultuuri ja välismaised asjad, pärast mõlema hoolikat teaduslikku ülevaatamist.”*²²⁹

4.3 Välispoliitika “rahumeelse tõusu” kontekstis

Tavalise hiinlase jaoks võib seos avatud ühiskonna ja majanduse arengu vahel ollagi teoorias hoomamatu, ent praktikas saavad kõik aru, milline oli riigi sotsiaalmajanduslik seis enne 1978. aastat ning millised muutused on sellest ajast saadik toimunud. Seetõttu on “avanemine” omandanud hiinlaste seas teatud “püha doktriini” staatuse ning iga poliitik, kes soovib enesele toetust leida, peab seda loosungit kasutama.²³⁰ 1997-98 Aasiat tabanud majanduskriis pakkus Hiinale hea võimaluse oma vastutundliku suurjõu imidži reklaamimiseks, kui jüääni ei devalveeritud ning teistele raskustesse sattunud riikidele ulatati abikäsi.²³¹ Kümme aastat hiljem, Pekingi olümpiamängude aegu alanud majanduskriis õhustas tõsiselt Lääne majandusmudeli usaldusväarsust ning seda ümbritsenud “müstilisuse” auras. Hiinas võimaldab see aga esile tõusta nendel arvamustel, mis viitavad, et senises rahvusvahelises süsteemis on oodata

²²⁷ Blackwill and Campbell, 2016, lk 4

²²⁸ Wang, 2014, lk 8

²²⁹ Xi, Jinping 2014 “Enhance Publicity and Theoretical Work.” Main points of the speech at a national meeting on publicity and theoretical work, August 19, 2013, in *Governance of China* by Xi, Jinping, Beijing, Foreign Languages Press.

²³⁰ Yan, 2001, lk 35

²³¹ Larson and Shevchenko, 2010, lk 83

märkimisväärseid muudatusi.²³² Praegune riigi aeglustuv majanduskasv võib aga hiinlaste optimismi jahutada ning hoopiski suurendada pingeid Hiina ja muude riikide vahel.²³³

Barry Buzan leidis oma 2010. aasta kirjatükis, et Rahvavabariigi rahumeelne trügimine maailmapoliitika püünele on võimalik, ent tulevad 30 aastat saavad olema keerulisemad kui möödunud 30 aastat. Seejuures peab Hiina peab enda jaoks selgeks mõtlema soovitava rahvusvahelise kogukonna olemuse ja enda rolli selles.²³⁴

Buzanile oponeeris Qin, kelle arvates on keerulisem osa Hiina jaoks juba möödas ning järgnevate dekaadide areng paremini ennustatav, kuna 2010. aastaks oli Hiina ennast selgelt sidunud rahvusvahelise kogukonnaga ehk liitunud rahvusvaheliste institutsioonide ja organisatsioonidega ning tulnud sellega välja Mao-aegsest isolatsioonismist.²³⁵

Hiina strateegia avalik hägusus on tema naabreid murelikuks muutnud, mille tulemusena on tekkinud teatud vastukaalustamine.²³⁶ President Hu ametiaja välis- ja julgeolekupoliitika oli ebalev ning kohati välisriikidesse suhtumises mitte eriti rahumeelne, mistõttu ei õnnestunud Pekingil oma lähiriike rahumeelsetes tulevikuplaanides veenda. Gill jõuab järeldusele, et kui Hu administratsiooni aegse strateegiaks oli kummutada Hiina rahumeelset tõusu poliitikat saatvad kahtlused ja hirmud, siis ei ole selle eesmärged saavutatud.²³⁷

Konsensuse puudumine Hiina tuleviku osas on oluline dilemma Hiina siseriikliku ja välispoliitika vahel. Natsionalismi kasutamine siseriikliku ühtsuse tagamiseks ning samal ajal globaliseerumisega ainult majandusarengu aspektist kaasamine on

²³² Kissinger, 2011, lk 501

²³³ Yue, Jianyong 2018 "Peaceful Rise of China: Myth or Reality?" *International Politics*, 45(4), 439-456, lk 439

²³⁴ Buzan, Barry 2010 "China in international society: is 'peaceful rise' possible?" *The Chinese Journal of International Politics*, Vol. 3, 5-36, lk 34

²³⁵ Qin, 2010, lk 131

²³⁶ Gill, 2013, lk 3

²³⁷ *ibid.*, lk 7

Wangi hinnangul ohtlik mäng ning natsionalismi kontekstist võib kujuneda peamine oht president Xi Hiina unelma elluviimisele.²³⁸

President Xi välispoliitika ei varieeru mitte ainult tugeva ja pehme jõu elementide vahel, vaid on erinev ka riigi bilateraalsete suhete lõikes. Xi ajab mitmesuunalist välispoliitikat, mis samaaegselt rõhub suhetele nii Euroopa Liidu kui ka näiteks Venemaaga, kelle sanktsioneerimine lääneriikide poolt on Pekingi ja Moskva üksteisele oluliselt lähemale toonud.²³⁹ Nõudlus rahvusvaheliste suhete demokratiseerumise ning riikliku suveräänsuse täieliku austamise järele on aga jätkuvalt Rahvavabariigi juhtide läbiv püüdlus:

“Esiteks, tsivilisatsioonid ongi erinevate “värvidega” ning säärane mitmekesisus on muutnud tsivilisatsioonide vahelise läbikäimise ja vastastikkuse õppimise väärtuslikuks ja relevantseks. Tsivilisatsioon on riigi või rahva kollektiivne mälu. Läbi ajaloo on inimkond loonud mitmeid värvikaid tsivilisatsioone, alates primitiivse jahipidamise esimestest päevadest maaharimise perioodini, ning õitsvast tööstusrevolutsioonist infoühiskonnani. Koos moodustavad nad võrratu geneetilise kaardi inimtsivilisatsioonide põnevatest marssidest. Üksikust lillest ei sirgu kevadet, ent sada lille täies õies toovad kevade aeda. Kui maailmas oleks ainult ühte sorti lilli, muutuks see inimeste jaoks igavaks, ükskõik, kui ilus see ka ei oleks. Olgu see siis hiina tsivilisatsioon või muud tsivilisatsioonid maailmas, need on kõik inimsoo progressi viljad. [...] Teiseks, kõik tsivilisatsioonid on võrdsed ning see võrdsus ongi muutnud läbikäimise ja vastastikkuse õppimise võimalikuks. Kõik inimtsivilisatsioonid on oma väärtuselt võrdsed ning neil kõigil on oma tugevused ja nõrkused. Ükski tsivilisatsioon siin planeedil ei ole perfektne. Samamoodi ei ole see väärtusetu. Ühtegi tsivilisatsiooni ei saa lugeda teisest ülimuslikumaks.”[...] “Tsivilisatsioonid on kaasavad ning see kaasavus on andnud tõuke edasiliikumiseks. Ookean on üüratusuur, kuna ei keeldu ühestki jõest. Kõik tsivilisatsioonid on inimkonna püüdlikkuse ja tarkuse

²³⁸ Wang, 2014, lk 11

²³⁹ Blackwill and Campbell, 2016, lk 19

kristalliseerumised. Iga tsivilisatsioon on unikaalne. Teise tsivilisatsiooni pimesi või mehaaniliselt järeleaimamine on samaväärne oma varvaste mahalõikamisega, et king paremini jalas istuks – võimatu ja äärmiselt kahjulik.”²⁴⁰

4.3.1 Lõuna-Hiina mere näide

Käesolevas töös on toodud mitmeid näiteid Hiina Rahvavabariigi ametlikest dokumentidest ja riigijuhtide ning mõjukate intellektuaalide tulevikunägemustest, mis kõik kinnitavad, et erimeelsustele riikidevahelistes suhetes peaks otsima rahumeelseid lahendusi ning oma tahte jõuga saavutamise ajad võiksid maailmapoliitika minevikku kuuluda. Ilusate sõnadega aga paraku ei haaku ühepoolsete õhukaitse- ja tuvastustsoonide välja kuulutamine (novembris 2013 Ida-Hiina merel) ning jõuline maahõive tegevus tehispinnavormide ehitamise ja relvajõudude paigutamise näol vaidlusalastel territooriumidel Lõuna-Hiina meres.

2009. aastal esitas Hiina Rahvavabariigi valitsus ÜRO peasekretärile kaks verbaalnooti, kus väideti, et Hiinal on Lõuna-Hiina mere saarte ning neid ümbritsevate vete osas vaieldamatud suveräänsed õigused.²⁴¹ Kaks aastat hiljem, vastusena Filipiinide valitsuse protestile, palus Rahvavabariigi valitsus ÜRO liikmetele edastada uue verbaalnoodi, kus oli 2009. aasta dokumendile lisatud väide, et vaidlusalaste territooriumide kuulumist Hiinale toetavad nii ajaloolised kui ka õiguslikud tõendid.²⁴²

²⁴⁰ Xi, Jinping 2014 “Exchanges and Mutual Learning Make Civilizations Richer and More Colorful.” Part of the speech at the UNESCO Headquarters, March 27 2014, in *Governance of China* by Xi, Jinping, Beijing, Foreign Languages Press

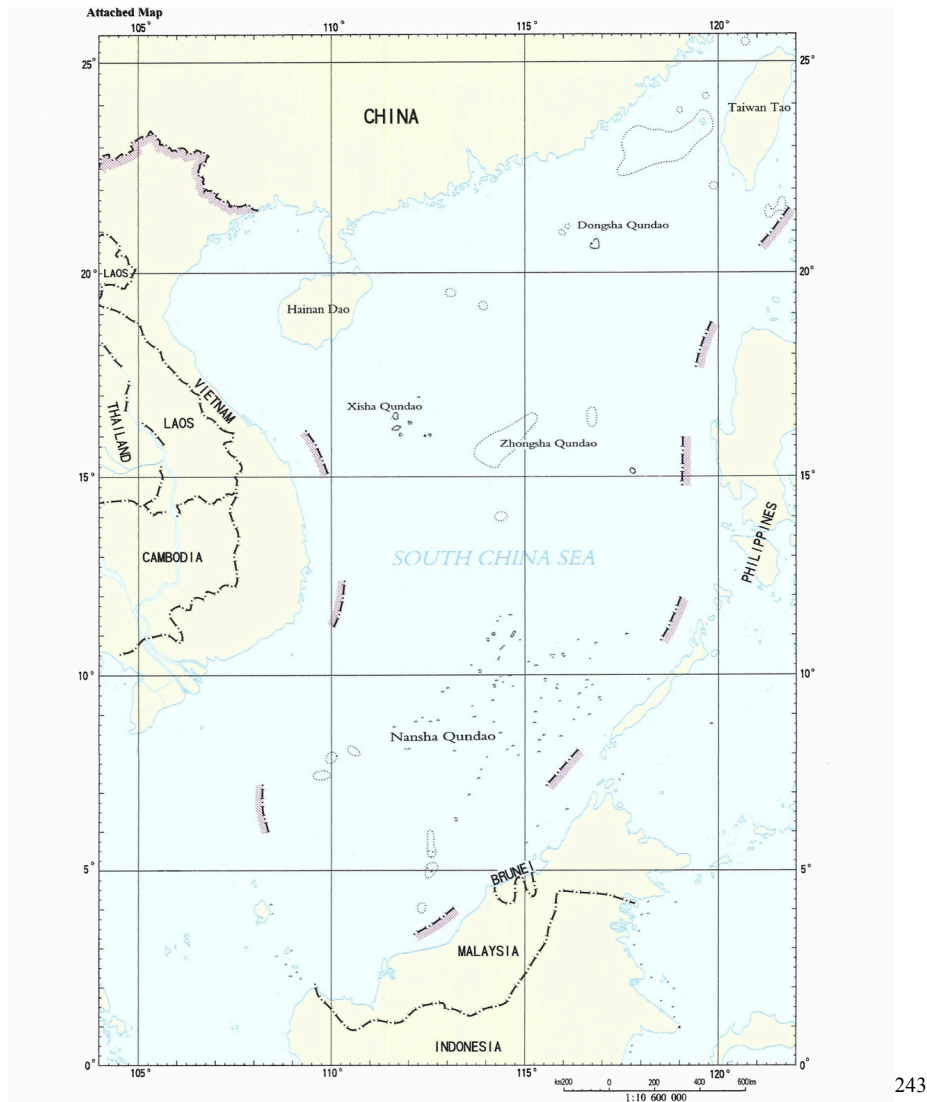
²⁴¹ Ühinenud Rahvaste Organisatsioon 2009 “China’s Note Verbale to UN Secretary General.” May 7th 2009, New York,

http://www.un.org/depts/los/clcs_new/submissions_files/vnm37_09/chn_2009re_vnm.pdf vaadatud 27.04.2016

²⁴² Ühinenud Rahvaste Organisatsioon 2011 “China’s Note Verbale to UN Secretary General.” April 14th 2011, New York,

http://www.un.org/depts/los/clcs_new/submissions_files/mysvnm33_09/chn_2011_re_phl_e.pdf vaadatud 27.04.2016

2009. aasta verbaalnoot sisaldas ka vastavat kaarti.

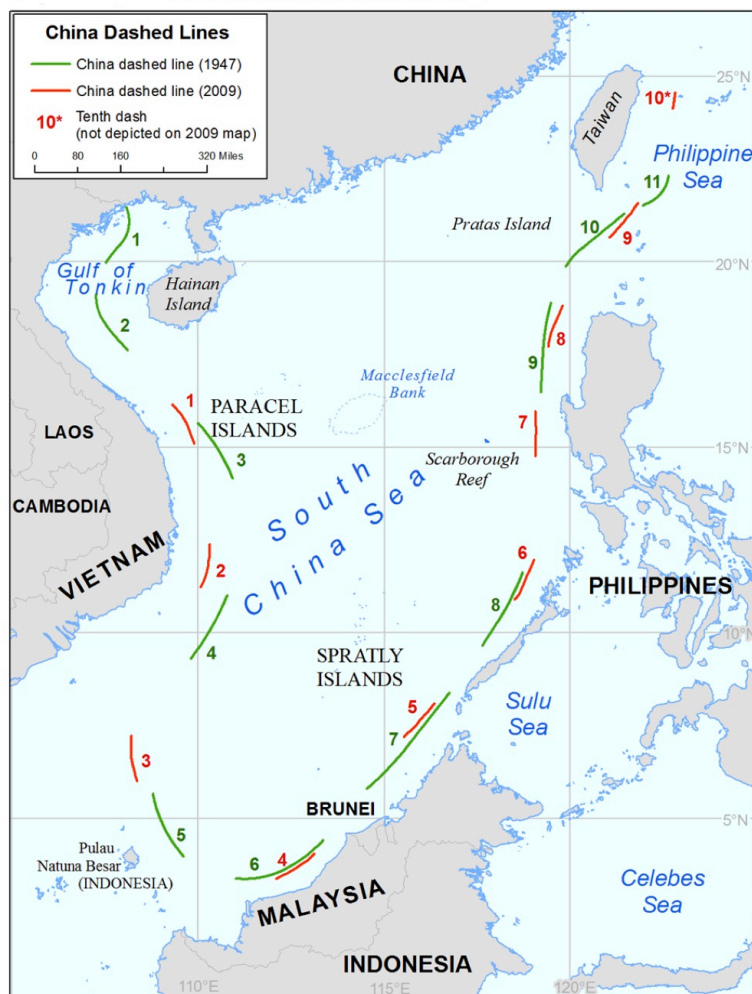
243

Joonis 2: Hiina Rahvavabariigi territoriaalsed nõudmised Lõuna-Hiina meres 2009.a. (http://www.un.org/depts/los/clcs_new/submissions_files/vnm37_09/chn_2009re_vnm.pdf)

Rahvavabariigi nõudmised tunduvad baseeruvat 1947. aastal (ehk kaks aastat enne Hiina Rahvavabariigi loomist) Guomindangi valitsuse poolt avaldatud kaardil (vt Joonis 3), kust on eemaldatud kaks “kriipsu,” mis algselt olid märgitud Tonkini lahele.²⁴⁴

²⁴³ Ühinenud Rahvaste Organisatsioon 2009 “China’s Note Verbale to UN Secretary General.” May 7th 2009, New York,

http://www.un.org/depts/los/clcs_new/submissions_files/vnm37_09/chn_2009re_vnm.pdf vaadatud 27.04.2016

245

Joonis 3: Hiina territoriaalsed nõudmised Lõuna-Hiina meres 1947.a. vs 2009.a. (<http://www.state.gov/documents/organization/234936.pdf>)

Hiina ei ole samas täpsustanud oma nõudmiste juriidilisi aluseid.²⁴⁶ Jättes aga juriidika kõrvale, tunduvad Hiina nõudmised peamiselt tuginevat väitele, nagu omaks riik territooriumide üle ajaloolisi õigusi (üldistatud mõistena, mitte konkreetse juriidilise terminina). Peamised vastuargumente on nende nõudmistele kahte tüüpi: 1) Esiteks

²⁴⁴ Office of Ocean and Polar Affairs, Bureau of oceans and International Environmental and Scientific Affairs, U.S. Department of State 2014 "Limits in the Seas – Maritime Claims in the South China Seas." December 5, <http://www.state.gov/documents/organization/234936.pdf> vaadatud 27.04.2016, lk 3

²⁴⁵ *ibid.*, lk 6

²⁴⁶ *ibid.*, lk 1

peaksid ajaloolised nõudmised olema teiste riikide poolt tunnustatud ning peaks olema tõendatav, et riik on kõnealuseid õigusi kunagi vaidlusalaste territooriumide üle omanud ning ka aktiivselt rakendanud;²⁴⁷ 2) ning teiseks ei ole Hiina täpsustanud oma täpsemaid nõudmisi erinevate subjektide (saared, kivid, veealused rifid jne, millega omakorda käivad rahvusvaheliste normide kohaselt kaasas erinevad õigused neid ümbritsevatele vetele) osas, mis muudab sisulise juriidilise debati tegelikkult võimatuks.²⁴⁸

Lisaks lihtsakoelisele uue reaalsuse loomisele ehk tehispinnavormide ehitamisele on Hiina Rahvavabariik oma tegevuse toetamiseks kasutanud ka muid vahendeid. Pingelistel perioodidel loovad ametnike avaldused ja riigimeedia narratiivi, et Pekingi tegevus on vastuseks Hiina riiklikke huvisid ohustavatele provokatsioonidele. Tihti võetakse ette väikeseid järjestikulisi samme, tugevdamaks oma reaalsel kontrollil vaidlusaluste alade üle, ent vältides samas sõjalist konfrontatsiooni. Peking on “piitsana” kasutanud ka kaubanduspoliitikat (tollimaksud, piirangud turistidele ja välisinvesteeringutele jne) ning diplomaatilist survet või majanduslikke ähvardusi.²⁴⁹ Oluline on siinkohal, et, sarnaselt näiteks Venemaa tegevusele Ida-Ukrainas ja Krimmis 2014. aastal, kasutab ka Hiina Rahvavabariik Lõuna-Hiina mere ümber toimuva õigustamiseks ja omapoolse versiooni propageerimiseks tervet valitsusaparaati.²⁵⁰

Ära ei öelda ka varisõja (ingl *proxy war*) meetmete kasutamisest, ärgitades näiteks kalamehi just vaidlusalustes vetes kalastama ning pakkudes neile selleks nii poliitilist kui ka majanduslikku tuge. Sel puhul ei ole hiinlased üksi, vaid ka teised Kagu-Aasia

²⁴⁷ Moore, John Norton 2015 “Fifth Annual CSIS South China Sea Conference.” *Centre for Strategic & International Studies*, konverentsi lindistus on saadaval:

<https://www.youtube.com/watch?v=Ue0CMCIW564> vaadatud 27.04.2016, (0:03:05)

²⁴⁸ Office of Ocean and Polar Affairs, Bureau of oceans and International Environmental and Scientific Affairs, U.S. Department of State 2014 “Limits in the Seas – Maritime Claims in the South China Seas.” December 5, <http://www.state.gov/documents/organization/234936.pdf> vaadatud 27.04.2016, lk 23-24

²⁴⁹ Office of the Secretary of Defense 2015 “Annual Report to Congress: Military and Security Developments Involving the People’s Republic of China.” Washington, DC, http://www.defense.gov/pubs/2015_China_Military_Power_Report.pdf vaadatud 27.04.2016, lk 3

²⁵⁰ *ibid.*

riigid on pingete eskaleerimiseks kasutanud kaluripaate teiste riikide aluste tõkestamiseks või rammimiseks.²⁵¹ Selline taktika võimaldab pingeid kruvida ilma mereväealuste kaasamiseta, kuna relvajõudude otsene ja avalik käikulaskmine oleks liiga provokatiivse maiguga ning tooks suure tõenäosusega kaasa ka teiste riikide liigse tähelepanu ja hukkamõistu.

Agressiivsemat käitumist territoriaalvaidluste suhtes saadavad Kagu-Aasia riikide suunalised investeeringute ning kaubanduse paketid, mida samuti võib näha täitmas geopoliitilisi eesmärgi. 2014.a. lubas Hiina üle 20 mld USD majandusabi Kagu-Aasia riikidele. Aasia Infrastruktuuri ja Investeerimispank ning Pekingi üks-vöö-üks-tee (ingl *one-belt-one-road*) initsiatiiv on olnud ühe president Xi poolt juhitud töögrupi peamiseks fookuseks.²⁵² Aasia Infrastruktuuri Investeeringute Pank on küll pigem multilateraalne organisatsioon kui Hiina valitsuse agentuur, ent ka seda saab Peking oma huvides kindlasti ära kasutada, eriti riigi organisatsioonisisest mõju ja vetoõigust arvestades.²⁵³

4.4 “Rahumeelne tõus” strateegilisest kultuurist lähtuvalt

Lõuna-Hiina mere üha tugevam enda kontrollile allutamine on näide mitmest Hiina strateegilise kultuuri eripärast, demonstreerides sealhulgas juhtkonna valmisolekut riskide võtmiseks strateegiliste eesmärkide saavutamiseks ning idamaade teistsugust lähenemist konflikti olemasolule riikide vahelistes suhetes (füüsilist konflikti küll alati ei otsida, ent selle tekkimist ei nähta otseselt ka diplomaatia läbikukkumisena).

Hiina Rahvavabariigi ametlik diskursus ja “rahumeelse tõusu/arengu” retoorika ühtib ka mitmes muus aspektis eelnevalt kaardistatud strateegilise kultuuriga – Hiinlaste enese arusaama kohaselt ei kujuta nad ise ühelegi teisele riigile ohtu; küll aga nähakse (regionaalsete) pingete kruvimises süüd teistel riikidel, kelle tegevus on otseseks ohuks

²⁵¹ Zhang Hongzhou “Rethinking China’s Maritime Militia Policy”, *The Diplomat*, May 10 2015, <http://thediplomat.com/2015/05/rethinking-chinas-maritime-militia-policy/> vaadatud 16.04.2016

²⁵² Blackwill and Campbell, 2016, lk 17

²⁵³ *ibid.*, lk 19

Rahvavabariigi suveräänsusele (teised riigid ehk enesenägemuse alapeatükis avatud “nemad”). Murelikuks teeb see, et Hiina territoorium tundub olevat ajas väga muutuv mõiste: Hiina Rahvavabariigi tunnustatud territoorium on ca. 9,6 mln ruutkilomeetrit,²⁵⁴ Lõuna-Hiina mere, millest enamikku endale taotletakse, suuruseks aga rohkem kui 3,5 mln km².²⁵⁵

Vaidlusalustel territooriumidel tegeletakse aktiivse maahõivega; territooriumil toimetamist käsitletakse kui riigile kuuluval alal tegutsemist ehk kui siseriiklikku küsimust. Suveräänsuse “kilbi” varjus luuakse aga kohapeal uut reaalsust, mis Pekingi arusaama kohaselt ei lähe kuidagi vastuollu nende endi retoorikaga erimeelsuste rahumeelsest lahendamisest, kuna vaidlusalaste territooriumide näol on tegemist väidetavalt Hiina Rahvavabariigi aladega ehk mingeid riikidevahelisi erimeelsusi ei tohiks ollagi. Ehkki Pekingi retoorika on läbinähtav ning rahvusvahelise õiguse kohaselt vaidlustatav, on siinkohal oluline kohapealne reaalsus – uute tehispinnavormide loomine ja neile relvajõudude paigutamine sõltub praeguses situatsioonis suuresti ainult Pekingi tahtest. Mitmed riigid (sh USA) leiavad Hiina nõudeid õigustühised olevat ning vaidlusalustes vetes viiakse jätkuvalt läbi navigeerimisvabaduse operatsioone,²⁵⁶ aga hetkel ei tundu leiduvat ühtegi riiki, kes juba loodud tehispinnavorme ja -rajatise füüsiliselt eemaldama hakkaks. Seega on aeg siinkohal Pekingi poolel – isegi, kui Rahvavabariik ise uusi pinnavorme ei ehita, on vähe tõenäoline, et teised vaidluse osapooled julgeks samal ajal maahõivetegevusi ette võtta, mis lubab Pekingil tegutseda aegamisi ning üha uute aktsioonide jaoks enesele “sobivat aega” oodata, vältides sellega pingete eskaleerumist. Kuna Lõuna-Hiina mere näol on tegemist juriidiliselt kompleksse küsimusega, võib vaidlustele juriidilise lahenduse leidmine võtta mitmeid dekaade, ning isegi, kui mõned aastakümned hiljem jõutaks rahvusvahelises kohtus näiteks otsusele, et 2016.a. seisuga loodud pinnavormid on illegaalsed ning territoorium kuulub mõnele muule riigile, on sellel tulevikuhetkel Pekingi-poolne territooriumi

²⁵⁴ CIA Factbook, https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/print/country/countrypdf_ch.pdf vaadatud 08.05.2016

²⁵⁵ LaFond, Eugene C. “South China Sea.” *Encyclopaedia Britannica*, <http://www.britannica.com/place/South-China-Sea> vaadatud 08.05.2016

²⁵⁶ Postimees “USA sõjalaev möödus Hiina tehissaartest.” 10.05.2016 <http://maailm.postimees.ee/3688923/usa-sojalaev-moodus-hiina-tehissaartest> vaadatud 10.05.2016

rahumeelne loovutamine õigusjärgsele riigile äärmiselt ebatõenäoline, kuna õõnestaks otseselt praegu võimuloleva režiimi ning selle järglaste jalgealust. Seega on praeguste trendide jätkudes Hiina Rahvavabariik üha tugevamalt kinnistamas oma *de facto* kontrolli Lõuna-Hiina mere üle, mis pikas perspektiivis peaks toetama ka nende õiguslikke väiteid, et riik on territooriumite üle “ajalooliselt” kontrolli omanud. Tasub aga ära märkida, et Lõuna-Hiina mere hõivamise plaan võiks Hiina Rahvavabariigi juhtide jaoks hakata tõenäoliselt kaotama oma atraktiivsust, kui oleks selge, et edasise tegevusega kaasneks näiteks Lääneriikide sanktsioonid, majanduskoostöö pidurdamine vms (mis omakorda avaldaks mõju Hiina majanduskasvule ehk ühele kompartei legitiimsuse alustalast) – ehk võetav risk ei kaaluks enam üles saavutatavat kasu.

Säärase stsenaariumi realiseerumine, kus valdav osa Lõuna-Hiina merest on Rahvavabariigi kontrolli all, seaks üha suuremasse ohtu ka Taiwani küsimuse rahumeelse lahendamise, kuna võimaldaks Mandri-Hiina relvajõududel saareriigi kahelt poolt sisse piirata, mis pingestaks regionaalset julgeolekuolukorda isegi juhul, kui otsest rünnakut ette ei võetaks ning Taiwan säilitaks oma iseseisvuse. Arvestades, et osad vaidlusalased territooriumid paiknevad mitmete Kagu-Aasia riikide vahetuses läheduses, muudab Hiina relvajõudude kasvav kohalolu regiooni julgeolekupoliitilist olukorda kindlasti ärevamaks.

Suveräniteedi “kilbi” taha peitumine ei tundu kõrvaltvaatajale veenev, ent hiinlaste endi jaoks pakub mugavat vahendit oma tegevuste õigustamiseks – kõik, mis toimub Hiina territooriumil, on Hiina siseasi. Suveräänsust ehk riigi iseotsustamisõigust oma enda territooriumil peetakse ülimuslikuks, sh kõrgemalseisvaks indiviidi- ning inimõigustest. Arusaam tugevast keskvõimust kui riigi stabiilsuse ainsast garandist ei ole kuhugi kadunud ning avalikke pahameeleväljendusi peetakse ohuks režiimi legitiimsusele. “Rahumeelse tõusu” ja “Hiina unelma” narratiivide tuumideed ei ole tegelikult mitte midagi muud, kui kommunistliku partei edasine legitimeerimine rahvusvahelise üldsuse silmis (portreteerides Rahvavabariiki patsifistina, kellega kahepoolsest suhtlemisest on kõikidel rohkem võita kui kaotada) ning omaenda elanikkonna silmis (lubades üha paremat elustandardit ning rahvast ühendavat ideoloogiat, kusjuures viimaseks kõljab nii rahvaste ja kultuuride ülene kommunism kui ka väga sino-tsentriline natsionalism).

Siinkohal tuleb aga silmas pidada Pekingi soovi rahvusvahelist süsteemi omaenda nägemuse järgi muuta, kus arenevad riigid omaksid ÜRO-s ja selle Julgeolekunõukogus rohkem sõnaõigust ning ükski väärtuspõhine ideoloogia ei tohiks domineerida teiste (pragmatismi) üle. Mugavalt kasutatakse rahvusvaheliste suhete süsteemi visiooni iseloomustamiseks omadussõna “demokraatlik,” mis esmapilgul võib Lääne inimeses (üldistatuna) soosivaid emotsioone tekitada, ent mille sisusse tasuks rohkem süüvida. Samamoodi kaunilt kõlab üleskutse “harmoonilisele” maailmakorraldusele, mille puhul võib paralleele tuua traditsioonilise, vana-hiina käsitlesega harmooniast, kus kooskõla ei tähendanud mitte kõikide osapoolte rahulolu süsteemiga, vaid (ühe riigi) füüsilise domineerimisega kehtestatud stabiilsust. Tänapäevases vormis “harmoonilist maailma” võib tõlgendada nõudlusena stabiilsuse järele, kus on tagatud erinevate valitsusvormide eksistents ning ükski riik või riikideblokk ei võta ette stabiilsust kõigutavaid tegevusi (nt interventsioone) mingite väärtuste kaitseks, mida kõik teised riigid ilmtingimata suveräänsusest ülimuslikumaks ei pea (nt inimõigused).

Kokkuvõte

Võrreldes paljude senilevinud rahvusvaheliste suhete teooriatega näeb magistritöö autor strateegilisel kultuuril kui teaduslikult rakendatavuse nõuetele vastaval analüüsivahendil arvestavat potentsiaali riikide julgeolekupoliitilise käitumise prognoosimisel. Potentsiaali rakendamiseks tuleb aga kontseptsiooni rohkem praktikas kasutada, võimaldamaks saadavate kogemuste najalt teoreetilist poolt edasi arendada. Sellest tulenevalt võibki käesoleva magistritöö lugeda üheks katseks siduda strateegilise kultuuri kontseptsiooni teooria tasand praktikaga.

Töö metodoloogiliseks aluseks võeti Heiko Biehli ja tema kaasautorite strateegilise kultuuri mudel,²⁵⁷ mida käesoleva töö autor vastavalt kohandas. Biehl *et al.* mudelit kasutati algselt Euroopa riikide julgeolekupoliitiliste orientatsioonide kaardistamiseks, ent kuna käesoleva töö subjekt, Hiina Rahvavabariik, on oma taustalt teatud (olulistes) aspektides enamikest Euroopa riikidest erinev, oleks mudeli üks-ühele rakendamine tõenäoliselt pakkunud käesoleva töö sihtriigist moonutatud pilti. Siinkohal on aga oluline mainida, et vajadus Biehl *et al.* strateegilise kultuuri mudeli muutmise järele Hiina Rahvavabariigi kontekstis ei tähenda, et mudeli originaali ei saaks rakendada Lääne kultuuriruumi kuuluvate riikide suhtes.

Töös kasutatav metoodika väljendab ka magistritöö autori nägemust strateegilise kultuuri kontseptsiooni olemuse ja rakendatavuse osas: esiteks tuleb kasutatavat mudelit uurimisobjekti eripärasid arvestades vastavalt kohendada ning, teiseks, peab rakendatav mudel olema võimalikult kaasajastatud, kuna aastate jooksul võivad strateegilise kultuuri osised (näiteks riigi enesenägemus kohast rahvusvahelises süsteemis või riigijuhtide globaalne ambitsioon) märgatavalt muutuda. Sellest tulenevalt püüti ka käesolevas töös juhtida tähelepanu mõningatele Hiina Rahvavabariigi poliitilise korralduse ja hiina mõtteviisi eripäradele ning proovida praeguse riigijuhi, Xi Jinpingi poliitikaid kõrvutada tema eelkäijate omadega. Strateegilist kultuuri käsitleti töös kui viiest peamisest osisest (oluline ajalooline taust; ambitsioonikuse tase; juhtide võimupiiride ulatus; välispoliitiline orientatsioon ning valmisolek jõu kasutamiseks)

²⁵⁷ Biehl *et al.*, 2013, lk 13

koosnevat sõltumatut muutujat (ingl *independent variable*), mis oli ühtlasi ka uurimisaluseks muutujaks (ingl *study variable*). Riigi julgeolekupoliitilist käitumist nähakse strateegilisest kultuurist sõltuva muutujana (ingl *dependent variable*). Seega peaks käesoleva töö metoodika kohaselt riigi strateegilise kultuuri kaardistamine pakkuma vahendit, prognoosimaks riigi julgeolekupoliitilist käitumist.

Käesolevas magistritöös püstitati kaks hüpoteesi: 1) riigi strateegiline kultuur on ajas muutuv; ning 2) tulenevalt Hiina Rahvavabariigi strateegilisest kultuurist ei tähenda Pekingi “rahumeelse tõusu” poliitika tingimata jõu kasutamisest loobumist välispoliitikas. Esimene hüpotees leidis magistritöös täiel määral kinnitust, millele kaudselt viitab ka töös kasutatav strateegilise kultuuri operatsionaliseerimise mudel. Näiteks viiks Hiina Rahvavabariigi puhul 25 aastat tagasi paika pidanud mudeli alusel tänapäevase käitumise ennustamine suure tõenäosusega ekslikele järeldustele, kuna strateegilise kultuuri osised, nt riigi välispoliitiline ambitsioon või juhtide võimupiiride ulatus, on selle aja jooksul tuntavalt muutunud. Käesoleva töö autori hinnangul leidub kaks olulisemat järeldust, mida kasutatud kaasusest võiks teha: esiteks tuleks esialgu loobuda katsetest leida universaalset, kõikidele riikidele 100%-liselt samamoodi sobivat strateegilise kultuuri mudelit, ning pigem peaks kasutatavat mudelit kohandama vastavalt uurimisaluse riigi eripäradele; teiseks tuleks strateegilise kultuuri uurimisel pidada silmas kindlat ajaperioodi ning mudelit vajadusel ajakohastama.

Teine hüpotees leiab kinnitust teatavate mööndustega – nimelt on üsna ebatõenäoline, et Peking riskiks Lõuna-Hiina mere territooriumide nimel täiemahulise konfrontatsiooniga Ameerika Ühendriikidega, ent see ei tähenda, et igasugune konflikt või füüsiline kokkupõrge naaberriikidega oleks välistatud. Kuni viimase ajani on sõjaväe avalikku kasutamist küll välditud ning pingeid kruvitud enamasti varisõja meetodite abil, kasutades näiteks naaberriikide aluste häirimiseks näiliselt neutraalseid kalalaevu (sarnast taktikat on kasutanud ka teised Kagu-Aasia riigid).²⁵⁸ Pekingi soov Lõuna-Hiina mere üle kontroll saavutada ning soovi täitmiseks järk-järgult ettevõetavad maahõivetegevused, mille taustal toimub jätkuvalt uute sõjaliste võimekuste

²⁵⁸ Zhang Hongzhou “Rethinking China’s Maritime Militia Policy.” *The Diplomat*, May 10 2015, <http://thediplomat.com/2015/05/rethinking-chinas-maritime-militia-policy/> vaadatud 16.04.2016

väljaarendamine, on kui näited mõningatest Hiina strateegilise kultuuri omadustest, ilmestades nii juhtkonna valmidust riskide võtmiseks kui ka läbivat retoorikat, et kõik, mida tehakse, tuleneb enesekaitsevajadustest ning lähtub riigi suveräänsetest õigustest vaidlusalaste territooriumide üle. Pigem võib Pekingi retoorika taga näha katset käituda vana-hiina strateegide õpetussõnade järgi, kes soovitasid võimaluse korral eelistada kavaldamist frontaalkokkupõrgetele. Hõivates uusi vaidlusalaseid territooriume Lõuna-Hiina meres ning luues aladele tehispinnavorme püüab Peking luua uut kohapealset reaalsust, demonstreerides relvajõudude paigutamise ja väikestele tehissaartele oma *de facto* kontrolli teatud piirkondade üle. Ehkki mõned riigid, sh USA, viivad piirkonnas läbi navigeerimisvabaduse operatsioone, on aga vähe tõenäoline, et ükski riik Hiina tehispinnavorme ja sealseid rajatise füüsiliselt eemaldama hakkaks. Sellest tulenevalt võib järeldada, et aeg on siinkohal, hiinlaste endi soovi korral, Pekingi poolel – kuna juriidilised vaidlused võivad võtta aastakümneid, proovitakse kogu selle aja vältel alasid tegelikult kontrollides tugevdada oma “ajaloolisi” nõudeid territooriumile. Ning isegi, kui rahvusvaheline kohus peaks jõudma otsusele, et alad tuleb tagastada mõnele muule riigile, ei ole hetkel ühtki sunnimehhanismi, mis Hiina tagasitõmbumise piirkonnast ka tegelikkuses tagaks. Küll võib aga Lõuna-Hiina mere hõivamise plaan kaotada Hiina Rahvavabariigi juhtide jaoks atraktiivsuse, kui oleks selge, et edasise tegevusega kaasneks näiteks Lääneriikide reaktsioonid, mis omaksid pidurdavat mõju Hiina majanduskasvule ehk ühele kompartei legitiimsuse alustalale.

Kokkuvõttes jõuab autor järeldusele, et tänapäevase Hiina Rahvavabariigi maailmapoliitiliseks juhtmotiiviks on püüdlus “harmonilise” maailmakorralduse ja demokraatlikemate rahvusvaheliste suhete järele. Lahtikirjutatuna tähendavad need Pekingi ideaalpildis rahvusvaheliste suhete süsteemi, kus riigi ideoloogia ei mängi rolli ning erinevate väärtushinnangutega ühiskonnad, nii demokraatlikud kui ka autokraatlikud ja despootlikud, ei sekkuks üksteise siseasjadesse – ehk riigi suveräänsus on ülim (sh kõrgemalseisev indiviidi vabadusest ja inimõigustest) ka Hiina riigijuhtide tulevikuvisionides. Hiina Rahvavabariigi “rahumeelse tõusu” käigus 21. sajandi keskpaigaks saavutada soovitatavate eesmärkide seas on ka ÜRO ning selle Julgeolekunõukogu toimimispõhimõtete uuendamine ning seniste maailmapoliitika jõujoonte muutmine multipolaarsemaks.

Allikad

Babiarz, Renny 2015 "The People's Nuclear Weapon: Strategic Culture and the Development of China's Nuclear Weapons Program" *Comparative Strategy*, 34:5, 422-446

Biehl, Heiko and Giegerich, Bastian and Jonas, Alexandra (eds.) 2013 "Strategic Cultures in Europe: Security and Defence Policies Across the Continent;" Potsdam, Germany

Blackwill, Robert D and Campbell, Kurt M 2016 "Xi Jinping on global stage: Chinese Foreign Policy Under a Powerful but Exposed Leader" *Council on foreign relations, International Institutions and Governance program, Council special report no. 74*, February,

http://i.cfr.org/content/publications/attachments/CSR74_Blackwill_Campbell_Xi_Jinping.pdf vaadatud 26.03.2016

Bloomfield, Alan 2012 "Time to Move On: Reconceptualizing the Strategic Culture Debate." *Contemporary Security Policy*, 33:3, 437-461

Buzan, Barry 2010 "China in international society: is 'peaceful rise' possible?" *The Chinese Journal of International Politics*, Vol. 3, 5-36

Callahan, William A., "National Insecurities: Humiliation, Salvation, and Chinese Nationalism." *Alternatives: Global, Local, Political* 3/1/2004, Vol. 29, Issue 2, 199-218

Callahan, William A. 2015 "Identity and Security in China: The Negative Soft Power of the China Dream." *Politics*, Nov2015, Vol. 35 Issue ¾, 216-229

Cheng, Li 2015 "Promoting "Young Guards": The Recent High Turnover in the PLA Leadership (Part I: Purges and Reshuffles)." *China Leadership Monitor*, issue 48, Fall,

<http://www.hoover.org/sites/default/files/research/docs/clm48cl.pdf> vaadatud 23.03.2016

Cheng, Li 2016 “Promoting “Young Guards”: The Recent High Turnover in the PLA Leadership (Part II: Expansion and Escalation).“ in *China Leadership Monitor*, no. 49, March 1st <http://www.hoover.org/sites/default/files/research/docs/clm49cl.pdf> vaadatud 23.03.2016

CIA Factbook, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ch.html> vaadatud 28.04.2016

CIA Factbook, https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/print/country/countrypdf_ch.pdf vaadatud 08.05.2016

Cichosz, Joseph L. and Qian, Zhang 2014 “On the Shoulders of Confucius: China’s Century-old Dream.” *China Media Research*, Jan2014, Vol. 10 Issue 1, 29-34

Dessein, Bart 2016 “Historical narrative, remembrance and the ordering of the world – a historical assessment of China’s international relations” in *China’s international roles – Challenging or supporting international order?* by Sebastian Harnisch, Sebastian Bersick and Jörn-Gersten Gottwald (eds.), Routledge

Freedom House <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/freedom-world-2015#.VyJsbKuNtos> vaadatud 28.04.2016

Gill, Bates 2013 “From peaceful rise to assertiveness? Explaining changes in China’s foreign and security policy under Hu Jintao.” Paper presented at the SIPRI conference “*The Hu Jintao Decade in China’s Foreign and Security Policy (2002–12): Assessments and Implications*” Stockholm, 18–19 April

Gray, Colin S. 1981 “National Style in Strategy: The American Example.” *International Security*, Vol. 6, No. 2 (Fall)

Gray, Colin S. 1986 “Nuclear Strategy and National Style;” Hamilton Press

Harnisch, Sebastian 2016 “China’s historical self and its international role” in *China’s international roles – Challenging or supporting international order?* by Sebastian Harnisch, Sebastian Bersick and Jörn-Gersten Gottwald (eds.), Routledge

Harnisch, Sebastian 2016 “Role theory and the study of Chinese foreign policy” in *China’s international roles – Challenging or supporting international order?* by Sebastian Harnisch, Sebastian Bersick and Jörn-Gersten Gottwald (eds.), Routledge

Huang, Chin-Hao 2011 “Principles and Praxis of China's Peacekeeping.” *International Peacekeeping*, 18:3, 257-270

The Huffington Post “Confucius Statue Shows Up On China’s Tiananmen Square.” January 14th, 2011, http://www.huffingtonpost.com/2011/01/14/confucius-statue-tiananmen-square_n_809038.html vaadatud 24.04.2016

Holmes, James “Will China Become an Aircraft Carrier Superpower?”, *Foreign Policy*, January 21 2016, <http://foreignpolicy.com/2016/01/21/will-china-become-an-aircraft-carrier-superpower/> vaadatud 28.04.2016

Hu, Jintao 2005 “Build Towards a Harmonious World of Lasting Peace and Common Prosperity” speech at the UN summit September 15, <http://www.un.org/webcast/summit2005/statements15/china050915eng.pdf> vaadatud 07.04.2016

Information Office of the State Council of the People’s Republic of China 1998 “China’s National Defense.” July, Beijing, <http://www.china.org.cn/e-white/5/index.htm> vaadatud 16.04.2016

Information Office of the State Council of the People's Republic of China, 2000
“China’s National Defense in 2000.” Beijing, October, <http://china.org.cn/e-white/2000/20-2.htm> vaadatud 28.04.2016

Information Office of the State Council of the People’s Republic of China 2002
“China’s National Defense in 2002.” December, Beijing, <http://www.china.org.cn/e-white/20021209/index.htm> vaadatud 16.04.2016

Information Office of the State Council of the People's Republic of China 2005
“China’s peaceful development road.” December 12,
<http://www.china.org.cn/english/features/book/152684.htm> vaadatud 28.04.2016

Information Office of the State Council of the People's Republic of China 2006
“China’s National Defense in 2006.” December, Beijing
<http://www.china.org.cn/english/features/book/194421.htm> vaadatud 28.04.2016

Information Office of the State Council of the People's Republic of China 2009
“China’s national defense in 2008.” January 20, Beijing
http://www.china.org.cn/government/whitepaper/node_7060059.htm vaadatud
11.03.2016

Information Office of the State Council of the People's Republic of China 2011
“China’s National Defense in 2010.” March 31,
http://www.china.org.cn/government/whitepaper/node_7114675.htm vaadatud
18.04.2016

Information Office of the State Council of the People's Republic of China 2013 “The
Diversified Emplyoment of China’s Armed Forces.” April 16,
http://www.china.org.cn/government/whitepaper/node_7181425.htm vaadatud
18.04.2016

Johnston, Alistair Iain 1995 “Cultural realism – Strategic Culture and Grand Strategy in Chinese History.” Princeton University Press

Johnston, Alastair Iain 1995 "Thinking About Strategic Culture." *International Security*, vol. 19 (Spring), 32-64

Johnston, Alastair Iain 2003 “Is China a Status Quo Power?” *International Security*, Vol. 27, No. 4 (Spring), 5-56

Jones, David Martin 2014 “Managing the China Dream: Communist Party politics after the Tiananmen incident.” *Australian Journal of Political Science*. Jan2014, Vol. 4, 122-132

Katzenstein, Peter J. 1996 “Introduction: Alternative Perspectives on National Security.” in *The Culture of National Security: Norms and Identity in World Politics* by Katzenstein, Peter J. (ed.), Columbia University Press

Kim, Jiyul 2009 “Cultural Dimensions of Strategy and Policy.” *US Strategic Studies Institute*, Letort Paper, May 2009, <http://www.strategicstudiesinstitute.army.mil/pubs/display.cfm?pubID=919> vaadatud 25.03.2016

Kissinger, Henry 2011 “On China.” Penguin Books, New York

LaFond, Eugene C. “South China Sea.” *Encyclopaedia Britannica*, <http://www.britannica.com/place/South-China-Sea> vaadatud 08.05.2016

Lantis, Jeffrey S. 2002 “Strategic Culture and National Security Policy.” *International Studies Review*, vol. 4, Issue 3, december; 87-113

Larson, Deborah & Shevchenko, Alexei 2010 „Status Seekers: Chinese and Russian Responses to U.S. Primacy.“ *International Security*, Volume 34, Number 4, Spring, 63-95

Liu, Tiewa 2014 “Chinese Strategic Culture and the Use of Force: moral and political perspectives.” *Journal of Contemporary China*, Vol. 23, No. 87, 556–574

Li, Xin and Worm, Verner 2011 “Building China’s Soft Power for a Peaceful Rise.” *Journal of Chinese Political Science*, Vol. 16 Issue 1, 69-89

Longhurst, Kerry 2000 “The Concept of Strategic Culture.” in *Military Sociology* by Kümmel, Gerhart & Prüfert, Andreas D. (Eds.); Baden-Baden, 301 – 310

Lo, Bobo and Shevtsova, Lilia 2012 “A 21st Century Myth – Authoritarian Modernization in Russia and China.” *Carnegie Endowment*, Moscow 2012, http://carnegieendowment.org/files/BoboLo_Shevtsova_web.pdf vaadatud 07.04.2016

Maaailmapanga andmebaas,
<http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=2&country=&series=MS.MIL.XPND.GD.ZS&period=> vaadatud 28.04.2016

Mahnken, Thomas G. 2011 “Secrecy and Stratagem: Understanding Chinese Strategic Culture.” The Lowy Institute for International Policy, http://www.loyyinstitute.org/files/pubfiles/Mahnken,_Secrecy_and_stratagem.pdf vaadatud 23.03.2016

Martinsen, Per Martin 2004 “Forging a Strategic Culture: Putting Policy into the ESDP.” *Oxford Journal on Good Governance*, Volume 1 ~ Number 1 July, 61-66

Moore, John Norton 2015 “Fifth Annual CSIS South China Sea Conference.” *Centre for Strategic & International Studies*, konverentsi lindistus on saadaval: <https://www.youtube.com/watch?v=Ue0CMCIW564> vaadatud 27.04.2016, (0:03:05)

Office of Ocean and Polar Affairs, Bureau of oceans and International Environmental and Scientific Affairs, U.S. Department of State 2014 "Limits in the Seas – Maritime Claims in the South China Seas." December 5, <http://www.state.gov/documents/organization/234936.pdf> vaadatud 27.04.2016

Office of the Secretary of Defense 2015 "Annual Report to Congress: Military and Security Developments Involving the People's Republic of China." Washington, DC, http://www.defense.gov/pubs/2015_China_Military_Power_Report.pdf vaadatud 27.04.2016

Postimees "USA sõjalaev möödus Hiina tehissaartest." 10.05.2016 <http://maailm.postimees.ee/3688923/usa-sojalaev-moodus-hiina-tehissaartest> vaadatud 10.05.2016

Qin, Yaqing 2010 "International Society as a Process: Institutions, Identities, and China's Peaceful Rise." *The Chinese Journal of International Politics*, Vol. 3, 129-153

Reuters "Controversial Confucius statue vanishes from Tiananmen" April 22nd, 2011, <http://www.reuters.com/article/us-china-confucius-idUSTRE73L0Y420110422> vaadatud 24.04.2016

Scobell, Andrew 2005 "Strategic Culture and China: IR Theory Versus the Fortune Cookie?" *Strategic Insights*, v. 6, issue 10 (November), <http://calhoun.nps.edu/bitstream/handle/10945/11404/scobellOct05.pdf?sequence=3> vaadatud 11.05.2016

Scobell, Andrew 2014 "China's Real Strategic Culture: A Great Wall of the Imagination." *Contemporary Security Policy*, 35:2, 211-226

Seckington, Ian 2005 "Nationalism, Ideology and China's 'Fourth Generation' Leadership." *Journal of Contemporary China*, February 14(42), 23-33

Servaes, Jan 2014 "Soft power and the Chinese Dream." *Media Development*, vol. 61 Issue 4, 34-39

Shih, Chih-Yu and Huang, Chiung-Chiu 2016 "The Identity and international role in China," in *China's international roles – Challenging or supporting international order?* by Sebastian Harnisch, Sebastian Bersick and Jörn-Gersten Gottwald (eds.), Routledge

Snyder, Jack 1977 "The Soviet Strategic Culture: Implications for Limited Nuclear Operations." *A project Air Force Report prepared for the United States Air Force*; R-2154-F; September

The State Council Information Office of the People's Republic of China, 2015 "China's Military Strategy." Beijing, May 2015 http://english.chinamil.com.cn/news-channels/2015-05/26/content_6507716.htm vaadatud 19.04.2016

Zhang Hongzhou "Rethinking China's Maritime Militia Policy." *The Diplomat*, May 10 2015, <http://thediplomat.com/2015/05/rethinking-chinas-maritime-militia-policy/> vaadatud 16.04.2016

Zheng, Bijian "China's peaceful rise to Great Power status." *Foreign Affairs*, 2005, <https://www.foreignaffairs.com/articles/asia/2005-09-01/chinas-peaceful-rise-great-power-status> vaadatud 06.04.2016

Zheng, Shiping 2014 "Rising Confidence Behind the "Chinese Dream."" *Journal of Chinese Political Science*, Mar2014, Vol. 19 Issue 1, 35-48

Toje, Asle 2009 "Strategic Culture as an Analytical Tool: History, capabilities, geopolitics and values: the EU example." *Western Balkans Security Observer*; No 14 · July – September

Trading Economics andmebaas, www.tradingeconomics.com

Wang, Zheng 2014 “The Chinese Dream: Concept and Context” in *Journal of Chinese Political Science*. Mar2014, Vol. 19 Issue 1, 1-13

Ühinenud Rahvaste Organisatsioon 2009 “China’s Note Verbale to UN Secretary General.” May 7th 2009, New York, http://www.un.org/depts/los/clcs_new/submissions_files/vnm37_09/chn_2009re_vnm.pdf vaadatud 27.04.2016

Ühinenud Rahvaste Organisatsioon 2011 “China’s Note Verbale to UN Secretary General.” April 14th 2011, New York, http://www.un.org/depts/los/clcs_new/submissions_files/mysvnm33_09/chn_2011_re_phl_e.pdf vaadatud 27.04.2016

Xi, Jinping 2014 “Address to the First Session of the 12th National People’s Congress.” March 17, 2013, in *Governance of China* by Xi, Jinping, Beijing, Foreign Languages Press

Xi, Jinping 2014 “Achieving Rejuvenation Is the Dream of the Chinese People.” Speech made when visiting the exhibition “The Road to Rejuvenation” in November 29, 2012, in *Governance of China* by Xi, Jinping, Beijing, Foreign Languages Press

Xi, Jinping 2014 “Build Strong National Defense and Powerful Military Forces.” Main points of the speech during his inspection visit to the Guangzhou Military Command in December 2012, in *Governance of China* by Xi, Jinping, Beijing, Foreign Languages Press

Xi, Jinping 2014 “Enhance China’s Cultural Soft Power.” Main points of the speech at the 12th group study session of the Political Bureau of the 18th CPC Central Committee in December 30, 2013, in *Governance of China* by Xi, Jinping, Beijing, Foreign Languages Press

Xi, Jinping 2014 “Enhance Publicity and Theoretical Work.” Main points of the speech at a national meeting on publicity and theoretical work, August 19, 2013, in *Governance of China* by Xi, Jinping, Beijing, Foreign Languages Press

Xi, Jinping 2014 “Exchanges and Mutual Learning Make Civilizations Richer and More Colorful.” Part of the speech at the UNESCO Headquarters, March 27 2014, in *Governance of China* by Xi, Jinping, Beijing, Foreign Languages Press

Yan, Xuetong 2001 “The Rise of China in Chinese Eyes.” *Journal of Contemporary China* (2001), 10(26), 33-39

Yue, Jianyong 2018 “Peaceful Rise of China: Myth or Reality?” *International Politics*, 45(4), 439-456

Abstract

The concept of strategic culture was first used during the cold war, when U.S. policy analysts tried to find an answer to the question of why did the two world's superpowers, the United States and USSR, have different views on nuclear confrontation and its potential escalation process. First explanations of strategic culture offered a counterbalance to those international relations theories that saw culture as more of a disturbing factor in creating universal, utilitarianism or game theories based models. By the beginning of new millennium, one could distinguish at least three generations of strategic culture researchers, out of whom the works of third generation were thought to have the most potential, as they tried to approach the concept of strategic culture in a more scientific way and avoid the mistakes of first two generations (e.g. unclear definitions and operationalisations). However, up to this day no generally accepted academic approach for using the concept of strategic culture has been agreed upon; the only thing most authors agree about is that there is a need for more empirical experiments in order to further advance the concept – the fact that also gave the idea for writing the current MA thesis.

In comparison to other international relations theories the author of this thesis sees strategic culture as having considerable potential for predicting foreign political behaviour. For implementing the potential, the concept of strategic culture needs to be used more often, in order to develop theoretical part based on the experiences gotten from empirical experiments. Hence, the current thesis can be considered as an attempt to connect the theoretical level on strategic culture with practical one.

Author has chosen the model of Heiko Biehl *et al.* as the methodological foundation for the thesis, but has further accustomed the model for suitable use. Model by Biehl *et al.* was originally used to map the security policy orientation of European countries but as the study object of current thesis, People's Republic of China (PRC), differs in certain aspects from most European countries, using the Biehl *et al.* model precisely the same way on PRC would probably offer a distorted picture of the study object. It is important to note, however, that the need for adjusting the original model according to PRC's characteristics does not mean that the original model is necessarily unsuitable for European countries.

In the current MA thesis, strategic culture is seen as consisting of five major elements (relevant historical background; level of ambition; restrictions of the authority of state's leaders; foreign political orientation; and willingness to use force) and operationalized as an independent variable as well as study variable. Security political behaviour of the state is seen as dependent variable. Therefore, according to the used methodology, mapping a state's strategic culture should provide us with a tool for predicting the security political behaviour of a state.

Strategic culture of People's Republic of China presents certain historically rooted perceptions that are tied to way of thinking and self-image. Confucian background plays an important role, indicating an aspiration for harmony through strict hierarchy and stability through order. Desire for stability is closely connected to the view that a strong central government is the most important guarantor of stability, which is why unrest in peripheral regions is also seen as a direct threat to the regime. This, in turn, gives the central government kind of legitimacy to forcefully deal with instability, as successfully putting down unrest was seen as approval of the "higher powers" to the regime (so called "mandate of heaven"). Internal instability are seen as going hand-in-hand with foreign intrusions, where the discourse of "century of humiliation" is most used in nowadays PRC – a period from middle 19th century to foundation of communist China in 1949, during which the country fell victim to several incursions by Western countries and Japan. The discourse of "century of humiliation" is viably existent in nowadays People's Republic of China, which is why some authors are convinced that the goal of country's foreign policy should be the "cleansing of national humiliation" and the country's downfall should be seen as a historical mistake that should be put in order.

Sufferings that accompany the "century of humiliation" have strengthen the very Chinese belief about their country possessing a pacifist strategic culture – a view that has been confuted more often recently. An important part in Chinese strategic self-image is played by contrasting the country with other states – the "others," who generally are seen as morally and culturally less developed or degraded. Confrontation helps to create a more ethical view of oneself, where nowadays the United States and

Japan are most often used as an example of the “others” (where the U.S. is sometimes seen as equivalent of the whole West). However, the counterpart plays a crucial role in identity construction and is seen as an addition to the self-image. Thinking in the dimensions of relativity could be demonstrated by using the example of the game of *wei qi*, where every figure alone has an ambiguous role, whereas it obtains a certain meaning when set on the gameboard *i.e.* the context. In strategic aspects, Chinese have a tendency to think of themselves as more clever than their opponents and also that they always and only use force for self-defence. However, as analysts point out, Chinese leaders are willing to use force to solve conflicts and state’s leaders are willing to take calculated strategic risks. Potential conflict with neighbouring countries is not exactly promoted, but it is not seen as something catastrophic either. When it comes to using military force, Chinese approach to nuclear weapons strongly contrasts the ones of USA and Soviet Union/Russia – despite having been a nuclear state for more than half a century, PRC has not followed the nuclear armaments race and up to this day nuclear weapons are seen as only tools for deterrence with the main resources being deployed for advancing conventional capabilities.

The leitmotif of People’s Republic of China in global politics is aspiration for a “harmonious” world order and more democracy in international relations. When looked into, these aspirations mean an international system where a state’s ideology does not play any role and societies with different regimes, be they democratic, autocratic or despotic, do not interfere into other’s internal affairs – a state’s sovereignty is ultimate (meaning also superior to rights of an individual or human rights) also in the future visions of PRC’s leaders.

Beijing’s desire for controlling the South China Sea with the actions taken to fulfill the goal, accompanied by development of new military capabilities, are examples of some features of PRC’s strategic culture, illustrating the leaderships willingness for taking calculated strategic risks as well as their persistent rhetorics of all their actions stemming from self-defence purposes and state’s sovereignty over disputed territories. By claiming new territories and creating new artificial structures Beijing is trying to create new facts on the ground, trying to demonstrate their *de facto* control over certain

areas by deploying military units to newly created structures and their surrounding waters. Although some countries, notably the United States, are carrying out freedom of navigation operations in the area, it is very unlikely that any country would try and start physically dismantling newly created landstructures. Therefore, it can be concluded that in this conflict, time is on the Chinese side – as legal disputes can take decades to settle, Beijing can try and strengthen its “historical” claims for the territories by *de facto* controlling the area. Also, should a legal decision be reached in the respective international judicial body, as things stand, there is no enforcement mechanism for actually guaranteeing PRC’s withdrawal from disputed territories. Plans for claiming the South China Sea could however lose some of their appeal in the eyes of Beijing’s leaders in case it would be clear that further advancing their actions would bring about Western reactions that would for instance have negative impact of PRC’s economic growth, *i.e.* one of the pillars of Chinese Communist Party’s domestic legitimacy.